

Univerzita Karlova v Praze
Evangelická teologická fakulta

Bakalářská práce

Zdeňka Kolářová

**Jezuitská kolej v Klatovech jako ukázka jezuitského
školství v Čechách v době baroka**

Vedoucí práce: PhDr. Mireia Ryšková Th.D.
2006

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat PhDr. Mirei Ryškové Th.D. za laskavou podporu a vedení práce, stejně tak všem zaměstnancům Vlastivědného muzea Dr. Hostaše a Městské knihovny v Klatovech za poskytnutí potřebných informací a historických dokumentů.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Jezuitská kolej v Klatovech jako ukázka jezuitského školství v Čechách v době baroka zpracovala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury.
2. Tuto práci nepředkládám k obhajobě na jiné škole.
3. Souhlasím s tím, aby uvedená práce byla v případě zájmu pro studijní účely zpřístupněna dalším osobám nebo institucím.
4. Souhlasím s tím, aby uvedená práce byla publikovaná na internetových stránkách Jaboku.

V Praze dne 6. 1. 2006

Zdeňka Kolářová

Obsah

1. Úvod	6
2. Výběr literatury	7
3. Ignác z Loyoly a Tovaryšstvo Ježíšovo	8
3.1. Mladý rytíř Iñigo.....	8
3.2. Cesta k prozření	9
3.3. Studium teologie a apoštolská služba	11
3.4. Založení a počátky Tovaryšstva Ježíšova.....	13
3.5. Nenápadný odchod	15
4. Základní kameny Tovaryšstva Ježíšova a jeho činnost.....	17
4.1. Duchovní cvičení	17
4.2. Ustanovení řádu	18
4.3. Duchovní principy	19
4.4. Vnitřní uspořádání řádu	21
4.5. Příprava jezuitů	22
4.6. Domy Tovaryšstva.....	23
4.7. Oblasti činnosti jezuitů	24
4.7.1. Liturgická práce, katecheze, pastorace	25
4.7.2. Misie	26
4.7.3. Sociální práce.....	28
5. Jezuitská pedagogika a školství.....	30
5.1. Pedagogika jako nástroj apoštolátu.....	30
5.2. Vztah pedagoga a žáka jako výchovný prostředek jezuitské pedagogiky.....	31
5.3. Komunitní prvky v systému jezuitských škol.....	32
5.4. Popis jezuitského gymnázia 17. století.....	34
5.4.1. Výuka latiny.....	36
5.4.2. Jezuitské divadlo jako prostředek výuky	38
6. Příchod jezuitů do českých zemí.....	40
7. Jezuité na Klatovsku.....	41
7.1. Jednání o založení jezuitské koleje v Klatovech a příchod jezuitů.....	42
7.2. Zakladatel koleje Albert Chanovský, rytíř z Dlouhé Vsi.....	44
7.3. Zahájení činnosti koleje a postupné rozšiřování jejího majetku.....	47
7.3.1. Stavba koleje a chrámu	47

7.3.2.	Stavba gymnázia a budovy semináře.....	49
7.4.	Působení jezuitů klatovské koleje.....	50
7.4.1.	Rektoři Koleje Neposkvrněného početí Panny Marie v Klatovech.....	52
7.4.2.	Mariánský zázrak v Klatovech a jezuitská úcta ke svatým	55
7.4.3.	Jezuitské gymnázium.....	57
7.5.	Vyhnanství Bohuslava Balbína.....	60
7.6.	Zrušení jezuitů v roce 1773 a jejich odchod z Klatov	68
8.	Závěr	73
9.	Resumé.....	75
10.	Použitá literatura	76
11.	Fotografická příloha Klatovy v obrazech.....	Chyba! Záložka není definována.

1. Úvod

Historický román Aloise Jiráska *Temno* byl poprvé vydán v květnu roku 1915 k pětistému výročí upálení Mistra Jana Husa. V dnešní době je tato kniha nedílnou součástí povinné literatury na školách v rámci výuky českého jazyka. K její četbě jsou žáci vybízeni i v hodinách dějepisu. Vyučujícími je používána jako vhodná pomůcka pro pochopení reálií českého baroka. V povědomí lidí se tak utváří černobílý obraz o českém baroku. Určitou vinu na této skutečnosti nesou i sami historici, jelikož svými jednostrannými závěry přispívají k „barokní nigramotnosti“ svého okolí.

Baroko bývá u nás ztotožňováno s obdobím náboženské protireformace a také se zrodem politického absolutismu v novověkém smyslu. Po bitvě na Bílé Hoře se české království plně podřizuje habsburské moci; ta si svou pozici začíná upevňovat i prostřednictvím církve, pozvaných jezuitských misionářů. Barokní doba se tak stává pro české historiky a potažmo i širší vzdělanou obec obdobím naprostého úpadku českého národa, kdy za největší viníky tohoto stavu jsou jmenováni členové řádu Tovaryšstva Ježíšova. Ve svých studiích se většina historiků zaměřovala pouze na jednotlivé události, jejichž začlenění do kontextu dějin řádu ponechala buď stranou, nebo je přejala od dřívějších autorů. Vlivem těchto bádání byla jezuitská pedagogika postupem času odsunuta do pozadí jako zastaralá a nevhodná pro formaci moderního člověka. Nelze tomuto závěru se divit. Pokud z jezuitské pedagogiky odstraníme to, co je pro ní nosné, tedy Ignácovy exercicie, pak nám skutečně zůstane pouze torzo, které vzniklo v historickém kontextu a jedině v době svého vzniku mělo své opodstatnění.

Cílem mé práce *Jezuitská kolej v Klatovech jako ukázka jezuitského školství v Čechách v době baroka* je představit jezuitskou pedagogiku v kontextu činnosti řádu Tovaryšstva Ježíšova a v rámci působení řádu v Klatovech od 17. století. Pro hlubší pochopení této jezuitské aktivity, je nutné vyložit principy *Duchovních cvičení* sv. Ignáce v souvislosti s jeho životem, ostatními oblastmi působení jezuitů. Exercicie prostupují celou existencí řádu. V celé práci se proto neustále opakují základní pilíře, ignaciánské spirituality, na kterých bylo Tovaryšstvo vybudováno: Boha je možné poznat skrze stvoření; člověk s ním může navázat individuální vztah; cílem člověka je co nejvíce se Kristovi přiblížit v jeho službě a to s využitím všech svých sil a dostupných prostředků, tzv. Ignácovo „magis“.

2. Výběr literatury

Pro sepsání této práce jsem se snažila využít široké nabídky vydané literatury o řádu jezuitů. Podobným tématem se již přede mnou zabývali Karel Černý ve své bakalářské práci *Jezuitská kolej v Klatovech na počátku 18. století ve světle deníkových zápisníků ministrů koleje* v roce 1999 na Historickém ústavu Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích, Kateřina Bobková *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia: disertační práce*. Praha, 2000.

Při studiu Ignácova života a počátků Tovaryšstva jsem využívala velice kvalitně zpracovaného životopisu sv. Ignáce od Candida de Dalmase *Otec a Magistr* poprvé vydaný v Madridu roku 1979, který čerpá z *Vlastního životopisu tzv. Vyprávění poutníka*, což jsou Ignácovy paměti sepsané P. Luisem Gonçalvесе da Câmara (1519-1575), dále pak z *Života sv. Ignáce* od Pedra de Ribadeneiry (1526 – 1611) a z Ignácovy korespondence. U citace většinou uvádí alespoň autora zápisu Ignácovy myšlenky. Dalším pramenem pro pochopení Ignácových myšlenek byly samotné *Duchovní cvičení* vydané v roce 2002.

Důležitým pramenem pro zpracování jezuitské pedagogiky byl samizdat *Příznačné rysy jezuitské výchovy*, Řím 1980, který v Německu vyšel pod titulem *Grundzüge jesuitischer Erziehung. Arbeitspapier herausgegeben von der Generalskurie der Gesellschaft Jesu*, Rom 1996. Dalšími podklady k pedagogickému tématu byla kniha Ivany Čornejové *Tovaryšstvo Ježíšovo, Jezuité v Čechách*, která je spíše studií obecnějšího charakteru, poslouží základními informacemi, které je ale nutné si blíže dohledat a ověřit v citovaných pramenech.

Ke zpracování života Bohuslava Balbína a popisu baroka souborné dílo Rak, Jiří; Kučera, Jan. *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. 1. vydání. Praha : Vyšehrad. 1983, Ryneš, Václav. *Vyhnanství p. Bohuslava Balbína*. Praha: Vyšehrad, 1940 a dílo významného českého barokologa Václav Černého *Až do předsíně nebes. Čtrnáct studií o baroku českém i cizím*. Praha: Mladá Fronta, 1996.

Z literatury zabývající se Klatovskou kolejí: Fechtnerová, Anna. *Rektoři kolejí Tovaryšstva Ježíšova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1773*. Svazek I. - Čechy. Praha: Národní knihovna v Praze, 1993, Peters, Karel. *Dějiny jezuitské koleje v Klatovech*. Klatovy: Vlastivědné muzeum Klatovy, 1945 a dílo Vladislava Vančury *Dějiny někdejšího král.města Klatov*. Klatovy: b. n., 1928-1929, 1. část II. dílu

3. Ignác z Loyoly a Tovaryšstvo Ježíšovo

3.1. Mladý rytíř Iñigo

Svatý Ignác, vlastním jménem Iñigo López de Loyola, se narodil zřejmě v roce 1491¹ na hradě Loyola u Azpeitie v severošpanělské provincii Guipúzcoa na území Baskicka. Jméno Iñigo² mu bylo dáno po svatém benediktinském opatovi z Oñi u Burgosu, až po studiích v Paříži je změnil na Ignác. Pocházel z prastaré baskické šlechty, jeho otec byl Don Beltráz Ibáñez de Onaz y Loyola a matka Doña Marina Sánchez de Licona.

Ve třinácti letech, podobně jako většina hochů z dobře situovaných rodin, byl dán „na vychování“ a to do domu nejvyššího strážce pokladny Dona Juana Velazqueze de Cuellar, kde měl podle všeho možnost setkat se s elitou Španělska. Po Velazquezově smrti odešel do Pamplony a ve věku šestadvaceti let se stal pobočníkem navarrského místokrále na královském dvoře ve Valladolidu. Pohledný mladík, kterým dle dobových portrétů Iñigo byl, jistě chodil podle nejnovější módy a stal se ctitelem půvabných dam. Patřil mezi tehdejší "vlasaté" mladíky s pestrobarevným baretem, kteří se odívali do krunýře a dvoubarevných šatů s prořízlými rozparky.

Ve válce mezi Francií a Španělskem byla v roce 1521 francouzským vojskem obležena Pamplona. Opevnění nebylo ještě dokončeno a pomoc nepřicházela. Iñigo apeloval na šlechtickou čest svých druhů, když se již chtěli Francouzům vzdát. Jako hrdina svých oblíbených románů se postavil s hrstkou věrných a bojoval na obranu hradeb až do dne 20. května 1521³, kdy mu koule z děla či houfnice roztříštila holenní kost pravé nohy a lehce poranila i druhou nohu. Zranění se ukázalo jako velmi vážné. Pamplona nakonec po několika dnech padla a na smrt zraněného Iñiga Francouzi převezli na jeho rodný zámek Loyola. Zde lékaři zjistili nesprávné srůstání kostí. Iñigo podstoupil na tehdejší dobu jistě velice bolestivou operaci, po které se ukázalo, že jeho pravá noha zůstala kratší než levá a pod kolenem vyčníval zbytek rozdrčené kosti. Když se prý dozvěděl, že by kvůli svému zranění nemohl nosit tehdy populární a velice elegantní vysoké důstojnické boty, dal si upilovat a odříznout vyčnívající kost. Ve svém úsilí šel však ještě dál. Aby se mohl i nadále věnovat oblíbeným koníčkům rytíře, dal si napínat kratší

¹ „Křestní matriky farního kostela v Azpeitii začínají rokem 1537, jsme tedy ohledně roku Ignácova narození odkázáni na názor druhých...“ Candido de Dalmasas 16.

² Iñigo, latinsky Enneco, v moderní baskičtině Eneko, je předrománské jméno a nemá žádnou vazbu ke jménu Ignác. Viz Candido de Dalmasas 7. „...jména Ignác, v latinské formě Ignatius, užíval Loyola pravidelně až od roku 1542, zcela důsledně pak až od roku 1546.“ Čornejová 14.

³ Více Candido de Dalmasas 27 – 28.

nohu do železného napínacího přístroje. Celé týdny prý ležel bez hnutí v tomto aparátu. Na tomto krutém v podstatě čistě kosmetickém zákroku je poznat silná vůle, možná až proslulá baskická tvrdohlavost, bojovat za svou myšlenku, což Ignác později znovu potvrdil při zakládání a vedení Tovaryšstva.

Po dlouhé týdny vynucené fyzické nečinnosti se intenzivně věnoval četbě. Se stejnou náruživostí, s jakou dříve hltal stránky rytířských románů, bral nyní do rukou dílo Jakuba de Voragine *Legenda aurea*, zachycující skutky význačných světců, a *Život Kristův* od Ludolfa Saského. Ve svých vzpomínkách uvádí tyto chvíle jako první okamžiky prozření a poznání o naplnění svého života. V mysli mladíka se střídaly vzpomínky na dámy a společnost s myšlenkami svatých, o kterých četl. „A při tom střídání zbožných myšlenek a marnivých snů zakusil něco, co bylo rozhodující nejen pro jeho vlastní vývoj, totiž rozlišování duchů; to se mělo později stát směrodatným při vypracovávání jeho *Duchovních cvičení*.“⁴ V tomto boji proti sobě stojících sil bylo brzy rozhodnuto. Toužil najít Boha - nejen sám sebe. Tak jako dříve byl s plným nasazením rytířem, rozhodl se nyní dát se zcela do služeb Ježíše Krista. Rozhodl se stát "Božím vojákem".⁵

3.2. Cesta k prozření

Na konci února roku 1522 se odjel na mezku z otcovského zámku, aby vydal se na svou pouť do Svaté země. Směřoval do Barcelony, odtud vyplouvaly lodě do Říma. Pro cestu do Svaté země bylo tehdy nutné získat povolení od papeže. Ještě před tím chtěl navštívit svého bývalého pána v Navarrete a poté jeho cesta mířila k tehdy k oblíbenému poutnímu místu Montserrat. Necítil se sice ještě příliš dobře, ostatně následky jeho zranění byly trvalé. Pravá noha zůstala přes všechny jeho snahy o něco kratší a působila mu při chůzi mírné potíže. V této mariánské svatyni vykonal generální zpověď, klášteru věnoval svého mezka, místnímu žebrákovi své přepychové šaty a Černé Madoně jako votivní dar své zbraně. Celou noc pak setrval v kostele před jejím obrazem. Noční stráž byla jednou ze součástí rytířského ceremoniálu a Iñigo se tak chtěl stát rytířem, rytířem Božím. Příštího dne po mši se vydal na cestu do Barcelony.

Nešel však přímo do Barcelony, tudy se měl právě ubírat průvod nově zvoleného papeže Hadriána VI., kterému se chtěl Iñigo vyhnout, jelikož nechtěl, aby jej někdo z jeho známých poznal. Cestou tedy odbočil do malého městečka Manresy. Zde se chtěl

⁴ Candido de Dalmases 31.

⁵ Viz tamtéž.

zdržet, dokud průvod nepřejde. Tato zastávka, která se nakonec kvůli neobjasněným důvodům protáhla na deset měsíců, měla pro Iñiga rozhodující význam.

V Manrese bydlel v dominikánském klášteře, své chvíle usebrání prožíval v jedné jeskyňce na svahu řeky Cardoner. Chodil oblečený jako každý jiný poutník v oděvu z hrubé pytloviny. Většinu času trávil na modlitbách. Ošetřoval nemocné a postil se. Jako pokání za dřívější ješitnost si nestříhal vlasy ani nehty. S duchovním životem však neměl žádné zkušenosti a tak se zmítal v pocitech beznaděje, které přicházely po prvotním nadšení.

Přepadala jej pokušení a výčitky svědomí. Neustále se zabýval svými minulými hříchy a nenacházel klid ani po důkladné zpovědi. Snažil se jej najít v přísném režimu, v pústu. Svým přísně asketickým životem si pak nadosmrti přivodil bolestivou žlučnickovou chorobu. Své žáky pak před těmito praktikami přehnané askeze varoval. Upozorňoval je na to, že si tak mohou zničit svůj vzácný dar zdraví a znemožní si další služby Bohu.

Jednoho dne, jak píše později sám Ignác, se naučil během jedné hodiny více, než by jej mohli naučit všichni učenci světa. Tehdy se mu při rozjímání u řeky Cardoner dostalo hlubokého vnitřního poznání. „Tu se začaly otevírat oči jeho ducha. Ne že by viděl nějakou postavu, bylo mu dáno... pochopení mnoha věcí o duchovním životě, o víře a teologii. Vše to bylo provázeno tak velkým osvícením, že se mu vše zdálo jako nové.“⁶

Zjistil, že nezáleží na asketických výstřednostech. Ostříhal si vlasy a nehty, oblékl si čisté oblečení. Na základě svých zaznamenaných zkušeností z Manresy sepsal knihu *Exercicií, Duchovní cvičení*, která má pomoci člověku, aby nenechal svou životní cestu ovlivňovat neuspořádanými sklony způsobenými vlivem pudů. Základní otázka *Duchovních cvičení* je o cíli, smyslu života člověka, pro který byl stvořen. Dle Ignáce vše na zemi bylo stvořeno kvůli člověku a člověk k tomu, aby Boha chválil, prokazoval mu úctu a sloužil mu. Vše stvořené tak má pomáhat člověku k dosažení jeho cíle. Z toho vyplývá, že člověk by měl všeho stvořeného užívat jen potud, pokud mu to pomáhá k cíli. V případě, že by se ono stvořené stavělo do jeho cesty k cíli, má se toho zříci.⁷ Jestliže tak nečiní, hřeší. Jeho Exercicie varují před okamžikem, kdy se duchovní nadšení může zvrhnout v chorobné vzrušení, které může ničit tělo přísnými projevy kajícnosti.⁸

⁶ Candido de Dalmases 46. Autor zde zřejmě cituje pasáž z Ignácova *Vyprávění poutníka*, soudě stylizace do objektivní třetí osoby, kterou Ignác ve svém životopise používal. Více Čornejová 14.

⁷ Viz „*Duchovní cvičení*“ čl. 23

⁸ Sám nedoporučoval a někdy výslovně zakazoval přehnaný půst, který oslabuje nejen tělo, ale i ducha. Viz „*Duchovní cvičení*“ čl. 83.

V únoru roku 1523 opouští Manresu a putuje přes Řím do Benátek, odkud vyrazí lodí do Svaté země, aby tak dosáhl svého vytouženého cíle. Toužil v Jeruzalémě zůstat, ale dle tehdejších papežských směrnic mu bylo františkánským provinciálem důrazně doporučeno, aby se vrátil zpět domů⁹.

3.3. Studium teologie a apoštolská služba

Po návratu z Jeruzaléma v polovině ledna 1524 se Ignác přemýšlel o své budoucnosti. Když to není Boží vůle zůstat v Jeruzalémě, tak co tedy potom? Nakonec se rozhodl, že bude nějakou dobu studovat, aby mohl být „prospěšný duším“¹⁰, což začal považovat za svůj cíl. A tak i přes svých 33 let začal navštěvovat univerzitu, „Studium generale“, v Barceloně (1524-1526) a poté, co již zvládal základní latinské pensum, se zapsal na „Artes“, filozofii, v Alcalá de Henares (1526-1527). Snažil se pilně učit, aby se vyrovnal svým mladším kolegům, ale nechtěl zanedbávat svou apoštolskou službu. Místo obvyklých studentských radovánek cítil ještě s několika přáteli potřebu svým bližním pomáhat vést jejich duchovní život.

Loyola a jeho přátelé se odlišovali i oděvem, oblékali se do dlouhých až ke kotníkům ušitých suknic z nejhrubší a nejlevnější látky, nazývané „pardillo“¹¹. To samozřejmě nemohlo ujít pozornosti inkvizice. Tím začala řada výslechů a procesů, kterým byl pak Ignácovo počínání až do založení řádu podrobováno církevními úřady. Důvodem procesů s Ignácem a jeho přáteli nebyla jen otázka nápadného společného oděvu¹², ale i fakt jejich neukončeného teologického vzdělání. V rámci jednoho takového sporu byl Ignác na nějaký čas (asi 42 dnů) uvězněn. Nejednalo se o nějaký těžký žalář, mohl přijímat návštěvy, dávat exercicie. Rozsudek pak zakazoval Ignácově skupině provádět jejich apoštolské aktivity do té doby, než budou mít za sebou čtyři roky studia. Jeho potíže pokračují i po propuštění, kdy odchází na univerzitu do Salamanky.

V Salamance byl Loyola s přáteli opět vězněn a vyslýchán. Po 22 dnech vynesli soudci rozsudek opakující v podstatě totéž jako rozhodnutí v Alcalá. Zákaz působení bez studia teologie. Ignác přislíbil zachovat se podle rozsudku na právním území Salamanky a rozhodl se pokračovat ve studiích a působení v Paříži. Stěžejní význam měl jeho pobyt

⁹ Více Candido de Dalmases 54 – 66.

¹⁰ Candido de Dalmases 67.

¹¹ Tamtéž 74.

¹² „Po prvních výsleších si vikář Figueroa dal zavolat Ignáce a jeho druhy a řekl jim, že o nich bylo zavedeno vyšetřování...ne jejich životě a nauce nebylo shledáno nic, pro co by je měl napomenout...Protože ale nejsou řeholníky, že není vhodné, aby nosili jednotný oděv.“ Candido de Dalmases 74. Ignácovi a jeho společníkům proto bylo nařízeno, aby si oděvy různě obarvily a pořídili si stejné jako nosí ostatní studenti. Více tamtéž.

v pařížské koleji sv. Barbory v Rue Valette. Zde Ignác absolvoval s úspěchem celý tříletý filozofický kurs, logiku, fyziku a metafyziku. 14. března 1534 obdržel titul magistra filozofie.¹³ Na této koleji se setkal s lidmi podobného ražení, kteří s ním později vytvořili jádro Tovaryšstva. Prvním z nich byl Petr Faber ze Savojska, dalšími Šimon Rodriguez z Portugalska a František Xaver z Navarry. K nim se pak ještě připojili Španělé Diego Lainez a Alfons Salmerón, posléze i kastilský student Nicolas Alonso, kterému říkali Bobadilla podle jména rodiště.¹⁴ S nimi se Ignác zabýval duchovními cvičeními, jejichž základ vytvořil v Manrese.

Všichni tito přátelé se slavnostně zavázali v kapli Panny Marie na Montmartru roku 1534 pracovat pro blaho bližních a dodržovat slib chudoby, čímž chtěli následovat Pána Ježíše. Nabídnout se jako misionáři ve Svaté zemi, a kdyby to do roka nebylo možno, dát se bezpodmínečně k dispozici papeži pro splnění jakéhokoli úkolu. Jejich další plány směřovaly do Jeruzaléma. Před tím se ještě chtěli všichni věnovat studiu teologie. Odjezd do Svaté země, setkání všech spolubratří v Benátkách, byl naplánován na 25. ledna 1537. Ignác po návštěvě rodného Španělska přijíždí roku 1536 do Benátek, aby zde pokračoval ve studiích teologie, která započal v Paříži. Zde se poprvé setkává s Giampierem Carafou, budoucím papežem Pavlem IV. a spoluzakladatelem theatinů¹⁵. Ignác již tehdy měl jisté představy o řeholním životě, které se ovšem s Carafovými neshodovaly. Chtěl žít v chudobě, ale hlavně chtěl apoštolsky působit, podněcovat dobročinnost, což by zaopatřovalo základní potřeby řádu k životu. Theatiné v Benátkách nežádali o almužnu, očekávali spontánní dary od lidí a ani nijak veřejně nepůsobili na zlepšení mravů společnosti. Ignác je tak trochu podezírá z pokoušení Boha, z neužitečného života.¹⁶

Nepokoje mezi Benátskou republikou, papežem a Turky způsobilo, že roku 1537 nejela do Svaté země žádná loď. Rozhodli se tedy, že přijmou kněžské svěcení, aby dobu čekání mohli využít k apoštolské činnosti. Rozdělili se po důležitých městech Benátské republiky, kde kázali a získávali mezi studenty nové přátele. Ignác měl společně s Faberem a Lainezem namířeno do Říma. Před tím si přátelé ujasnili již dlouho nezodpovězenou otázku, která se týkala názvu jejich společenství. Co mají odpovědět, když se jich jejich posluchač zeptá, co jsou zač, z jaké kongregace. Dohodli se na názvu

¹³ Více Candido de Dalmases 83 - 101.

¹⁴ K těmto sedmi nejvěrnějším se o něco později asi roku 1534 připojili ještě Savojan Claude Jay a Francouzi Jean Codure a Paschase Broet.

¹⁵ „Carafa založil spolu s Kajetánem z Thieny první řád řeholníků-kleriků, zvaných theatinů – podle latinského názvu města Theate.“ Candido de Dalmases 114.

¹⁶ Více Candido de Dalmases 115.

Compañia de Jesús (Tovaryšstvo Ježíšovo), jelikož jemu chtěli sloužit a s ním se cítili být niterně spojeni. Ignác byl ještě před odchodem z Benátek opět nařčen z hereze. Musel se obrátit na uznávané církevní autority, které nakonec vyvrátily jakékoli podezření z mylného učení. Na cestě do Říma měl Ignác v kapličky malé vesničky La Storta vidění, které Ignác popisuje ve *Vyprávění poutníka* takto: „Když se tam modlil, pocítil v duši jakousi velkou přeměnu a viděl tak jasně, jak ho Bůh Otec přidružuje ke Kristu, svému Synu, že se už nikdy neodvažoval pochybovat o tom, že ho Bůh Otec skutečně přidružil ke svému Synu.“¹⁷ Candido de Dalmases dále uvádí Lainezovu interpretaci Ignácova vidění, která se zakládá na Ignácových vzpomínkách. „Ignác viděl Krista s křížem na ramenou a vedle něho Otce, který mu říkal: „Chci, aby sis tady toho vzal za svého služebníka.“ Pak že se Ježíš obrátil k Ignácovi a mu řekl: „Chci, abys nám sloužil.“¹⁸ Ignác je tak niterně spojen se svatou Trojicí, je mu jasně potvrzeno jeho povolání – sloužit ke slávě Trojice, potvrzena možnost kohokoli navázat úzký kontakt s Bohem.

3.4. Založení a počátky Tovaryšstva Ježíšova

K založení Tovaryšstva Ignácem a jeho druhy vedla prostá potřeba potvrdit pravost jejich apoštolské služby. Během působení v Římě, kde se na Velikonoce 1537 všichni přátelé sešli, museli čelit dalším nařčením z hereze. Všichni věděli, že je naprosto nemožné neustále se znovu a znovu obhajovat a přitom se plně věnovat apoštolátu, proto si Ignác vyprosil u papeže Pavla III. řádné soudní líčení, které mělo Tovaryšstvo veřejně očistit od lživých pomluv ve všech krajích. Kopie osvobozujícího rozsudku rozeslali členové společenství na všechna svá působiště, aby předešli dalším nedorozuměním. Cesta do Svaté země nebyla stále možná a tak se rozhodli odevzdat své schopnosti do rukou papeže.

V roce 1539 začali reálně uvažovat o založení řádu. Společně se snažili vytvářet zakládací regule, které by upravovaly řeholní vstupní sliby: chudoby, čistoty, tolik řešený slib poslušnosti a zvláštní slib poslušnosti vůči papeži; pole působení řádu. To vše se schvalovalo prostou většinou hlasů.

¹⁷ Candido de Dalmases 126.

¹⁸ Tamtéž.

Papež Pavel III. schválil Tovaryšstvo nejprve ústně v roce 1539 a poté jej stvrdil 27. září 1540 bulou *Regimini militantis Ecclesiae*, tj. Řízení bojující církve¹⁹. Od této chvíle patří Tovaryšstvo Ježíšovo, Societas Iesu, mezi církvi kanonizované řády.

O rok později zvolili první jezuité Ignáce jako prvního generála²⁰ svého nového řádu. Ten se sice zdráhal tento významný úřad přijmout, ale po opakované volbě nakonec funkci přijal. Již v době ústního potvrzení Tovaryšstva byly sepsány základní body činnosti, tzv. *Formule řádu*²¹, kde byly v pěti kapitolách stanoveny hlavní cíle a povinnosti: jméno Tovaryšstva, jednotlivé sliby (chudoby, čistoty, poslušnosti a zvláštní poslušnosti vůči papeži co do tzv. poslání), přijímání noviců, výchova a materiální zaopatření řádu i studujících, pravomoci generála, zřeknutí se jakéhokoli druhu vlastnictví, soukromá modlitba breviáře a „že úkony tělesného pokání nemají být uloženy regulí, ale ponechány sklonům jednotlivých členů“²².

Jako definitivní stanovy řádu jsou brány *Konstituce*²³, což je jaksi podrobnější rozpracování Formulí. Tyto stanovy byly Ignácovými druhy schváleny na setkání, při kterém se zároveň mělo rozhodnout o postu generálního představeného. Tak se stalo 19. dubna 1541, kdy se Ignác této funkce po mnohém zdráhání ujímá. 22. dubna 1541 v bazilice sv. Pavla skládají Ignác a jeho druhové své sliby, svou profesi.²⁴

Rok poté Tovaryšstvo otvírá první dvě koleje při univerzitách v Coimbre a Padově. V roce 1544 se Tovaryšstvo v Římě, tzv. římská komunita, stěhuje do vlastního domu vedle kostela P. Marie della Strada (u cesty)²⁵. Ignác se v Římě věnuje nejen vedení Tovaryšstva a pro něj nikdy nekončící práci na *Konstitucích*, ale i činností ovlivňující duchovní chod tohoto města. Věnoval se práci s katechumeny přicházejících z židovství²⁶. Nechtěl být nečinný v oblasti pastorační práce žen a zvláště se snažil být

¹⁹ Viz Čornejová 19.

²⁰ Lat. *praepositus generalis*.

²¹ Lat. *Prima Formula Instituti*

²² Candido de Dalmases 142.

²³ Lat. *Constitutiones et declarationes examinis generalis Societatis Iesu*.

²⁴ Ignác složil své sliby těmito slovy: „Já, Ignác z Loyoly, slibuji všemohoucímu Bohu a svatému Otci, jeho nástupci na zemi, před nejsvětější Pannou Marií a celým nebeským dvorstvem a za přítomnosti Tovaryšstva, ustavičnou chudobu, čistotu a poslušnost podle způsobu života, jak je popsán v bule Tovaryšstva našeho Pána Ježíše, a ve stanovách, které už byly sestaveny nebo v budoucnu ještě budou sestaveny. Také slibuji zvláštní poslušnost svatému Otci co do poslání, jak je to obsaženo v téže bule. Nadto slibuji, že se budu věnovat vyučování dětí v katolické nauce, zase ve shodě s touž bulou a stanovami.“ Candido de Dalmases 149.

²⁵ Kostel byl svěřen do péče Tovaryšstva papežem Pavlem III. roku 1541, správy se jezuité ujali 15. května 1542. Dnes je v těchto místech Náměstí Il Gesù. Pokojíky, kde Ignác až do své smrti přebýval, jsou možné vidět i dnes, jelikož byly ponechány při výstavbě nové jezuitské budovy roku 1602. Více Candido de Dalmases 234n.

²⁶ Na tomto místě bych ráda uvedla Ignácův vztah k židům, který nebyl jako názory mnohých v té době pln předsudků a záští. Za všeřikající považuji Ignácův výrok, který dle Ribadeneiry Ignác jedou

užitečný v potírání prostituce v Římě. Za tímto účelem se Ignác podílel na založení Domu svaté Marty, kde mohly přebývat vdané i svobodné ženy, které chtěly změnit svůj život, ale netoužily po složení řeholních slibů, a Bratrstva pro nešťastné dívky, které mělo ochránit dívky před prostitucí.

3.5. Nenápadný odchod

Díky svému zranění u Pamplony Ignác trpěl neustálými bolestmi pravé nohy, k ní se časem přidružily úporné záchvaty bolesti žaludku způsobené Ignácovým přehnaným půstem v Manrese a samozřejmě ani Ignác nebyl ušetřen vlivu stáří, který byl umocňován Ignácovou neustálou prací. Úřadu generála řádu se chtěl vzdát již v roce 1551, kdy žádal své spolubratry, aby byl ze zdravotních důvodů zproštěn úřadu. Ignác cítil, že se jeho zdravotní stav stále zhoršuje, nepomáhaly ani změny klimatu a úkoly spojené s řízením celého Tovaryšstva nemohl již tak zvládat, jak by chtěl. Byl sice nakonec spolubratry přesvědčen a v úřadu zůstal.

V roce 1555 byl zvolen papežem kardinál Giampietro Carafa, zvolil si jméno Pavel IV. Jak jsem se již výše zmínila, názory těchto dvou na docílení obnovy církve se výrazně lišily. Ještě před papežskou volbou vyjádřil budoucí papež Pavel IV. přání, aby se theatiné a Tovaryšstvo Ježíšovo spojily v jeden řád. Ignác se postavil tvrdě proti. Měl strach, aby nebyly stanovy jeho řádu v oněch podstatných bodech změněny, k tomu nakonec nikdy nedošlo. Papež sice po Ignácově smrti vyžadoval zavedení chórové modlitby a omezil funkční dobu generála na tři roky, ale tato dvě nařízení byla vyjádřena pouze ústně, tím nebyla předchozí privilegia řádu zrušena a zmíněná ustanovení platila jen do papežovy smrti.

Na začátku roku 1556 se Ignácův zdravotní stav natolik zhoršil, že nemohl již ani celebrovat. Prudké záchvaty nemoci s obdobími zlepšení se u Ignáce střídaly tak často, že jim již okolí nepřikládalo takovou pozornost. Zemřel 31. července 1556 bez svátosti umírajících a papežského požehnání, po kterém tolik toužil. P. Polanco, Ignácův sekretář, dokazuje na Ignácově smrti jeho obdivuhodnou vznešenost, když říká : „...třebas dobře věděl, že brzy zemře, nechtěl si nás zavolat, aby nám dal své požehnání, nejmenoval svého nástupce..., nedokončil *Konstituce*, ani jakýmkoliv způsobem nechtěl udělat něco mimořádného...Považoval sám sebe za tak nepatrného a

pronesl při hovoru s bratry, kdy ohledně tohoto tématu řekl, že by si „, to považoval za zvláštní milost od Našeho Pána, kdyby pocházel z židovství...Což to není něco jedinečného, když někdo může být podle těla příbuzným Krista a přeslavné Panny Marie?“ Candido de Dalmases 152.

nechtěl, aby Tovaryšstvo skládalo svou důvěru v kohokoliv jiného než jen v Boha..., proto odešel z tohoto světa způsobem tak všedním...“²⁷ Byl pohřben v kostele P.Marie della Strada a po vystavění nynějšího kostela Il Gesù byla jeho rakev umístěna na jemu zasvěceném vedlejším oltáři.

Za blahoslaveného byl Ignác z Loyoly prohlášen roku 1609 společně s Františkem Xaverským a za svaté je prohlásil papež Řehoř XV. 14. února 1622. Od té doby kanonizovala církev na půl stovky jezuitů a beatifikovala třikrát více.

²⁷ Candido de Dalmases 263.

4. Základní kameny Tovaryšstva Ježíšova a jeho činnost

„Tovaryšstvo Ježíšovo je řádem řeholních kleriků, jeho základ tvoří kněží, kteří kromě tradičních slibů chudoby, čistoty a pokory skládají ještě slib poslušnosti Svatému otci“²⁸, ve kterém se jezuita zavazuje, že půjde kamkoli na světě, kam jen ho pošle svatý Otec. „Bude vyučovat děti katechismu. Před zkušebním rokem bude dlít tři měsíce v duchovních cvičeních, bude putovat a přitom si pro lásku Boží vyprošovat jídlo a přisluhovat nemocným. Tovaryšstvo bude mít generálního představeného, zvoleného na doživotí. Tovaryšstvo smí mít domy, ale ne vykonávat nad nimi vlastnická práva. Generální představený má právo přijímat novice a zase propustit ty, kteří se neukáží vhodnými, při čemž musí vyslechnout mínění svých rádčů.“²⁹ Řeholním oděvem je černý talár s cingulem³⁰ a v téže barvě klobouk. Znakem jezuitského řádu je zkratka IHS³¹.

4.1. Duchovní cvičení

V pojetí řádového života usiloval Ignác z Loyoly o jakousi „střední cestu“. Chtěl, aby se jeho nástupci vyvarovali jak přílišné povolnosti, tak nadměrné tvrdosti. Hlavním zdrojem této zkušenosti jsou *Duchovní cvičení*³², která schválil roku 1548 papež Pavel III. apoštolským brevem *Pastorali officii*. Vzorem k jejich vytvoření bylo dle historiků dílo benediktinského opata Cisara z Manresy.³³ Cílem cvičení je přivádět k opravdovému poznání Boha i sebe samého. Dle Ignáce každý člověk je schopen osobního kontaktu s Bohem³⁴. Nikdy se s ním však neseťkává na horizontální rovině, ale vše k člověku přichází shůry. K uskutečnění tohoto setkání je nutné odstranit překážky, které v něm člověku brání. K jejich rozpoznání mají sloužit tyto exercicie. Skrze ně je člověk veden k uvědomování si své vlastní zodpovědnosti. Pro Ignáce je velice důležitá individuální zbožnost. Klade si otázku: „Co jsem udělal pro Krista, co dělám a co budu

²⁸ Čornejová 37.

²⁹ Candido de Dalmases 141.

³⁰ Cingulum, „odvozeno z cingere, „opásat se“...Nazývají se tak rovněž opasky a šňůry, jež se nosí na taláru, kutně nebo řeholním oděvu...“ Petrosillo, P. *Křesťanství od A do Z* 34.

³¹ „Mezi zkratkami Božích jmen v řečtině (Theos = ΘΣ.; Christos = ΧΡΣ; Pneuma = ΠΙΝΑ a Iésús = ΙΗΣ) měla zkratka ΙΗΣ ve středověku velkou oblibu. Při převodu do latiny se z ní stalo IHS = Jesus, a nesprávný přepis písmene H = E, vedl rovněž k nesprávnému Ihsus a k umělému výkladu, že I = Iesus, H = hominum (nebo Hierosolymae), S = Salvator (= Ježíš – spasitel lidstva). Zkratka se šířila od 14. století, ale především od 15. století díky sv. Bernardinu ze Sieny a jeho stoupcům...“ Tamtéž 71.

³² Lat. *Exercitia spiritualia*. Srov. tamtéž 55.

³³ Více kapitola Ignác z Loyoly a Tovaryšstvo Ježíšovo.

³⁴ „Ten, kdo dává cvičení, má nechat přímo jednat Stvořitele s tvorem a tvora se svým Stvořitelem a Pánem.“ Viz *Duchovní cvičení* čl. 15.

muset pro Krista učinit?“³⁵ Všichni stávající i budoucí členové řádu mají vykonávat exercicie a rozjímat o bytí člověka na tomto světě, o hříchu, o kříži, o posílení vlastní víry a naděje ve vzkříšení Páně... Cvičení mají vést k aktivnímu úsilí umožňujícímu růst ve svobodě, která opět dospívá k věrné službě Bohu. Slávu Boží vidí Ignác v dobru lidí. Je si samozřejmě vědom lidské nedokonalosti způsobené hříchem³⁶, avšak vždy se snaží směřovat k svému životnímu cíli. Nepřestává toužit po lásce, která je hlavním hybatelem života orientovaného na Boží trojici skrze ukřižovaného Krista a nalézá svůj význam ve slově „magis“ - „více“, jež se stalo jakýmsi leitmotivem Ignácova učení. Jde o to sloužit stále více a lépe Bohu. Jelikož nám mohou ke stejnému cíli dopomoci různé prostředky, je nutné volit podle ignaciánského pravidla jedině to, co více umožní jeho dosažení. Tato teze protkává všechno bytí v řádu.

4.2. Ustanovení řádu

Základní pravidla Tovaryšstva jsou obsažena v již výše zmiňované *Formuli*³⁷. Jejich znění bylo roku 1550 upraveno v rámci buly *Exposcit debitum* papeže Julia III. Změny se týkaly papežských privilegií, kterých řád nabyl po roce 1540. Bylo to hlavně zrušení klauzule o omezeném počtu profesů³⁸ a zanesení nové řádové třídy tzv. koadjutorů, pomocníků v záležitostech duchovních, popřípadě časných³⁹.

Ignác ke stanovám řádu, Konstitucím, vypracoval jakýsi úvod, či spíše uvedení do řádu, *Examen Generale*. Adresáty tohoto textu jsou kandidáti do Tovaryšstva a členové „řádové přijímací komise“. Obsahem *Examen* jsou základní informace o řádu, jeho idejích a cílech. Jsou zde formulovány otázky, nad kterými by měl kandidát promýšlet své rozhodnutí a na které se mají jezuité při „přijímacím pohovoru“ soustředit: o duchovním cíli řádu⁴⁰; o řeholních slibech, životě v Tovaryšstvu, který je prost zvláštních kajících úkonů, o rozdílných třídách členů řádu – jako o prostředcích k dosažení cíle; o ideálu duchovního života, služby, chudoby, pokory.

³⁵ *Duchovní cvičení* čl. 53.

³⁶ „Předpokládám, že je ve mně trojí druh myšlenek. Totiž nejdříve moje vlastní, které pocházejí z mé čiré svobody a vůle; a dvoje jiné, které přicházejí zvenčí: jedny od dobrého ducha, druhé od zlého.“ *Duchovní cvičení* odst. 32. Pojem „duch“ znamená obecně jakýkoli vliv nějaké skutečnosti působící na jedince zvenčí.

³⁷ Bulou *Regimini militantis Ecclesiae* roku 1540 se *Formule* stávají dokumentem papežského práva.

³⁸ Zakládající bula řádu stanovila hranici profesů na 60.

³⁹ Do buly byl zanesen obsah *Breve Exponi nobis*, která „dovoluje začleňovat do Tovaryšstva jako koadjutory kněze i laiky, kteří budou skládat pouze jednoduché věčné sliby.“ *Jezuité v v historickém přehledu* 11.

⁴⁰ „...s Boží milostí bude usilovat o spásu vlastní duše a o růst v její dokonalosti, ...stejnou Boží milostí bude vynakládat všechny své síly, aby napomáhal při spáse a růstu v dokonalosti duší bližních“ Candido de Dalmases 204.

Soupisem závazných norem Tovaryšstva jsou *Konstituce*, na kterých Ignác pracoval od svého uvedení na post generála až do své smrti⁴¹ s pomocí sekretáře Tovaryšstva P. Polanca⁴². Vycházejí z téhož světového názoru jako *Duchovní cvičení*. Ignác v nich vytyčil nejvyšší cíle a zároveň i ukázal přesné a konkrétní prostředky k jejich dosažení. Jsou rozděleny do deseti částí („Partes“) a vcelku jsou příručkou výchovy k jezuitskému životu, od přijetí novice až k papežským posláním, popisem údů Tovaryšstva a radami k uchování celého těla řádu. Tovaryšstvo vždy Konstituce ctilo a po celá staletí, ačkoli se samo muselo přizpůsobovat době a příkazům církve, zůstal text nezměněn.

Zmíněná pravidla se týkají velice obecných problémů, aby bylo dodrženo Ignácovo pravidlo svobody pro danou provincii či kolej. Veškerá činnost jezuitů byla zaměřena na člověka (individuum) a tedy musela být do jisté míry pro adresáta přizpůsobena. Jezuité si velice dobře uvědomovali, jak důležitý je rodný jazyk a kulturní tradice jejich adresátů. Díky této znalosti a flexibilitě řádu mohly být misie jezuitů tak úspěšné.

4.3. Duchovní principy

Dokumenty Tovaryšstva mají vždy svůj základ v exerciciích, v cíli stavět se pod Kristův prapor a co nejvíce se Kristovi přiblížit především v chudobě a pokoře. Aby mohl jezuita dosáhnout svého cíle, musí být svobodný a tím bude pouze tehdy, když se vzdá všeho lpění na pozemských skutečnostech.

Pro pochopení podstaty činnosti jezuitského řádu je mimořádně důležitý princip poslání⁴³ „vysílání jezuitů na vinici Páně“⁴⁴, kdy každý jezuita musí být neustále připravený odebrat se na jakékoli místo na světě, které mu přikáže jeho představený nebo papež. Z tohoto důvodu nesmí být jezuita svazován povinnostmi, které by mu mohly v jeho životním cíli bránit.⁴⁵ Závazná kající cvičení ve zdech kláštera Ignác nahrazuje dlouhou a opakovanou formací. Aby však byla zajištěna jednota srdcí a

⁴¹ „Když zemřel, zanechal na svém stole toto dílo, které ho stálo tolik modliteb a námahy a o němž si přál, aby Tovaryšstvo samotné povědělo poslední slovo.“ Candido de Dalmases 209.

⁴² P. Polanco byl zvolen do této funkce roku 1547 a od té doby pomáhá Ignácovi s Konstitucemi. Otázkou zůstává, do jaké míry se Polankovy myšlenky promítaly do stanov řádu. Ignác se prý k Polankovu přínosu vyjádřil takto: „...v Konstitucích není nic, co by bylo Polankovo, kromě otázky kolejí.“ Candido de Dalmases 207, parafrazuje Nadala.

⁴³ Latinské slovo „missio“ označuje konkrétní vyslání a pak hovoříme o misiích, ať už se jedná o působení členů řádu mezi lidmi, které není vázáno na jedno místo, či o práci v nejnižším řádovém domě.

⁴⁴ Candido de Dalmases 212.

⁴⁵ Ignác nechtěl, aby členové Tovaryšstva přijímali církevní úřady, byli připoutáni na jedno místo, proto nemohou jezuité žít v kláštrech či praktikovat chórovou modlitbu, což se mnohdy stalo jádrem sporu s papežským stolcem.

mysli, je zdůrazněna nutnost poslušnosti, která byla mnohokrát označována kritikou jezuitů za „slepotu“, avšak jedná se o přirozený princip fungování světa kolem nás.⁴⁶

Jezuité se po čase rozptýlili do mnoha zemí, opouštěli Evropu a vydávali se do neznámých krajů, ale při tom všem nesměli ztrácet pocit bezprostředního kontaktu s řádem. Jako prostředek k udržování kontaktu mezi jezuitami slouží pravidelná korespondence. Tohoto nástroje Ignác za svého života hojně využíval a po svých spolubratrech důsledně vyžadoval.⁴⁷ Mnoho informací zvl. o historii misí je dostupných právě díky podrobným dopisům misionářů či představených řádu.⁴⁸ Skrze tento neustálý kontakt lze opět spatřit záviděníhodné naplňování výše zmíněného požadavku „jednoty srdcí a myslí“, jehož důležitost si Ignác a jeho kolegové plně uvědomovali.

Poslání je nutno chápat jako pověření církve k apoštolské práci, na kterém se podílí každý člen řádu plněním svých povinností, jelikož jsou údem různorodého těla společenství Tovaryšstva⁴⁹ Při poslání k apoštolské práci se Tovaryšstvo řídilo zásadou „tradice“ ve smyslu sv. Pavla: „Odevzdal jsem vám to, co jsem i já přijal.“⁵⁰ Důraz na tradici souvisí s důrazem na neustálé společenství. Jezuitský řád vychoval mnoho významných osobností, kterým umožnil ve svém oboru vyniknout, dal jim k tomu příležitost a hlavně prostředky. Důkazem uznávání individuálního rozvoje může být i tradice ponechávání si svých jmen, křestních i rodových. Obratem zpět vznikla jasná provázanost mezi jedincem a společenstvím, která by se dala vyjádřit výrokem „jednota v mnohosti“. Tento princip zaručoval neustálý růst a samozřejmě konflikty, které ovšem jdou ruku v ruce s pokrokem.

Těmito výše popsanými prostředky členové řádu pomáhají udržet společenství, které „nebylo ustaveno lidskými prostředky, nemůže se jimi udržet ani rozmnožovat“⁵¹.

⁴⁶ „...a tak je mezi anděly podřízenost, mezi kůrem a kůrem mezi tělesy nebeskými a ve všech hmotných pohybech je podřízenost nižší vyšším, a totéž je vidět na zemi ve všech spořádaných správách světských a v církevní hierarchii, jež je podřízena jednomu obecnému náměstku Krista, Pána našeho“. Čornejová 39.

⁴⁷ „V každém domě má ten, kdo byl k tomu pověřen, posílat dopis provinciálce jednou za čtyři měsíce a v něm referovat o nejdůležitějších věcech, které se v tom domě během tohoto časového úseku udály. A provinciál postoupí tyto dopisy dále generálovi. Jsou to tzv. Kvartální dopisy...Od konce 16. století se posílají takové dopisy jen jednou za rok: jsou to proslulé *Litterae annuae*, Výroční dopisy...“ Candido de Dalmasas 214.

⁴⁸ V knize *200 let jezuitů v Brně* od Josefa Kolářka je možné si přečíst úryvky dopisů brněnských misionářů, kterých autor používá k barvitějšímu popisu tehdejších poměrů.

⁴⁹ Více PG.Parnisetti – Bohumil Spáčil T.J. *Mám se Bohu zasvětit v řeholi? Rozpravy o povolání za řeholního bratra v Tovaryšstvu Ježíšově*. Praha: nákladem a vlastním tiskem TJ, 1925 47.

⁵⁰ 1 Kor 15,3

⁵¹ Candido de Dalmasas 215.

Ačkoli „jsou účinnější prostředky, které spojují nástroj s Bohem a připravují jej k tomu, aby se nechal řídit jeho božskou rukou, než ty prostředky, které připravují nástroj v očích lidí,“⁵² nicméně je třeba činit to, co je v našich silách, „abychom spolupracovali s Boží milostí, jak to odpovídá nejvyšší Prozřetelnosti Boha, Našeho Pána.“⁵³

4.4. Vnitřní uspořádání řádu

Tovaryšstvo Ježíšovo je proslulé svou uspořádaností, kterou někteří kritici přirovnávali k vojenské hierarchii. Myšlenka jednoty Tovaryšstva ruší všechny rozdíly národních, jazykových i rozdíly zvyklostí, každý člen má jasně stanoven cíl své služby, své místo v rámci celého řádu, aby se mohl podílet na této jednotě. Avšak na druhou stranu se jezuité vždy snažili o co nejtěsnější přiblížení ke kultuře země, ve které působili. Tyto na první pohled protikladné principy kladou na řádové členy těžké úkoly, které nemohl unést každý. A tak je pochopitelné, že se vždy kladl velký důraz na přijímání nových členů, aby se Tovaryšstvo počáteční myšlenkou nezpronevěřilo. Ignác prý jednoho dne prohlásil, že „kdyby bylo něco, proč by chtěl žít déle, pak by to bylo proto, aby byl přísný při přijímání do Tovaryšstva.“⁵⁴ Z jeho různých doporučení, která svým spolubratrům ohledně výběru noviců psal, je možné vyčíst jeho představu o tom, jakým člověkem by měl být člen řádu. Nechci zde předložit soupis ideálních vlastností, pouze chci tímto upozornit na již výše zmiňovanou proměnu v chápání zbožného člověka, kterou se snažil Ignác představit v *Duchovním cvičení* v otázce: „Co jsem udělal pro Krista, co dělám a co budu muset pro Krista učinit?“⁵⁵ Ideálním zbožným člověkem tu tedy ani tak není asketický mnich, ale spíše křesťan, který si uvědomuje svou roli v církvi a aktivně se podílí na jejím životě. Člověku však nestačí jen zapálení pro věc, ale je nutná i průprava pro tuto službu. Ignác se svými spolubratry o této nutnosti dobře věděli, jak jsem se již výše zmínila, nedostatek vzdělání jim samotným činil notné problémy s inkvizicí. Z tohoto důvodu se snažili o propracování stupňů vzdělávání a přípravy svých spolubratrů.

Po dlouhém rozhodování se Ignác a jeho spolubratři rozhodli, že si ze svého středu zvolí svého představeného, který bude vázán slibem poslušnosti pouze vůči papeži a který bude mít na starosti chod Tovaryšstva.⁵⁶ *Praepositus generalis*, generál, je volen

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Candido de Dalmasas 222.

⁵⁵ *Duchovní cvičení* čl. 53.

⁵⁶ Více Candido de Dalmasas 139n.

doživotně generální kongregací, která jej smí i odvolat. Kongregace se schází vždy po úmrtí generála. Jinak ji může svolat generál, většina zvolených asistentů nebo prokurátorní kongregace (*congregatio procuratorum*), jakožto poradní orgán. Členové prokurátorní kongregace jsou voleni provinciální kongregací, představenými řádových domů, která řeší otázky tykající se správy a činnosti příslušné provincie. Prokurátorská a provinciální kongregace se schází obvykle jednou za tři roky.⁵⁷

4.5. Příprava jezuitů

Pro život v Tovaryšstvu se nejčastěji rozhodovali mladíci ve věku 15-17 let, většinou studenti nejvyššího ročníku gymnázia (*rétoriky*)⁵⁸. Ti byli nejdříve důkladně prověřeni vstupním pohovorem, při jehož kladném výsledku mohl mladík nastoupit do noviciátu.⁵⁹ Zde se pod vedením novicmistra (*instructor novitiorum*) věnoval modlitbě, zpytování svědomí a cvičením v asketickém způsobu života. Formaci byly vymezeny dva roky, během nichž měli novitii scholastici⁶⁰ splnit šest praktických „zkoušek“: absolvování duchovních cvičení sv. Ignáce; služby v chudobincích, špitálech, péče o nemocné; putování na způsob žebráků⁶¹; vykonávání pomocných a těžkých prací v domě; vyučovat katechismu a vypomáhat při duchovní správě. Je pochopitelné, že zkoušky mohly být různě modifikovány a jejich absolvování mohlo být různě přesouváno dle dosaženého vzdělání novice. Noviciát byl zakončen sérií duchovních cvičení, generální zpovědí a hlavně složením jednoduchých slibů: chudoby, čistoty, poslušnosti s doživotní platností. Vyloučení z řádu či rozvázání slibů na vlastní žádost bylo však též možné.

Dalším stupněm ve vnitřním uspořádání řádu byli scholastici. Ti pokračovali v přerušovaných studiích na koleji, odkud odešli do noviciátu. Mohli se zapsat na opakování rétoriky nebo ihned zahájili studium na filozofické fakultě. Zde se během dvou až tří let věnovali logice, fyzice a metafyzice, aby po složení závěrečných zkoušek a absolvování exercicií zopakovali jednoduché sliby, čímž „byli již k řádu pevně připoutáni“⁶². Tím se z nich stali *scholastici approbati*, někdy nazývaní *magistri*, *professores*, což ani tak neodráželo úroveň jejich vzdělání, jako spíše charakterizovalo

⁵⁷ Více Bobková 27n.

⁵⁸ Nejnižší věk pro vstup byl stanoven na 14 let. V případě žádosti mladšího chlapce bylo po prozkoumání žádosti možné udělit výjimku. Více Bobková 22.

⁵⁹ V českých zemích byl noviciát v Brně.

⁶⁰ Zkráceně psáno nov. schol.

⁶¹ Lat. Peregrinatio. Viz Koláček, *200 let jezuitů v Brně* 12.

⁶² Bobková 23.

činnost, kterou vykonávali. Takový magistr učil v nižších třídách gymnázia. Délka jeho učitelských „praktik“ se pohybovala od jednoho roku až do čtyř let. Záleželo na pedagogických schopnostech magistra a samozřejmě i na potřebách daného gymnázia.

Když magistr dosáhl stáří 25 let, po absolvování čtyř či šesti let teologie byl vysvěcen na kněze a již žil v Tovaryšstvu kolem deseti let, splnil tak všechny podmínky pro to, aby mohl přistoupit k tzv. třetí probaci. Ta byla zakončena složením čtyř slavných slibů⁶³, na konci kterých byl udělen titul *patres (professi) quatorum votorum (solemnium)*⁶⁴, obvykle zkráceno na *profes*. Příprava na složení slibů, tzv. terciát, probíhala v domech třetí probace, v podstatě takový druhý noviciát, kde se po jeden rok magistr věnoval duchovním cvičením, praxi v duchovní správě, kázání, zpovídání, katechezi a misiím. Terciát vedl zkušený a všemi vážený otec *instructor patrum tertiae probationis*. Původně se předpokládalo, že tyto sliby bude skládat menší procento bratrů. Konstituce spíše počítaly, že se bude hlavně přijímat k celoživotnímu učení jako duchovní pomocníky, *coadiutores spirituales*⁶⁵. Profesové jsou v textech také označováni jako *Nostris*, tedy „naši“, jsou srdcem řádu. Menší skupinou jsou *professi trium votorum*. „Tuto hodnost dostávali zasloužili jezuité, kteří neměli předpoklady státi se profesy nebo nebyli např. tak učení, neuměli tak dobře kázat apod. Neskládali čtvrtý slib, nesměli být představení profesních domů a provincií a neměli mít ani aktivní ani pasivní hlasovací právo při volbách generálů a asistentů řádu.“⁶⁶

V Tovaryšstvu mají své místo i bratři laici (*coadiutores temporale, fratres, coadiutores*)⁶⁷, kteří přispívají k chodu domu např. jako lékárníci, dveřníci...⁶⁸ Po opakování examin a veřejných slibů se stali *coadiutores formati*.

4.6. Domy Tovaryšstva

V rámci uspořádání řádu nesmím opomenout stručný popis jednotlivých domů, které byly dle potřeby rozesety po celém světě. Mezi nejrozšířenější patřily koleje (*collegiae*), při kterých byly zřizovány školy či univerzity⁶⁹. Hlavním představeným koleje je rektor,

⁶³ Viz kapitola Ignác z Loyoly a Tovaryšstvo Ježíšovo.

⁶⁴ V seznamech archivu jezuitů se u profesů uvádí zkratka P4v a rok složení slibů.

⁶⁵ Charakterizováno zkratkou C. S.

⁶⁶ Fechtnerová *Rectores Collegiorum ...7.*

⁶⁷ V dokumentech se služba bratrů laiků biblicky někdy opisuje „In officio Marthae“ („sloužil Kristu jako Marta“); Lk 10,40. Viz Koláček *Zrození pro nebe* 61.

⁶⁸ Více PG.Parnisetti – Bohumil Spáčil T.J. *Mám se Bohu zasvětit v řeholi? Rozpravy o povolání za řeholního bratra v Tovaryšstvu Ježíšově*. Praha: nákladem a vlastním tiskem TJ, 1925 47.; dále i Koláček *Až do předsíně nebes* 60n.

⁶⁹ Koleje jsou děleny ještě na prosté a koleje, při kterých byl vystaven seminář nebo konvikt. Viz Bobková 24.

který má být vybírán z řad duchovních pomocníků (C.S.). Původně neměla být tato funkce trvale svěřována do rukou profesů, jelikož se v rámci funkce disponuje s majetkem koleje. Tento předpis však nikdy v Evropě nevešel v platnost a profesové se stávali naopak výhradně představenými kolejí. Koleje mají stabilní příjmy na provoz školy, aniž by tak porušovaly příkaz chudoby.

Nejvýše postaveným domem v provincii byl *domus professa*, tedy profesní dům, v jehož čele stál *praepositus domus professae* a byl obýván výhradně profesy. Většinou byl jeden v každé provincii. Materiální zabezpečení pramenilo pouze z almužen, nedisponoval žádnou trvalou nadací jako koleje. V českých zemích byl profesní dům postaven v Praze na Malé Straně.

Rezidence (*residentia*) byly obvykle stavěny na poutních místech, jako např. na Sv. Hoře, a tzv. misie (*missio*), které byly obývány dvěma či třemi jezuiti, vypomáhaly v duchovní správě ve svém bezprostředním okolí např. v oblastech s nedostatečnou farní sítí. V každé provincii byl kromě těchto domů ještě zřizován *domus primae probationis* a *domus tertiae probationis*⁷⁰.

Jezuitskou správní jednotkou, pod kterou spadají všechny domy v dané oblasti, jsou tzv. provincie, jejichž zřízení či zrušení je v pravomoci generála. Ten jmenuje i jejího představeného, provinciála (*praepositus provincialis*), z řad profesů. Hranice provincií většinou sledovaly hranice království. Např. rakouská provincie obsáhla téměř celé panství rakouských Habsburků, z ní roku 1623 odtržením Čech, Moravy a Slezska vznikla samostatná česká provincie,⁷¹ která zachovávala hranice Českého království. Provincie jsou sdružovány do tzv. asistencí⁷², územních celků, které jsou vytvářeny na základě společných charakteristik problémů více provincií⁷³. Funkce asistenta je nejvyšší po generálovi, je to nejdůležitější poradce generála. Povinností asistentů je posuzovat vše, co se týká provincií jednotlivých asistencí. Jejich počet se v průběhu let ustálil na šesti.

4.7. Oblasti činnosti jezuitů

Na jakých polích tedy jezuité naplňovali své poslání služby? Jaké byly nástroje ke splnění jezuitského apoštolátu? V činnosti Tovaryšstva můžeme od sebe odlišit několik

⁷⁰ Dům třetí probace byl zřízen v Telči, dále mu byla věnována část jičínské a chomutovské koleje.

⁷¹ Z ní se roku 1755 odtrhlo Kladsko a část Slezska a tak vznikla slezská provincie. Viz Fechtnerová *Rectores Collegiorum...* 8.

⁷² Lat. *Assistentia*.

⁷³ Česká provincie dnes patří do asistence „východní Evropa“ spolu s Chorvatskem, Polskem, Rumunskem, Ruskem, Slovenskem a Slovinskem.

výrazných oblastí jejich působení. Avšak jedná se o oddělování čistě teoretické, neboť vysluhování svátostí, misijní působení, pedagogická a sociální činnost se vždy mezi sebou navzájem proplétaly a doplňovaly, aby mohli lépe hájit, šířit a upevňovat katolickou víru.

4.7.1. Liturgická práce, katecheze, pastorece

Co se týče plnění úkolů z první oblasti, tj. kněžské, povinností kněží je svátostná služba a kázání slova Božího. Mše se v době založení sloužily v latině, zatímco kázání probíhala v jednotlivých národních jazycích⁷⁴, na jejichž znalosti si jezuitská tradice velice zakládala. Ideálem byla tehdy rétorika antických autorů, jejichž díla si měli studenti během pobytu na jezuitských gymnáziích osvojit. Jezuitští kazatelé byli vyhlášení řečníci. Museli být velice výmluvní a znalí teologie, aby uměli rychle reagovat na podněty zvenčí. Zvláště v barokním období bylo oblíbené vznosné vyjadřování, které korunovalo tehdejší sloh. Tehdejší role homiletiky by se dala přirovnat k dnešní pozici sdělovacích prostředků. Dbalo se tehdy rad sv. Augustina, který o správné homiletice říkal, že musí poučit, pobavit a dojmout (*doceat, delectet, flectat*).⁷⁵ A tak nebylo zvláštností, že jezuitští kněží byli zváni kázat i v jiných než vlastních řádových kostelích. Svým otevřeným přístupem se jezuité často stávali duchovními důvěrníky a zpovědníky předních představitelů země, což se neslo v duchu Ignácovy rady k misiím: „Má se dát přednost tomu poli, na němž existuje větší potřeba a na němž lze doufat širší úspěch, jako je tomu například při práci s osobami, které mají velký vliv.“⁷⁶

V těsném sepětí s činností kněžskou stála a podnes stojí práce pastorační a katechetická, která stejně jako pedagogické působení byla v tehdejší době striktně spojovaná s povoláním kněze. A právě prolínání náboženské otázky s tématem výuky je dodnes na jezuitských kolejích jedním z nejpatrnějších rysů, jelikož je vždy nutné si uvědomit, že všechny činnosti Tovaryšstva směřují k odpovědi na Kristovo volání službou papeži a církvi jako takové. Pastorece a katecheze byla Ignácem chápána jako příprava studentů k aktivní účasti na životě církve a místní obce věřících, ke službě bližním. „Účelem

⁷⁴ Až konstituce II. vatikánského koncilu *Sanctosantum Concilium* „o posvátné liturgii“ z roku 1963 mění mši do doby, jak je vysluhována v současnosti.

⁷⁵ Viz Čornejová 41.

⁷⁶ Candido de Dalmasas 212.

výchovy je vytvářet osoby řídící se správnými zásadami, věřící v opravdové hodnoty, lidi žijící pro druhé podle Kristova vzoru.⁷⁷

V současné době se opět zvyšuje zájem o duchovní cvičení pro jednotlivce, tak jak je pojímal sv. Ignác, proto se jezuité věnují této činnosti v roli duchovních průvodců v rámci exercicií i mimo ně, ale také výchovou dalších k této pastorační činnosti, mužů i žen, kněží, řeholníků i laiků. Vzhledem ke svým zkušenostem s odlišnými kulturami a staletým tradicím jsou otevřeni vůči různým podnětům přicházejícím z jiných duchovních tradic i současné společnosti, věrni Ignácově ideji nalézat Boha ve všem.

4.7.2. Misie

Výraz „misie“ znamená poslání, úkol. Bylo povoláno prvních Dvanáct, aby zvěstovali radostnou zvěst o ukřižování, smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista⁷⁸. Každý křesťan má svým životem, slovy i skutky, svědčit o Kristu. Na práci apoštolů pak ve své podstatě navazovaly katolické misie, další jezuitský nástroj služby Bohu. Jezuité rozlišovali misie na vnější a vnitřní.

Vnější misie byly zámořské cesty do Ameriky, Asie, ale také do Afriky a do různých evropských a skandinávských zemí. Nutno podotknout, že se na misie vydávali i členové jiných řádů. Např. františkáni pronikali do severní Afriky, pak i na východ asijského kontinentu, do Japonska a na Filipíny, navštívili i Ameriku. Ve stejných oblastech působili i dominikáni a další. V zámořských misiích hrály dosti podstatnou roli vnitropolitické poměry, rozhodnutí papežské kurie a tak se bohužel stávalo, že výsledky nebyly nakonec zcela trvalé.

Prvním jezuitským misionářem byl sv. František Xaverský; díky své práci získal přívlastek „apoštol Indie“. Působil též na území Japonska, kde hraje významnou roli jezuité podnes. Snažil se „dobýt“ pro křesťanství i území Číny, to se mu však za jeho života nepodařilo. Umírá roku 1552, aniž by dosáhl jejích břehů. Do Říma přichází zpráva o jeho smrti až o dva roky později.

Významným mezníkem zámořských misií bylo zakládání tzv. redukcí⁷⁹, indiánských zemědělských kolonií, v Latinské Americe. První redukce byla založena roku 1614

⁷⁷ Viz *Příznačné rysy jezuitské výchovy* 20.

⁷⁸ Mt 28, 18n.

⁷⁹ „Výraz, kterým byli tito Indiáni označováni – reducti – znamenal ve španělštině ty, kteří byli přivedeni do církve a k civilizovanému životu a současně byli pod ochranou církve před nájezdy portugalských a španělských otrokářů.“ Petrosillo, P. *Křesťanství od A do Z* 176.

v Paraguayi.⁸⁰ Po dohodě mezi Portugalskem a Španělskem, tzv. madridské ujednání, roku 1750 bylo několik redukcí postoupeno Portugalsku. Domorodci, převážně z kmene Gurarní, emigrovali na španělské území, načež se proti jezuitům zvedl silný odpor, zvláště od ministra Pombala, který jezuitu nařkl i z pravděpodobně zinscenovaného atentátu na portugalského krále Jose I.⁸¹ Od začátku roku 1759 začal být jezuitský majetek konfiskován po celém Portugalsku i na jeho koloniích a na 250 jezuitů bylo uvězněno v pevnosti sv. Juliána. Od roku 1767 byli jezuité vyhoštěni i ze Španělska a jeho kolonií. K propuštění jezuitů došlo až za vlády Marie I., královny Portugalska, roku 1777.⁸²

Jezuitský misionář musel souhlasit s přístupem jezuitů k cizím, odlišným kulturám. Musel se na svou cestu připravit po všech stránkách: naučit se daný jazyk, nářečí, seznámit se s tamními zvyky a po příjezdu se snažit co nejvíce splynout s okolím. Tento princip přizpůsobování se nazývá akomodace, což je snaha přiblížení křesťanství pomocí místních zvyklostí, přizpůsobení hlásání jazyku a slovníku adresáta, avšak ne na úkor obsahu sdělení.⁸³

Církevní představitelé se však během času začali tomuto zvykovému přizpůsobování, prováděnému zvláště na Východě, obávat a tak v roce 1707 byly „čínské rity“ zakázány z moci vizitátora Mons. Karla de Tournon. Jeho rozhodnutí bylo v roce 1710 potvrzeno v Římě a bulou *Ex quo singulari* Benedikta XIV byly čínské rity definitivně zakázány. Tím došlo k značnému ochuzení misíí a i snížení jejich úspěšnosti. Změna nastala až v roce 1959, kdy papež Jan XXIII. v encyklice o misíích *Princeps pastorum* uvedl akomodaci jako možnou metodu evangelizace.⁸⁴

Vnitřní misie se uskutečňovaly na území určité provincie, kde se řád snažil o obrácení nekatolického lidu či o obnovu víry katolíků a její upevnění. Této činnosti se v podstatě věnoval každý jezuita, který vykonával své kněžské a pastorační povinnosti. Významným českým jezuitou, který na tomto poli působil, byl P. Albert Chanovský, rytíř z Dlouhé Vsi, ke kterému se v této práci blíže věnuji v rámci popisu jezuitské koleje v Klatovech, které byl zakladatelem.

Dnes působí jezuité na mnoha různých polích - v oblasti médií, vzdělávání, poradenství, ve vědeckém světě. Jejich publikační i další mediální činnost je velmi rozsáhlá. Svou

⁸⁰ K popisu jezuitských redukcí může posloužit i historický film *Misie*.

⁸¹ Více *200 let jezuitů v Brně* 41n.

⁸² Tamtéž

⁸³ Viz Čornejová 132.

⁸⁴ Dnes se hovoří spíše o inkulturaci či akulturaci evangelia.

spiritualitu nabízejí zájemcům nejen sami. Ale i prostřednictvím jimi inspirovaných sdružení (např. GCL) a hnutí. I když neexistuje ženská paralela k Tovaryšstvu, přesto existují i ženské řády a společenství, které převzaly ignaciánskou spiritualitu, z nichž nejznámější je Congregatio Jesu (dříve tzv. Anglické panny neboli Institut Beatae Mariae Virginis), založené Mary Ward.

4.7.3. Sociální práce

Obsah činnosti sociální práce, pomoc potřebným, je nedílnou součástí křesťanského způsobu života, který pramení z lásky k bližnímu. Sv. Ignác ji viděl v každé činnosti člověka, který nemá nikdy zapomínat na chudé a potřebné. Jezuita se má svým životem přibližovat nejchudším, jim pomáhat duchovně i hmotně, např. podněcováním sbírek. Sám Ignác se za svého pobytu v Azpeitii přičinil o zabezpečení potřebných ve svém rodném kraji, když byl přijat roku 1535 zákaz žebroty kromě skutečně krajních případů. „Zato měly být každý rok voleny dvě důvěryhodné osoby, jeden kněz a jeden laik, které vždy v neděle a svátky sbíraly almužnu pro chudé a ji mezi ně rozdělovaly. Chudí se mohli obracet na tyto důvěrníky. Měla být sestavena listina chudých, kteří pomoc skutečně potřebují.“⁸⁵ O tomto „přerozdělování“ darů chudým, „kteří se stydí žebrot“⁸⁶, se můžeme dočíst i v záznamech brněnské koleje v knize J. Kolářka *200 let jezuitů v Brně*.

Zde se také můžeme dočíst, kdo byly tzv. *victimae caritatis*⁸⁷. V době baroka, kdy mnohé země byly vleklými válečnými konflikty doslova vysáté, stíhala české země jedna morová rána za druhou. Jen v první polovině 17. století poznamenalo naše území 28 takovýchto epidemií⁸⁸. V roce 1680 zahynulo jen v Praze a okolí na nákazu morem 200 000 lidí, což bylo ještě umocněno následným vypuknutím dobytčího moru, který mnohé připravil o jediný zdroj potravy. „Oběti bliženské lásky“, jak se jim též říkalo, byli kněží, scholastici nebo bratři laici, kteří se dobrovolně přihlásili k ošetřování nakažených morem a v této službě položili svůj život. Seznamy obětí mezi jezuity i soupisy otců *expositů*⁸⁹ byly ve spisech kolejí zaznamenávány na paměť a jako příležitost k následování.

⁸⁵ Viz Candido de Dalmases 107.

⁸⁶ Kolářek *200 let jezuitů v Brně* 124n.

⁸⁷ Oběti lásky k bližnímu jako odkaz na slova evangelia Jan 15,13 „Nikdo nemá větší lásku než ten, do položí život za své přátele.“

⁸⁸ „Za Třicetileté války téměř každý druhý rok a po ní do konce století ještě 9.“ Tamtéž 80.

⁸⁹ Člen řádu, který přežil, ačkoli byl vystaven nákaze. Srov. Kolářek *200 let jezuitů v Brně* 88.

Apoštolát jezuitů do sebe zahrnoval i péči ve věznicích, vyjádřenou v úřadu „visitator carcerum“⁹⁰, jímž byl kněz, který pravidelně navštěvoval věznice a je k dispozici pro rozhovory s vězni; dále pak duchovní službu v armádě, „missionarius castrensis“⁹¹. Na těchto polích pracují jezuité i dnes. Jezuité dále poskytují pomoc sociálně slabším rodinám, nabízejí pomoc při řešení manželských krizí. Organizují mj. i sociální rok pro mladé se zkušeností života v malém společenství lidí (Jesuit European Volunteers).

Neustále je nutné připomínat si slova sv. Ignáce ke smyslu „poslání“: „Pracovat tam, kde nepřítel zasel koukol; naléhavým úkolům dát přednost před těmi, které lze na čas odsunout; vzít na sebe spíše práce, na nichž dosud nikdo nepracuje, než ty, do nichž se už dali druzí; raději se dát do takových úkolů, jejichž účinek bude trvalý, než do těch, které přinesou užitek jen krátkodobý.“⁹² Neustále tedy mít před očima Ignácův požadavek zásady „více“, „magis“.

⁹⁰ Tamtéž 132.

⁹¹ Koláček uvádí duchovní příklad P. Jiřího Pellinga SJ (1603-1648), který zemřel ve věku 45 let v Klatovech „při duchovních službách v císařských táborech.“ Tamtéž 132n.

⁹² Candido de Dalmasas 213.

5. Jezuitská pedagogika a školství

Čtvrtou a neméně důležitou činností jezuitů je jejich školská práce s mládeží. Služba za katedrou je nedílnou součástí formace mladého jezuita, mnozí bratři se jí věnují celý život. V dnešní době na jezuitských školách vyučují i nejezuité. Řád se však nestaví pouze do pozice zřizovatele, ale představuje nosné principy jezuitského školství, které dělají jezuitskou pedagogiku tím, čím je: výjimečnou a stále moderní svým přístupem, který je čerpán z Ignácových exercicií. Tyto základní kameny, které přetrvaly staletí a mají dnešnímu člověku stále co říci, jsem shrnula do tří bodů: pedagogika jako nástroj apoštolátu, vztah pedagoga a žáka jako výchovný prostředek jezuitské pedagogiky a komunitní prvky v systému jezuitských škol.

Téma mé práce se však soustřeďuje na období baroka, kdy jezuité začali svá učiliště otvírat i na českém území. Cílem čtvrté kapitoly je stručně popsat strukturu jezuitského gymnázia tak, jak byla zavedena na všech jezuitských školách v 17. století, tedy i v Klatovech. V rámci kapitoly jsou blíže popsány dvě oblasti výuky, na kterých jsou dle mého názoru nejvíce vidět duchovní principy a metody jezuitů-pedagogů.

5.1. Pedagogika jako nástroj apoštolátu⁹³

Cílem jezuitského pedagogického působení je vychovat svobodného člověka, plně zodpovědného za vlastní jednání, kterému není lhostejný osud ostatních lidí a aktivně se podílí na životě společnosti a samozřejmě i církve. Snaží se „definovat nutné věci k věčnému životu nebo je vysvětlit pro naši dobu a lépe bojovat proti všem omylům a všem falešným záměrům a je objasňovat“⁹⁴, aby rostl ve své víře společně se svými blízkými. Vzorem pro život lidí má být Kristus, který bez výhrad odpověděl na Boží lásku službou lidem⁹⁵. Nedílnou součástí jezuitské všestranné pedagogiky je i výchova náboženská, která by, ačkoli prostupuje celým vzdělávacím systémem, měla být podávána žákům nenásilnou formou, „in spiritu lenitatis – s mírností“⁹⁶.

V rámci této otázky je velice přínosný dialog členů jezuitské komunity, která by měla být „vždy otevřena“ dotazům ze stran žáků, ale i kolegů pedagogů. Měla by žít v kontextu doby a spolupodílet se na životě církevního společenství, ve kterém se škola

⁹³ Výchova je pro sv. Ignáce nástrojem apoštolátu ve službách církve, jež plní své poslání ve službě člověku. Viz *Příznačné rysy jezuitské výchovy* 44.

⁹⁴ *Duchovní cvičení* čl. 363.

⁹⁵ *Duchovní cvičení* čl. 53, 95-98 (Kristus, náš Pán, věčný král); čl. 167 (třetí stupeň pokory)

⁹⁶ Candido de Dalmases 168.

nachází. Zároveň musí podněcovat dialog nad diskutabilními otázkami církevních předpisů, zprostředkovávat jejich lepší pochopení studenty, ale nezastírat potřebu jejich proměny. Cílenou výchovou osvětluje problematiku různých předsudků a bludů, které se i v dnešní době na různých místech tváří jako prostě církevní.

Zdůrazňování osobní zodpovědnosti každého člověka za církevní společenství a poskytnutí potřebné průpravy vede k cíli jezuitské výchovy: obnově církve výchovou věřících, kteří „razí cestu spravedlnosti“⁹⁷.

5.2. Vztah pedagoga a žáka jako výchovný prostředek jezuitské pedagogiky

Jezuitské přístupy ke vzdělávání jsou úzce propojeny se spiritualitou sv. Ignáce tak, jak ji známe z *Duchovních cvičení*. Např. vztah vyučujícího a studenta je podobný vztahu mezi exercitátorem a exercitantem⁹⁸. Opět se zde setkáváme s důrazem na osobní přístup, zájem o jednotlivce jako osobu, tzv. *cura personalis*⁹⁹, kdy pro pedagoga není žák jedním z mnoha, ale naprosto specifickou a nenahraditelnou individualitou, a aby jej mohl motivovat ke společné práci a následně jej pak vést, musí nejdříve žáka poznat. To sebou samozřejmě nese velkou osobní investici ze strany učitele, neboť právě on musí být první, který odhalí něco ze své osobnosti, aby s žákem navázal plnohodnotný vztah. Na vyučujícího a všeobecně na členy školní komunity je navíc kladen nárok na autentický život, jít svým studentům dobrým příkladem a žít v souladu se světovým názorem, který škola prezentuje.

Pedagog má u žáka vyprovokovat niternou potřebu neustále poznávat sám sebe a svět, nacházet ryzí pravdu ve stvoření. Rozvíjí ve studentech schopnost realistického poznávání světa a kritické myšlení. Předkládá různá měřítka hodnocení skutečností, aby si tak žáci osvojili a ve své podstatě sami vytvořili svůj systém hodnot, který bude oproštěn od sobeckosti, materiálního zaujetí a bude tak v pravdě lidský. Vede jej k všeobecnému rozvoji, tedy nejen ducha, ale i tělesné stránky, neboť rozpoznáním pudovosti ve svém jednání se může člověk od těchto motivů osvobodit, avšak aniž by popíral, že vše stvořené je veskrze pozitivní.

⁹⁷ *Príznačné rysy jezuitské výchovy* 26.

⁹⁸ „Aby si navzájem pomáhali a oba co nejvíce výtěžili, jak ten kdo Duchovní cvičení dává, tak i ten, kdo je koná, je nutno předpokládat, že každý dobrý křesťan má být ochoten spíše si kladně vykládat, co říká bližní, než je odsuzovat jako falešné. A jestliže to nedokáže, ať jej s láskou opraví; a kdyby to ještě nestačilo, ať se všemi vhodnými prostředky snaží přivést ho ke správnému výkladu a tak ho chránit před chybným tvrzením.“ *Duchovní cvičení* čl. 22.

⁹⁹ Viz tamtéž 10.

Sám učitel by se měl neustále vzdělávat, nejen v rámci svého oboru. Být aktivním členem církevního společenství a podílet se i na neformálním životě školy. Neustále si připomínat své poslání: být zde pro druhého, pomáhat mu v jeho osobnostním růstu. Je pochopitelné, že soustavná pedagogická činnost není pouze prací jednoho vyučujícího, ale všech zaměstnanců školy. Ti by si zároveň měli pomáhat ve zpětné vazbě, aby tak zůstali věrni Ignácovu „magis“¹⁰⁰. „Konkrétní odpověď na Boží lásku musí znít: vždy víc.“¹⁰¹ Sám Ignác se snažil svou činnost neustále zdokonalovat, v případě práce na Konstitucích se nám může zdát jeho snaha marná, neboť člověk má vždy pocit, že jeho dílo není dokonalé. O to však sv. Ignáci nešlo. Ve svých exerciciích zdůrazňuje touhu činit víc a odvádět lepší práci zde na zemi pro slávu Krista. V pedagogické praxi jsou žáky vychováni k tomu, aby vše vypracovávaly s pečlivostí a jak nejlépe mohou.

5.3. Komunitní prvky v systému jezuitských škol

Důležitost komunitního ducha, který je pro jezuitské školy tak typický, jde s Tovaryšstvem již od jeho počátků, kdy Ignác začal nacházet sobě blízké lidi. Ačkoli byl sv. Ignác velice svérázným a schopným člověkem, vždy vyhledával při své práci ducha společenství. Ve vztahu učitele a žáka, jak jsem se již výše zmínila, cítil příležitost k vzájemnému obohacení obou zúčastněných. Tento dynamický vztah se následně ještě více umocňuje v komunitním soužití na jezuitských školách. Komunita je určitá jednota v mnohosti, společenství individuí. Díky tomu může docházet k zmíněnému obohacování. V rámci komunity jsou vyučující a vedoucí něčím více než jen akademickými činiteli: „mají účast na životě studentů, osobně se zajímají o rozumový, citový, mravní a duchovní růst“¹⁰² a pomáhají každému, aby se stal zodpovědným členem komunity. Vzájemně se učí respektovat své soukromí. Dospělí členové komunity jsou vždy ochotni pomoci s problémem osobním či studijním.

Jezuité si jsou rizik a samozřejmě i výhod komunity vědomi. V prvních školách si navzájem sdíleli své zkušenosti, aby tak společně našli zásady a metody k dosažení cíle, které si následně přizpůsobovali svým podmínkám, aniž by se ovšem základní myšlenka vytratila. Pro stálé podporování a zdokonalování se proto doporučuje výměna profesorů

¹⁰⁰ Práce na neustálém zdokonalování sama sebe. Lat. Magis – více.

¹⁰¹ *Příznačné rysy jezuitské výchovy* 22. Srov. *Duchovní cvičení* čl. 97.

¹⁰² *Příznačné rysy jezuitské výchovy* 10.

a studentů.¹⁰³ Tím se komunity nejen ozdravují, ale dotyční sebou mohou přinést nové myšlenky a celý proces výchovy je díky této obměně objektivnější.

Členy komunity školy (tedy žáci, učitelé-kněží a jezuitská komunita) jsou v dnešní době také laici¹⁰⁴. V průběhu let se jejich role proměňovala, stejně jako jejich pozice v církvi. Laici jsou pro jezuitskou komunitu „přirozenými tlumočníky současného světa“¹⁰⁵. Laičtí učitelé musí být samozřejmě seznámeni s Ignácovou spiritualitou, výchovnými tradicemi a dějinami výchovy v Tovaryšstvu a také s jezuitským životem. Jezuité musí být ochotni se svými kolegy laiky spolupracovat, „hrát i podřízenou pomocnou, anonymní úlohu“¹⁰⁶.

Pocit sounáležitosti není pouze mezi pedagogy, žáky a jezuitskou komunitou, ale pevné vztahy jsou navázány i mimo kolejní společenství. Zde mám na mysli hlavně těsnou spolupráci s rodiči žáků, jejichž aktivita na životě školy je vítána a podporována, jelikož jsou též považováni též za řádné členy školní komunity. Rodiče jsou informováni o činnosti školy a vybízeni k dialogům s profesory svých dětí, aby dospěli ke „společné řeči“, která umožní efektivní vzdělávání jejich ratolestí. Jezuité se snaží rodičům svých svěřenců pomáhat v jejich povolání rodiny pořádáním různých společenských setkání. Od rodičů je očekáváno, že se dostatečně seznámí s názory sv. Ignáce, v jejichž duchu jsou jejich děti vychovávány. Je potřeba věnovat pozornost důslednému provázání hodnot, které utvrzuje škola a těmi, které zastává rodina.

Nedílnou součástí školní komunity jsou bývalí studenti. „Jezuitská škola má vůči nim obzvláštní zodpovědnost. V mezích možností jim poskytuje rady a stálou další formaci, a to tak, že ti, kteří v ní dostali základní vzdělání, mohou ještě pronikavěji sloužit druhým.“¹⁰⁷ Absolventi jsou vždy pro učitele důležitou zpětnou vazbou, která odhalí možné slabiny jejich osnov, ale také jejich klady, které bývalí studenti mohou docenit až z jejich využití ve své praxi. Současným žákům školy mohou taková setkávání pomoci utříbit si představy o jejich budoucnosti. Neopomenutelným smyslem udržování kontaktů s bývalými studenty je i seznámení se s moderními trendy, jiným pohledem na

¹⁰³ *Příznačné rysy jezuitské výchovy* 30.

¹⁰⁴ Vyučování laiků bylo na jezuitských školách zavedeno až v souvislosti s dekretem II. vatikánského koncilu „*o apoštolátu laiků*“ (AA 18. 11. 1965). Do té doby vedli jezuitské školy výlučně sami jezuité.

¹⁰⁵ Tamtéž 24.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ *Příznačné rysy jezuitské výchovy* 26. Dle čl. 23 NKDZ: „Tovaryšstvo nemůže opomíjet povinnost zabývat se stálou výchovou bývalých studentů... Je to práce, kterou prakticky můžeme dělat jen my, protože tu jde o nové vytváření toho, co jsme udělali před dvaceti či třiceti lety. Dnešní člověk musí být jiný než ten, kterého jsme dříve vychovávali. Je to nesmírný úkol přesahující naše možnosti a k jeho splnění si musíme vzít na pomoc schopné laiky.“

skutečnost, který je učiněn z pozice nových generací. Vzpomínky bývalých studentů jsou v historii někdy tím jediným, co podává zprávu o jezuitské tradiční pedagogice. Nebylo koleje, která by se nepyšnila svými úspěšnými absolventy, kteří se stali vysokými úředníky, významnými vědci či bratry jezuitů.

Cílem sv. Ignáce bylo zprostředkovat vzdělání na dobré úrovni i pro nemajetné tehdejší společnosti. Bohužel ani v dnešní době nelze tuto pozornost opomenout, jelikož peněz na kvalitní vzdělání se v mnoha rodinách stále nedostává. Sv. Ignác byl ochoten zakládat koleje pouze tehdy, když byly hmotně zcela zajištěny a díky tomu mohla být výuka přístupná pro všechny. Sám potřebné finance sháněl u předních osobností své doby. Z Ignácových monografií se lze dočíst, jak byl v této činnosti neúnavný a která inicioval různé sbírky prováděné jeho spolubratry. Přijímání studentů z chudších poměrů umožňovaly donace dobrodinců řádu, kteří se do jeho historie nezapomenutelně zapsali. Nelze říci, že chudí studenti byli nějakým způsobem zvýhodňováni, vedení ke spravedlnosti a k rovnosti příležitostí je jedním z klasických rysů výchovy v duchu sv. Ignáce. Byly pouze vytvořeny určité fondy z darů „přátel koleje“ či jisté finanční úlevy, které měli chudému studentovi umožnit plně se soustředit na studium. Proč se zmiňuji právě na tomto místě o této praxi jezuitské pedagogiky? Dobrodinci, donátoři škol jsou totiž též přizváni do komunitního společenství, neboť se ztotožňují s Ignácovým světovým názorem, jezuitskou praxí, která je sjednocujícím prvkem pro všechny výše zmiňované členy. Příležitosti k setkávání se všech těchto „údu“ nabízejí různé školní akce, které jsou za tímto účelem od nepaměti pořádány. Mám na mysli proslulá divadelní představení, slavnostní disputace v prostorách škol... Sponzoři škol byli a jsou pravidelně informováni o činnosti ústavu a vždy jsou pro ně u jezuitů dveře otevřené. Tovaryšstvo k nim cítí odpovědnost, snaží jim poskytovat pomoc, radu, zprostředkovávat hlubší poznávání specifických cílů jezuitského výchovného programu a názorů sv. Ignáce, na kterých je vše založeno.¹⁰⁸

5.4. Popis jezuitského gymnázia 17. století

Prvním, dalo by se říci zkušebním, institutem byla tzv. Collegium Romanum, Římská kolej, která byla vystavěna v průběhu let 1582-1584 za nemalého přispění papeže Řehoře XIII., který se jí ujal. Po něm dostala kolej název Řehořova univerzita, Gregoriana.

¹⁰⁸ *Příznačné rysy jezuitské výchovy* 27.

Již před jejím otevření jezuité vyučovali v pronajatých domech a to od roku 1551, kdy se poprvé v Římě objevil na domě ve Via d' Aracoeli nápis „Bezplatná škola gramatiky, humanitních věd a křesťanské nauky“¹⁰⁹. Vyučovací metoda měla sledovat tzv. Pařížský řád, se kterým se sv. Ignác setkal během svých studií na koleji sv. Barbory v Rue Valette.¹¹⁰ Dle jeho vzoru byly vybírány knihy pro studium a střídaly se přednášky s opakováním. Cíle jezuitské výchovy byly již zahrnuty do *Konstitucí*, byl jim věnován čtvrtý oddíl. Do tohoto bodu je zahrnuta „intelektuální formace jezuitů a apoštolát ve školách a na univerzitách“¹¹¹. Tato kapitola je jakýmsi konceptem pozdějšího dokumentu řádu, který se výlučně zabývá otázkami týkajícími se vzdělávání. Práce na pravidlech jezuitského školství byla započata roku 1583 a o osm let později došlo k jejich zavedení ad experimentum. V roce 1599 byl již definitivní dokument *Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu*¹¹² promulgován generálem P. Claudiem Aquavivou (pátým generálem 1581-1615). Jedná se o obecná pravidla, která se mohou dle potřeby přizpůsobovat dané společnosti. Při jeho sestavování se čerpalo nejen z pedagogické praxe tehdejší doby, ale hlavně z Ignácových exercicií, podle nichž jezuitské školství povzbuzuje každého studenta a pomáhá mu, aby odpověděl na hlas, jímž se na něj Bůh osobně obrací. *Ratio Studiorum* členilo školy na nižší a vyšší. U vyšších známe dva stupně: *facultas artium* o dvou ročnících, zde se probírala fyzika a matematika, a na ni navazující *studium theologia* o čtyřech ročnících. Ty měly formovat členy řádu ke slavným slibům¹¹³. V této kapitole se pokusím o popsat jezuitské gymnázium, tedy nižší jezuitské školství tak, jak je u nás na základě dostupných materiálů známo, a jak tedy mohlo probíhat na půdě klatovské jezuitské koleje. Látka nižšího školství byla rozprostřena do pěti stupňů. Bylo jasně definováno penzum znalostí, které by měl po jejich absolvování student ovládat, což prokazoval u závěrečných, postupových zkoušek. Třídy uvedené v *Ratio Studiorum* byly chápány víc jako stupně ve vzdělávacím systému, *gradus*, než jako třídy v dnešním slova smyslu, což umožňovalo koleji z různých důvodů, např. počtu žáků¹¹⁴ nebo zpomalení

¹⁰⁹ Viz Candido de Dalmases 158n.

¹¹⁰ Více tamtéž.

¹¹¹ Candido de Dalmases 211.

¹¹² Dále jen *Ratio studiorum*.

¹¹³ Viz výše kapitola Příprava tovaryšů.

¹¹⁴ Počet žáků v tehdejších třídách se pohyboval mezi 80-100 studentů. Z nedostatku studentů mohli docházet i k shlukování tříd stejné úrovně. Srov. Bobková 61n.

výkladu látky¹¹⁵, otvírat potřebný počet tříd. Kapacita jezuitských gymnázií většinou naplnila pět až šest gymnaziálních tříd dle příslušných stupňů.¹¹⁶

Předpokladem pro přijetí do jezuitského gymnázia bylo absolvování tehdejší triviální školy, znalost psaní, čtení, počítání v národním jazyce. Důležitou podmínkou pro přijetí bylo dosažení určitého věku. Jeho hranice mohla být upravována konsvestudiáři konkrétní provincie. V případě českých škol se neměli přijímat dospívající mládenci, ale ani malé děti. Výjimky se samozřejmě udělovaly, dle znalostí pak byl dotyčný zařazen do příslušné třídy. Žáci byli přijímáni na základě pohovoru, ke kterému se dostavili v doprovodu rodiče či jiné osoby, která mohla podat potřebné informace o dítěti. Prefekt koleje se chtěl přesvědčit, že hoch bude tempo výuky zvládat, tedy že je již pro studium dostatečně vyzrálý. Současně mu zadal písemné cvičení a dle předchozího studia kladl další otázky. Pokud chlapec při přijímací zkoušce neobstál, bylo mu doporučeno navštěvovat nejdříve přípravné třídy. Ty byly provozovány jiným řádem, v Praze to byly třídy sester voršilek pod duchovní správou koleje sv. Klimenta¹¹⁷. Jestliže uchazeč vše zvládl, byl zapsán do seznamu studujících.

5.4.1. Výuka latiny

Prvním stupněm gymnaziální výuky byla *ifima classis grammatica*, zde si měl žák osvojit kromě základní slovní zásoby i celou latinskou morfologii a úvod do syntaxe. Dle *Ratiae Studiorum* se mohla látka prvního stupně dle potřeby žáka rozvrhnout do dvou tříd (odpovídalo dvou školním rokům), jelikož k osvojení potřebných znalostí latiny potřebovali někteří chlapci více času.¹¹⁸ Tuto třídu můžeme chápat jako jazykovou průpravu pro další studium, které by bylo bez latiny a základní řecké slovní zásoby v tehdejší době nemožné. Dalším stupněm byla *media classis grammatica*. Cílem pedagogů bylo naučit základní latinskou gramatiku a základy řecké morfologie. Vyučujícím jazykem, hlavně ve v přednáškách řečtiny, byla ještě hojně používána čeština. Vodítkem pro výklad byla učebnice E. Alvari: *Societatis Iesu de Institutione Grammatica libri tres* z roku 1572, ta byla předepsána „osnovami“ *Ratiae Studiorum*. Třem knihám učebnice odpovídaly tři na sebe navazující třídy gramatiky¹¹⁹.

¹¹⁵ Viz níže u *ifima classis grammatica*.

¹¹⁶ Viz níže.

¹¹⁷ „Ti, co neumí číst a psát, jsou mladší 8 let, nemají být vyučováni na jezuitských školách, ale řád se má postarat, aby byli svěřeni jinému, řádu podřízenému, učiteli (ludimagister).“ Tamtéž.

¹¹⁸ Více Bobková 61.

¹¹⁹ Pod pojmem gramatika se shlucovaly v jezuitském školství též všechny tři stupně: *ifima*, *media et suprema classis grammatica*, jak je patrné z latinského názvu. Srov. Čornejová 66.

V posledním gramatikálním stupni *suprema classis grammatica* byla vykládána syntax. Na konci školního roku tak student dokonale ovládl latinskou gramatiku. V řečtině zvládal číst a překládat krátké prozaické texty.

Aby se žáci naučili jazyk skutečně používat, musel pedagog vymýšlet různé zábavné příležitosti k jeho procvičování. Na různé prostředky motivace pamatovalo již Ratio Studiorum, ve kterém je vypracován přehled tzv. třídních úradů jako pomocníků učitele. V textu se můžeme setkat s tzv. decurionem, nadaným studentem, který během hodiny zkoušel své spolužáky a zaznamenával si jejich chyby. Důslednost decuriona pak pedagog zjišťoval tím, že si namátkou vyzkoušel jednoho ze zkoušených. Pro správné pochopení tehdejší role pedagoga si musíme uvědomit, že třídy vypadaly jinak, než jak je známe dnes. Počet žáků v tehdejších třídách se pohyboval mezi 80-100 studentů. K dodržení jezuitského ideálu individuálního přístupu ke studentovi musel mít pedagog takových pomocníků více. K upevnění třídních vztahů a k prověření nabytých znalostí posloužili učitelům různé soutěže konané v průběhu roku. Velké třídy byly většinou již od svého začátku rozděleny na několik týmů, které mezi sebou v průběhu let soutěžily. Navíc měl každý žák v tom kterém týmu svého konkrétního *aemula*, protivníka. Řevnivosti a nezdravé ctižádostivosti bylo zabráněno sčítáním výsledků jednotlivých duelů pro celý tým. Podporovala se práce v týmu, neboť se soutěžilo v různých oborech a tak byl jasně prokázán přínos každého žáka pro kolektiv. Pokud měli mezi sebou studenti, tak říkajíc, nevyřešené účty, mohli se vyzvat „na souboj otázek a odpovědí“. V takových případech se povolovala i sázka mezi nimi, vkladem byl školní úřad jednoho z nich¹²⁰. Toto soutěžení často prováděl sám pedagog a na závěr vítěze odměnil čestnou funkcí ve třídě. Těmito metodami podporující přirozenou soutěživost dětí, malých dospělých, zpestřoval pravidelná denní či sobotní *repetitia*, ve kterém jeden nebo více studentů souvisle shrnul vyloženou látku, v případě sobotního opakování látku probranou za celý týden.

Učitelé byly k těmto metodám vybízeni svými nadřízenými a tak možná i z tohoto důvodu se na ně nezapomínalo a byly hojně využívány. Zde si můžeme jen smutně povzdechnout nad dnešním školstvím, které se vzpouzí metodám nové reformy a skálopevně se drží zastaralých metod upřednostňujících frontální výuku bez prvků dramatické výchovy, projektového vyučování apod. a přistupuje k žákům jako k pasivním recipientům.

¹²⁰ O motivaci na jezuitských školách více Bobková 110-118.

5.4.2. Jezuitské divadlo jako prostředek výuky

Na mladého gymnazistu, přibližně ve stáří 15 let, čekala po třech či čtyřech letech studia latiny poetika, čtvrtý stupeň gymnázia, též nazývaný *humanitas, poetica*. S pomocí vybraných úryvků Ciceronových řečí a učebnice rétoriky Cypriana Sareze, kterou si jezuité pro své potřeby upravili, měl pedagog rozvíjet vyjadřovací schopnosti žáků. V duchu tehdejšího obecného chápání humanitního vzdělání (gramatika, rétorika, poetika a historie), se měl student naučit dokonale ovládat latinu i s jejími základními pravidly. V hodinách poetiky se již hlouběji seznamoval s antickými díly, učil se je podrobněji rozebírat¹²¹. Nejdříve pedagog vyložil teorii obsaženou v textu, odpoledne se pak společně s žáky věnoval jeho četbě a rozboru.

Na tomto místě bych zmínila úlohu jezuitské školní cenzury, která dbala na mravní bezúhonnost probíraných antických děl. Začala tehdy vycházet „školní“ vydání klasických děl známých autorů, ve kterých byly učiněny drobné úpravy, ale i důkladné škrtky, aby nebyl narušen mravní vývoj studentů. Lze si jen domýšlet, zda si cenzoři svou práci brali skutečně k srdci. Zastavovali se nad větami literárního díla, meditovali nad jeho významem a dle slov Ignáce skutečně ponechali zlaté zrnko, které bylo důležité pro dosažení cíle řádu, a odstraňovali plevy, překážky na cestě ke spáse.

Dovést řečnické schopnosti mladého člověka k opravdové dokonalosti bylo náplní činnosti učitele rétoriky. Zatímco u předcházejících stupňů se učitelé střídali, jednalo se o magistry či absolventy teologie, povolání učitele rétoriky se otcové jezuiti věnovali řadu let, a tak se jim mohlo stát i životním posláním. Tato skutečnost samozřejmě přispívala i ke kvalitě přednášek, neboť se jednalo o zkušené pedagogy, kteří se plně věnovali svému oboru a byli literárně činní¹²². Povinnou četbou byla převážně Senecova dramata, dále historická díla.

Své řečnické schopnosti mohli studenti předvést na pravidelných sobotních a nedělních deklamacích ve třídách poetiky a rétoriky či více slavnostních měsíčních deklamacích, které byly veřejné.

¹²¹ Ratio Studiorum vypracovalo určité předpisy týkající se rozborů děl pro jednotlivé ročníky. Žák se postupně texty pracoval až na sémantickou rovinu jazyka. Srov. Bobková 81.

¹²² Viz Kol. *Balbinovská miscellanea*. In: Bobková, Kateřina. Profesori rétoriky na klatovském gymnáziu 1711-1714; Viktor, Viktora. Publikační činnost profesorů klatovské jezuitské koleje, 1. vydání. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2002, 63-76, 77-81.

Další příležitostí bylo jezuitské divadlo¹²³, fenomén nejen českého baroka. Pojetí školního divadla se v průběhu let měnilo. Představení podle dokumentu *Ratio Studiorum* měla být uváděna k zahájení a zakončení školního roku. S rostoucí oblibou her se počet příhodných událostí k novému představení zvyšoval. Nepsaným pravidlem české provincie bylo, že každá třída hrála během roku vždy jedno představení. Studenti si formou hry rozvíjeli své deklamační schopnosti, naučili se veřejně vystupovat i před významnými osobami své doby. Pečlivý výběr a nastudování her, na které při generální zkoušce dohlížela řádová cenzura, přispíval k mravní a náboženské výchově všech zúčastněných, samozřejmě i posluchačů.

¹²³ Menšík, F. *Příspěvky k dějinám českého divadla*. Praha 1895, 93-95

6. Příchod jezuitů do českých zemí

Do Českých zemí vstoupili jezuité poprvé 18. dubna 1556 na pozvání Ferdinanda I. Habsburského, aby zde vyučovali v katolické víře. Prvním dvanácti tovaryšům Ježíšovým v čele s otcem Ursmarem Goissonem z Lutychu byl dán k užívání původně dominikánský klášter sv. Klimenta v Praze nedaleko Kamenného mostu. Zde založili první jezuitskou kolej v Čechách a jejich dílo bylo pod vedením německé provincie až do roku 1563, kdy vznikla provincie rakouská. Prostředí to bylo spíše nekatolické. Dle údajů Čornejové tvořili na přelomu 16. a 17. století nekatolíci 85-90 % veškerého dospělého obyvatelstva¹²⁴. Úsilí jezuitů v českých zemích se zpočátku zaměřovalo hlavně na rekatolizační činnost, tedy na upevňování v katolické víře, ne na její obnovu. Tovaryšstvo brzy zakládalo i další koleje v různých českých městech (Olomouc, Brno, Český Krumlov, Chomutov, Jindřichův Hradec a Kladsko). V roce 1559 přišli do Prahy z Říma první skutečně čeští jezuité. Pražská jezuitská kolej byla definitivně prohlášena za univerzitu roku 1616 císařem Matyášem. Po pražské defenestraci roku 1618 byli jezuité 1. června jako nežádoucí element vyhoštěni z Českých zemí. Toho roku jak známo začíná Třicetiletá válka.

Po bitvě na Bílé hoře 1622 se jezuité vrátili zpět na svá česká působiště. Tohoto roku jim byla předáno do správy Karolinum, o jehož správu se vedly spory ještě po dlouhá léta¹²⁵. Situace byla pro řád natolik příznivá, že díky rostoucímu počtu příchozích mohla vzniknout roku 1623 samostatná česká provincie; jejím prvním provinciálem byl P. Rumer a sídlem provinciála byla zvolena Praha, kolej u Sv. Klimenta. Od vzniku samostatné provincie do roku 1650 vznikla většina jezuitských kolejí na našem území.¹²⁶ V této době vzniká i kolej v Klatovech (1630).

¹²⁴ Čornejová 30.

¹²⁵ Viz níže.

¹²⁶ Více Čornejová 110.

7. Jezuité na Klatovsku

Husitsky smýšlející město Klatovy se po bitvě na Bílé hoře vzdalo vojskům generála Marrada, aby tak byli ušetřeni lidé a městské hradby. Popravy roku 1621 na Staroměstském náměstí, jak píše Jindřich Vančura ve svých klatovských dějinách, se týkaly i některých měšťanských rodin v Klatovech. Z popravených pánů se klatovských měšťanů dotkl osud pana Prokopa Dvořeckého z Olbramovic, podkomořího krále Fridricha, který nedlouho před porážkou na Bílé hoře obnovil městskou radu v Klatovech. Z patricijských rodin byla postižena rodina Daniela Korálka z Těšina popravením Kryštofa Kobera z Kobšperka, otce jeho manželky Prudencie, se kterým se zúčastnil jednání o vymáhání majestátu u císaře Rudolfa II. jako stavovský direktor.¹²⁷

V Klatovech se ohledně stavovského povstání konal mimořádný soud nad předními účastníky stavovského odboje. Stržení povstáním nebyli jen protestantští stavové¹²⁸, ale i někteří katolíci. Dle původních rozsudků by byla většina pánů popravena nebýt vypsání tzv. generálního pardonu, sepsaného císařem dne 3. února 1622 v Inšpruku¹²⁹. Touto listinou byli „účastníci stavovského povstání osvobozeni od trestů na hrdle a pokutováni jen ztrátou statků, aby zaplacený byly veliké náklady na vojsko a dluhy pro to učiněné“¹³⁰. Klatovy byly pokutovány propadnutím všech statků a důchodů.

Od roku 1624 směli být měšťany pouze katolíci, jako dozor nad vykonáním tohoto nařízení byl do Klatov povolán oddíl Marradasova pluku, který zřejmě cestou mírného nátlaku docílil, že „M. Lukáš Vodňanský pro hmotný zisk první ustoupil od Konfese české, tím si zjednal povýšení na úřad královského rychtáře, o nějž se roku 1612 marně ucházel proti Danielu Korálkovi z Těšina“¹³¹. V tomto roce umírá D. Korálek z Těšina, který ještě před svou smrtí přestupuje na „pravou“ víru.¹³² Celému lidu se určitě ulevilo, když po půl druhém roce vojsko z města odtáhlo.¹³³

¹²⁷ Více J. Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov*, I/II 4.

¹²⁸ „Největší vinou obtížen byl Daniel Korálek z Těšina, ...někdejší primátor při posledním osazení rady za krále Bedřicha. Ale nebylo v městě žalobců. I odpůrce jeho M. Lukáš Vodňanský nebyl prost viny jako povzbuzovatel a rozněcovatel měšťanů k hájení města proti útoku Marradasovu.“ J. Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov*, I/II 6.

¹²⁹ Innsbruck.

¹³⁰ J. Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov*, I/II 5.

¹³¹ J. Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov*, I/II 7.

¹³² Jakožto poslednímu mužskému potomku rodu mu byl dán do hrobu zlatý tepaný řetěz, který byl po pohřbu vojáky ukraden. Jejich velitel Zdeněk Lev z Kolovrat pak v touze po Korálkově dědictví vyloupil jeho dům, prý za účelem poplacení dluhů z pohřbu. Viz tamtéž.

¹³³ Srov. Čornejová 108. J. Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov*, I/II 7.

V roce 1628 pobýval císař Ferdinand III. v Praze a tak mnohé žádosti týkající se navrácení zabraných statků městům měly větší šanci ke zdárnému vyřízení. A tak se 13. dubna tohoto roku dočkaly Klatovy navrácení statků města, které ještě nebyly odprodány nebo zastaveny.

Dějiště války se přeneslo daleko od Čech a tak se mohly začít opravovat poničené městské stavby. Vančura píše o roku 1635 jako o „času velkých oprav“¹³⁴, které se hlavně týkaly pivovaru, ale také čtýných mostů, bran, příkopů a věže. Při popisování rekonstrukcí staveb v listinách městské rady se již objevují zmínky o odevzdání dvou domů Korálkových rytířem Hoef-Huertou¹³⁵, který svůj majetek získal darem od císaře za zásluhy v bojích po Marradasově boku, o povolení jezuitské koleje a samozřejmě i o slavnostním přijetí otců jezuitů.¹³⁶

7.1. Jednání o založení jezuitské koleje v Klatovech a příchod jezuitů

O založení jezuitské koleje v Klatovech se jednalo ve Vídni již v období mezi srpnem a říjnem 1622. K této myšlence se jezuitští misionáři vrátili, když se v Plzni nezdařilo založit kolej pro odpor tamních dominikánů. Hlavním iniciátorem vytvoření stálého sídla Tovaryšstva Ježíšova pro západní Čechy a zakladatelem Jezuitské koleje v Klatovech byl P. Albert Chanovský, misionář Pošumaví.

Jemu se podařilo přesvědčit španělského rytíře dona de Hoef-Huertu, aby z jmění bývalého klatovského rychtáře Korálka z Těšína věnoval jezuitům dva domy na západní straně klatovského náměstí. Jednalo se o Skřivánkovský a Korálkovský dům.¹³⁷ Veřejné předání nemovitostí do rukou Tovaryšstva se odehrálo před městskou radou dne 17. srpna 1635.

Katolická šlechta plzeňského a prácheňského kraje se poté obrátila dne 1. listopadu 1635 na řádového provinciála Daniela Kirchnera se žádostí o zřízení koleje a slibovala mu tím podporu na její udržování. Po provinciálově souhlasu bylo k založení koleje dále nutné získat povolení od císaře. Šlechta tedy poslala k císaři Ferdinandu II. pamětní spis se žádostí, aby bylo řádu povoleno se v Klatovech trvale usadit. V Historii

¹³⁴ J. Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov*, I/II 72n.

¹³⁵ Don Martin de Huerta i Hoeff-Huerta. V tehdejší době sídlil na nedalekém hradě Velhartice.

¹³⁶ Viz J. Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov*, I/II 74.

¹³⁷ Na místě dřívějšího Skřivánkovského domu se dnes nachází jedinečná barokní lékárna.

collegii¹³⁸ jsou zachovány dva listy Ferdinanda III., jeho syna, který byl od roku 1627 českým králem.

V prvním listu z 12. února 1636 se Ferdinand III. obrací na místodržící v Čechách. Obsahem listu je povolení zřízení koleje v Klatovech a zároveň je připsáno nařízení úředního uvedení jezuitů do města. Z téhož dne pochází i Ferdinandův druhý list adresovaný pražskému arcibiskupovi Arnoštu Vojtěchu Harrachovi, kde vyjadřuje radost nad příznivou skutečností pro katolické náboženství v Čechách, za jehož rozšíření se jezuité přislíbili zasadit cílenou mravní výchovou klatovské mládeže v nově zřízené koleji. Zároveň biskupa žádá o poskytnutí jakékoli potřebné pomoci nově nastoupivším bratrům.

Místodržící dne 20. února 1636 klatovské městské radě listem oznámil, že již nic nebrání usídlení jezuitů v královském městě Klatovy. Ze všech stran je pak apelováno na městskou radu, aby jezuitu vlídně ve městě uvítala a všemožně jim pomáhala k dosažení jejich cílů.

Dnem příjezdu jezuitů do Klatov byl 11. březen 1636, kdy byli na základě listu od pražského arcibiskupa jezuité uvedeni k císařskému rychtáři Pavlu Záhrobskému z Těšina, který je měl seznámit s městskou radou. Jednalo se o jezuitu P. Martina Středy¹³⁹, P. Jana Molitora¹⁴⁰ a Jiřího Aquitana¹⁴¹. Na druhý den pak bylo na radnici shromáždění konšelů a obecních starších, ve kterém jezuita P. Molitoris v průvodu P. Aquitana nejdříve poděkoval za vlídné přijetí a oznámil i vůli pana provinciála, který prý nařídil otevření školy ještě před Velikonocemi. „Rezidence tato i škola pak při ní zřízená, vykládal P. Molitoris, nemá sloužiti ke zkrácení nebo zkáze nikoho, nýbrž k obecnému dobru a velikému každého pohodlí i zisku. Žádá jen, aby církevní bohoslužby a práce řádových úřadů byly ochotně přijímány a aby podle vůle J. M. královské byli přijati za domácí do obce.“¹⁴² Konšelé pak bratry jezuitu ubezpečili, že se budou snažit co nejlépe plnit vůli císaře. Po těchto zdravicích pozval P. Středa

¹³⁸ Celý název je *Historia collegia Clatoviensis societatis Jesu ad anno MDCCXXXV*, což je soubor výročních zpráv koleje, kterými rektori zaznamenávaly důležité události. Klatovská Historie se začala psát od roku 1660. Jsou zde zaznamenány i události z dob minulých (od roku 1635), které byly sepsány na základě dochovaných poznámek. Viz Peters 1.

¹³⁹ „Stredonius (Středa) Martin P. n.: 1588 Hlívce, Sl., i: 1608 Brno (vstup do noviciátu); p4v: 1. 11. 1624 ...; + 26. 8. 1649 Brno...“ Koláček *200 let jezuitů v Brně* 143.

¹⁴⁰ „Molitoris Jiří P. ThDr n: 1592 Crostvice, Luž.; i: 29. 9. 1616 Brno...; p4v: 3. 4. 1633 Jindřichův Hradec...; + 29. 9. 1661 Brno...“ Koláček *200 let jezuitů v Brně* 140.

¹⁴¹ „Aquitanus Jiří P., Polák, 46 let n: 1592 Koslów, Pol...; i: 30. 8. 1611 Brno...; p4v: 14. 1. 1629 Nisa ...; + 2. 12. 1638 Praha“ Tamtéž 109. P. Aquitanus je zde zapsán v seznamu *Victimae caritatis SJ*, tedy soupisu jezuitů, kteří zemřeli ve službě postiženým morem. Stal se obětí morové epidemie roku 1638.

¹⁴² Peters 3.

představitele města do jezuitského domu, hořejšího Korálkovského, kde je jezuité pohostili a na důkaz přátelství, jak idylicky líčí Peters, jim darovali náboženské knihy a jejich manželkám poslali růžence. Tímto se započala činnost jezuitů na klatovské půdě.¹⁴³

Proč právě Klatovy? Jak jsem se již výše zmínila, původně se uvažovalo o Plzni jako o místě vystavění jezuitské koleje. Důležitost obou měst byla tehdy přibližně srovnatelná, což dokazuje i pozdější jednání kolem zřízení biskupství¹⁴⁴. V Klatovech byly zřejmě i pro příchod jezuitů příhodnější podmínky. Vliv zdejších dominikánů byl reformací oslaben.¹⁴⁵ Nabídka vzdělání byla v Klatovech nulová. Většina pedagogů městské školy po bitvě na Bílé hoře emigrovala a tak měšťané museli posílat svá dítky nákladně do Bavor. Nabídka jezuitské koleje slibovala nejen potřebnou školskou instituci ve městě, ale také zvýšení prestiže Klatov. Město podobnou reklamu v očích panovníka a církve nutně potřebovalo. Muselo dokázat, že svůj návrat do lůna katolické církve myslí vážně.

7.2. Zakladatel koleje Albert Chanovský, rytíř z Dlouhé Vsi

Albert¹⁴⁶ Chanovský, rytíř z Dlouhé Vsi, právem nese označení zakladatele koleje, neboť to on volal po zřízení jezuitského domu pro šumavský kout. Sám znal náboženskou situaci Šumavy, zvláště jejích vesnic, velmi dobře díky svým misionářským poutím po svém rodném kraji. O kolej nepřestával pečovat po celý svůj život. Ačkoli občas litoval pro měšťanskou zatvrzelost, že raději nezřídil kolej v Horažďovicích, staral se o ni jako o své dítě a mnohokrát ji uchránil před hladem. V jejích zdech také tento ctnostný muž vydechl naposledy.

Český literární vědec a znalec baroka Václav Černý jej řadí spolu s J. A. Komenským, A. Michnou z Otradovic a K. Škrétou v kapitole *Generační periodizace českého baroka* mezi představitele přechodu z předbaroka do baroka¹⁴⁷. Tuto generaci charakterizuje jako „pokolení Bílé hory“¹⁴⁸ a spolu s balbínovskou ji považuje za největší z našich

¹⁴³ Viz tamtéž.

¹⁴⁴ Viz níže v kapitole Působení jezuitů klatovské koleje.

¹⁴⁵ První zmínka o dominikánech v Klatovech je z roku 1300, tedy těsně po založení Klatov. V průběhu let dominikáni opouštěli město a znovu se navraceli. Jejich hlavní šumavskou destinací byla Plzeň.

¹⁴⁶ V latinské podobě jména Albertus, počeštěné Albert, což jsou obměny německého jména Adalbert, které je někdy nahrazováno českým Vojtěchem. Srov. Kol. *Balbínovská miscellanea*. In: Jaklová, Alena. Albert (Vojtěch) Chanovský a jeho Správa česká. 1. vydání. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2002, 83-91.

¹⁴⁷ Více Černý 277n.

¹⁴⁸ Černý 278.

barokních generací a i neoprávdovější z českých dějin.¹⁴⁹ O Albertu Chanovském pak dále píše jako o „asketickém fanatiku jižních a západních Čech“¹⁵⁰. P. Chanovský se narodil roku 1581 ve Svěradicích u Horažďovic. Po otci pocházel ze starého českého rodu rytířů Chanovských z Dlouhé vsi, kterým v době jeho narození patřily Chanovice a Dlouhá Ves, vesnice poblíž Práchně.

Studoval na jezuitském gymnáziu v Praze a Krumlově, proti vůli otce nastoupil roku 1601 do noviciátu v Brně¹⁵¹. Studiu teologie navštěvoval ve Štýrském Hradci, kde byl roku 1614 vysvěcen na kněze. Svou pedagogickou praxi absolvoval na kolejích v Praze, Olomouci a společně se svým přítelem P. Adamem Kravařským misionářsky působili v okolí Vizovic na Moravě, v Uhrách a Pasově. Zde složil slavnou profes roku 1620 a po bitvě na Bílé Hoře se usadil v profesním domě v Praze u sv. Mikuláše na Malé Straně. „Od sv. Mikuláše vycházel...se zvonkem v ruce do ulic pražských a svolával si tak posluchače, kterým vykládal katechismus, nadávaje se nikterak od svého počínání odvrátiti ani posměchem jinověrců, ani domluvami svého synovce Jana Jindřicha Chanovského, podkomořího království českého, jenž se za takové misionářské práce strýce svého hanbil a podrážděně se ho tázal, zdali se snad na myslí své pomátl?“¹⁵²

Chanovský po vzoru Martina Strakonického, faráře a „proroka“ ze Strašína u Práchně, žil střídáním způsobem života. Na svých cestách chodil pěšky s vakem na zádech a oblečený do obnošeného řeholního oděvu¹⁵³. Spal doslova, kde se dalo, aniž by využíval vážnosti svého rodu. Pokud přebýval v šlechtických domech, bránil se účasti na bohatých hostinách a spíše se věnoval duchovní péči nejen o pána domu, ale i o služebnictvo a čeledě. V rámci svého apoštolátu prochodil snad celé Pošumaví. Působil v Prachaticích, Blatné, Horažďovicích, Sušici, Strakonících, Nepomuku, Táboře, Plzni a v Klatovech, kde roku 1636 podnítil založení jezuitské koleje. V tomto ústavu strávil poslední dny svého života a zde také roku 1643 zemřel a byl pochován v kostelní kryptě.

Tento jezuitský misionář prosazoval po celý svůj život cestu nenásilných prostředků evangelizace, ačkoli v některých případech byl sám terčem násilných útoků od

¹⁴⁹ Epochu českého baroka (1620-1740) rozděluje do pěti období, které charakterizuje životem a tvorbou pěti barokních generací. Černý 261-354.

¹⁵⁰ Černý 280.

¹⁵¹ Kolářek. *Zrození pro nebe* 19.

¹⁵² Řehák 5.

¹⁵³ Jeho oblečení často kritizoval, již výše zmiňovaný, Jan Jindřich Chanovský. Jednou mu na jeho poznámku, že svým oblečením dělá svému rodu ostudu, odpověděl: „Milý pane synovče! Mezi námi dvěma přece není velkého rozdílu. Jsem-li já rodu našemu na hanbu, jest za to urozenost Vaše jemu ke cti; a tak se vše vyrovná!“ Řehák 10.

rozběsněných šumavských venkovanů. Dbal rad sv. Ignáce, který misionářům mezi protestanty doporučoval cestu mírnosti, laskavosti a lásky k bližnímu. Nesprávnost bludů má vyplynout sama od sebe. Misionář má nabádat a povzbuzovat heretiky k dobrým zvyklostem, jelikož většinou špatný způsob života odvádí od víry. Albert si byl určitě vědom těchto Ignácových rad, když vcházel do nové vesnice snažil se obdarovat přiběhnuvší děti různými obrázky ze svého vaku. Na návsi, při senách či přástkách, kde samozřejmě pomáhal, vyprávěl příběhy svatých, učil zbožné písně. Tímto způsobem pak vykládal katechizmus starým i mladým. Mohl zastupovat službu místního faráře, jelikož ani tehdy nebyly všechny farnosti z nedostatku kněží obsazeny. V místech, kde pobýval, se snažil vytvořit tzv. družiny katechetek¹⁵⁴, které měly po jeho odchodu s dětmi opakovat katechizmus, povzbuzovat své sousedy ve zbožnosti a starat se o místní kostel, kapličku. Chanovský věnoval svou péči dětem. Snažil se je vzdělat v otázkách víry a využíval pro to prostředků divadla a hudby. Nacvičoval s dětmi jednoduché hry tematicky související s církevními svátky a zapojoval je do rozmluv o pravdách víry, jakési soutěže ve znalosti katechizmu, kde byly děti odměňovány za správné odpovědi. Využíval tak svých znalostí z pedagogické praxe.

P. Chanovský byl také literárně činný. Jeho největším dílem je v češtině psaná *Správa křesťanská s krátkým výtahem podstatných věcí, které každému člověku věděti sluší*, která vyšla v Praze, poprvé roku 1676. *Správa křesťanská* byla napsána na základě kázání, v nichž během své misijní činnosti učil venkovský lid základům křesťanské nauky.¹⁵⁵

Jeho přínos pro Klatovy je neopomenutelný. Díky němu město po čase získalo ztracenou slávu, což se samozřejmě ukázalo i na městské kase. Svým příkladným životem vyvracel pomluvy o přísných rekatolizačních praktikách a přispíval tak k dobrému jménu svého řádu. Ve svém životě dle mého názoru naplnil Ignácovu představu jezuitu. Při misiích postupoval s mírností, nepouštěl se do ohnivých disputací, ale snažil se najít s posluchači společnou řeč a prostřednictvím prostých příkladů ze života vykládal pravdy Písma. Byl stále k dispozici sloužit i tomu nejnižšímu tvor. Ačkoli se nám může zdát v dnešní konzumní společnosti jeho postoj k odívání či stylu života zbytečně asketický, není v něm nic jiného než zdůraznění nutných prostředků, na

¹⁵⁴ Řehák 8.

¹⁵⁵ Texty knihy jsou uloženy v Národní knihovně v Praze pod signaturou NUK 54 G 77. Kol. *Balbínovská miscellanea*. In: Jaklová, Alena. Albert (Vojtěch) Chanovský a jeho *Správa česká*. 1. vydání. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2002, 83-91.

kteřé upozorňuje sv. Ignác. Myslím si, že bychom si podstatu této myšlenky měli uvědomit všichni, zvláště pak představitelé církvi.

7.3. Zahájení činnosti koleje a postupné rozšiřování jejího majetku

Snahou řádu bylo co nejdříve začít s výučováním. Díky získaným prostředkům a fundaci od rytíře Hoef-Huerty se mohlo přistoupit k adaptaci Korálkovského domu pro potřeby školy. Jednalo se skutečně jen o drobné úpravy a tak dne 13. dubna 1636 mohl P. Molitoris začít s výchovou mládeže se šesti zapsanými žáky, jejichž řady se postupně rozrůstaly.

V září 1636 navštívil město Klatovy otec provinciál, který schválil prostory v Korálkovském domě jako vhodné pro školu a nařídil, aby se v těchto prostorách zřídila kaple. Ačkoli se za přijetí jezuitů zasazovala v listech císaři i městská rada a slibovala, že se bude všemožně podílet na pomoci řádu, pak jako by na své sliby pozapomněla. Bylo totiž nutné kolej vydržovat tzv. fundacemi, finančními dary, které sloužily k hrazení výdajů na běžný chod koleje a její rozvíjení.

P. V. Chanovský se z tohoto důvodu znovu obrátil na Dona Martina Huertu se žádostí o další možné darování některého z jeho statků. Ten však odmítl, ale nabídl jezuitům prodat levně statek tzv. Korálkovský. Ti však na takovou koupi neměli dostatek prostředků, proto provinciál jednal s Markem Sallerem, který v té době působil jako blatenský děkan. Ten posléze daroval a odkázal Tovaryšstvu v Klatovech všechno své jmění a stal se tak spoluzakladatelem koleje. Poté mohla být koupě Korálkovského statku uskutečněna.¹⁵⁶

Koupí tohoto statku a předtím darováním dvou domů nabylo Tovaryšstvo Ježíšovo v Klatovech značného majetku. Dne 9. září 1638 koupili od rytíře Přibíka Jeníška z Újezda velkostatek Štěpánovice a Cvrčoves díky Václavovi Heraklovi pánu z Kumburka, který ve své závěti odkázal Tovaryšstvu v Klatovech část svého majetku a stal se tak po Sallerovi dalším spoluzakladatelem jezuitské koleje v Klatovech. Roku 1642 byla klatovská rezidence přijata za řádovou kolej. Jejím prvním rektorem se stal bratr P. Středy, Ondřej Středa.

7.3.1. Stavba koleje a chrámu

Jezuitská stavební činnost změnila vizáž mnoha měst. Řádové stavby si jsou v mnoha podstatných bodech velice podobné, až stejné. Není tedy překvapením, že jezuité měli

¹⁵⁶ Více Peters 5n.

jasně stanovené podmínky, které museli architekti jejich staveb dodržet. Tato pravidla se samozřejmě lišila v závislosti na budoucím využití budovy, konkrétním prostředí a finančním zajištění provincie. Projekty musely být schváleny samotným provinciálem, který kladl důraz nejen na praktičnost stavby, ale také na to, aby byla dodržena skromnost a střídmost při výběru architektonických prvků. Pouze při stavbách chrámů bylo dovoleno využít všech uměleckých prostředků k oslavě boží. Z tohoto principu chudoby, který má dýchat z jezuitských staveb, opět zaznívají Ignácovy exercicie, které akcentují opatrný výběr prostředků k dosažení cíle. Chrámy neměly být stavěny na odiv lidu a ke zviditelnění řádu, ale jejich cílem bylo vyzývat k pokoře a bázni boží.

Základní kameny ke stavbě koleje byly položeny 13. dubna 1655. Během sedmi měsíců dospěla stavba do značné výše. V tomto roce dala městská rada očekávané svolení ke stržení dvou domů, na jejichž místě měl vyrůst nový jezuitský chrám. Se zbořením těchto domů mnozí měšťané nesouhlasili, jelikož jedním z nich byl i dům Daniela Korálka, renesančně zdobený obrazy knížat a českých králů.¹⁵⁷

O rok později již mohl být položen základní kámen i ke stavbě chrámu. Dnem položení byl 24. duben 1656 na sv. Jiří, jako vzpomínka na Jiřího Adama Bořity z Martinic, nejvyššího tehdejšího kancléře království českého, který daroval na stavbu chrámu 10 tisíc zlatých. Projektantem stavby byl Giovanni Domenico Orsi, který se v českých zemích svým návrhem chrámu nejvíce přiblížil typu chrámu Il Gesù. Tato římská stavba byla tehdy jezuiti považována za vzor pro ostatní řeholní dómy.¹⁵⁸ V tehdejší době již školy sloužily svému účelu, avšak při stavbě nebylo zřejmě postupováno dost obezřetně. Již roku 1665 muselo dojít k předčasnému ukončení školního roku, jelikož hrozilo nebezpečí zřícení klenutí chodeb koleje. Z tohoto důvodu byla s Ursinim sepsána smlouva o zabezpečení oprav na koleji a o dokončení stavby chrámu. Teprve roku 1670 se začalo rychleji stavět, již za nového rektora R. P. J. Mitrovia, roku 1671 byly dozděny obě věže a do jejich makovic byl vložen 13. října 1671 pamětní zápis, uvádějící význačné osoby, v jejichž době byly věže dostavěny (jméno tehdejšího papeže, císaře atd.).

V roce 1673 se začaly omítat vnější zdi a roku 1675 se upravovala polovina kostela, tj. jeho loď, pro bohoslužby. Téhož roku byly zřízeny v kostele podzemní krypty, byla

¹⁵⁷ Spory ohledně stavební činnosti jezuitů byly ve všech městech takřka shodné. Mohly plynout ze strachu z „jezuitské rozpínivosti“, ale hlavně z toho, že z budov řádu neplynuly městu žádné finance. V dnešní době bychom řekli, že jezuité byli osvobozeni od placení nájmu za obývání nemovitosti. Srov. Kolářek *200 let jezuitů v Brně 7n.*

¹⁵⁸ Více J. Dvorský a kol. *Dějiny českého výtvarného umění 257n.*

vystavena kruchta, v průčelí umístěny pískovcové sochy a hlavně velká socha P. Marie instalovaná na vrchní špici štítu průčelí. Na den sv. Bernarda (20. srpen) roku 1677 byly již v hotovém chrámu slouženy bohoslužby. Tehdy byl kostel zasvěcen sv. Ignáci a Neposkvrněnému početí Panny Marie. Roku 1676 se stavily na kruchtě nové varhany z dílny slavného varhanáře Adama Tilleho a pokračovalo se ve štukatérské výzdobě. Téhož roku se poprvé pohřbívalo do nové krypty, kde našel svůj poslední odpočinek prefekt Jan Jahoda.

Jako rok nesmírné pohromy pro celé město se do kronik zapsal rok 1689, kdy vinou francouzských paličů, vyslaných do Čech na Prahu a jiná města, vyhořely všechny jezuitské stavby.¹⁵⁹ Představení provincie se již zabývali myšlenkou, zda by nebylo lepší změnit kolej v pouhou rezidenci, ale na prosby města i okolních šlechticů, se tak nestalo.

Roku 1717 byl chrám konečně dokončen, tehdy za mohutné účasti místní šlechty a lidu byl benedikován děkanem metropolitní kapitoly Pražské, rytířem Hotovcem z Husenic, který pak konal pontifikální bohoslužbu za asistence tří děkanů, dvou farářů a čtyř kaplanů.¹⁶⁰

Po roce 1773, kdy byl řád zrušen a kdy se chrám stal znovu obětí požáru, přejímá jej od státu obec do svého vlastnictví i s kmenovým jménem.

7.3.2. Stavba gymnázia a budovy semináře

Klatovský jezuitský seminář byl zřízen nejprve ve starém kolejním domě na rohu dnešní Balbínovy a Denisovy ulice a od roku 1654, kdy přijal za svého patrona sv. Josefa, pěstouna Páně, se nazýval „seminář sv. Josefa“. Roku 1672 na počátku listopadu za regenta semináře P. Václava Kolčavy byl seminář přeložen do domu nedaleko dominikánského kláštera. Posléze se začalo uvažovat o samostatné budově při koleji.

¹⁵⁹ „Dne 8. července v jednu hodinu odpoledne vypukl oheň v jednom domě na náměstí na straně severní. Bylo dáno na věži znamení na poplach, ale dříve než sběhší se lid dal do hašení, již na straně východní hořely domy jiné, a v malé chvíli i na straně jižní, brzo potom radnice, střecha věže, špitál kostel dominikánský, kostel farní, staré děkanství, nově zbudovaný dům pro kaplany, jakož i domy v ulicích, tak že vše podobalo se ohnivě potopě. Pohromu zvětšovaly vítr, vedro, půdy naplněné senem, uzavřený vodovod. A útěk zamezovaly cesty naplněné dýmem, žárem a řítícími se krovky; dvě z bran městských byly v plamenech; jedna z nich nad to zřítivším se klenutím byla zatarasena, sotva třetí zbývala pro útěk, tak že mnozí z občanů, a také někteří jezuité, sebravše něco málo z věcí, přes zdi zachrániti se musili. Občané vně města bloudící s prázdnýma rukama slzice pohlíželi na plameny. Posléze zachvátil požár stavení koleje jezuitské, a to nejprve obě věže nového kostela, ...potom zasáhl oheň kolej, když byl dříve již strávil před hradbami ovčinec, sýpku a jiná hospodářská stavení; posléze zachvátil seminář... Vše to odehrálo se během dvou hodin; ze všech domů městských zůstala toliko jediná chatrč u hradeb stojící. V koleji zůstalo osm jizeb k obývání schopných. Škodu způsobenou jezuité teprve v několika letech nemalým nákladem mohli napravit.“ Podlaha 200.

¹⁶⁰ Více Podlaha 202.

Stavět se nakonec začalo na území kolejní zahrady. Nedokončená budova společně s ostatními domy řádu vyhořela roku 1689. Stavba poté delší dobu vázla a dokončena byla až v roce 1701, ještě tohoto roku se do nové budovy na svátek všech svatých nastěhovali seminaristé. O tři léta později byl do semináře zřízen vodovod, avšak v budově zatím nebyla ani kaple, ani nemocnice a či potřebné dormitáře. Z tohoto důvodu věnovala roku 1720 Anna Terezie Fuchsová peněžní dar na dokončení stavby. Gymnázium po svém přeložení z Korálkovského domu využívalo s kolejí vždy společné prostory. Roku 1717 se začalo přemýšlet o zbudování na jiném pro školu příhodnějším místě. Za nejvhodnější bylo vybráno prostranství za chrámem. Po vyřešení majetkových sporů s městem, mohla být stavba dovedena ke zdárnému konci roku 1721, kdy se při příležitosti přestěhování školy konal dne 10. září zmíněného roku průvod městem. „V předu průvodu kráčel genius Tovaryšstva...; v čele každé třídy nesen byl obraz sv. patrona pro dotyčnou třídu určeného; žáky provázeli profesori. Na konci kráčeli studenti – herci v maskách s Palladou Athenou. Celkem kráčelo v průvodu 324 studujících. Slavnosti zúčastnilo se mnoho osob šlechtických.“¹⁶¹ Ve vyzdobeném divadelním sále v nejhořejším poschodí nové budovy se hráli studenti divadelní kus, na jehož konci uvedla Pallas Athena jména donátorů. Po té se celá společnost přesunula do sousedícího chrámu Tovaryšstva, kde slavnost vyvrcholila zpěvem *Te Deum* a udílením požehnání. Na budově o čtyřech patrech byl umístěn nápis „Gymnasium Glattoviense S. J.“¹⁶²

7.4. Působení jezuitů klatovské koleje

Při všech svých stavitelských snahách a starostech o zaopatření koleje nezapomínali představení řádu na svůj hlavní úkol, upevňování katolické církve. Kromě bohoslužeb, které se nejdříve konaly v kapli a později v chrámu, se jezuité pilně věnovali udílení svátostí. V Historii si rektoři pečlivě zaznamenávali, kolik osob přistoupilo daného roku ke sv. přijímání¹⁶³, udílení svátostí apod. Z těchto záznamů si můžeme učinit vcelku přesný obraz o náboženské situaci tehdejších obyvatel Klatovska. Generace měšťanů, „jejichž mládí náleželo ještě době předbělohorské“¹⁶⁴, vymírala a dorůstala generace odchovaná v městské a latinské jezuitské škole. Obyvatelstvo bylo radními, jak líčí Vančura, povzbuzováno k pilnému navštěvování kostela, ke zpovědi či přijímání, což se

¹⁶¹ Podlaha 208.

¹⁶² Do dnešní doby s dochoval jen nápis nad jedním z oken budovy „Gymnasium Societatis Iesu“. Viz fotografická příloha.

¹⁶³ Záznamy se vedly na základě spotřebovaných hostií. Srov. Bílek *Tovaryšstvo Ježíšovo a působení jeho vůbec a v zemi království českého zvláště*.

¹⁶⁴ Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov, I/II* 148.

stvrzovalo pověstnými zpovědními cedulkami.¹⁶⁵ Husitské období bylo proklamováno jako příčina zkázy českého národa a město samo se všemožně snažilo odstranit poslední pozůstatky utrakvistické minulosti města.¹⁶⁶

Kolem roku 1670 začíná pražský arcibiskup, kardinál Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka, jednat s městskou radou o možnosti zbudování klatovského biskupství. Původně mělo být čtvrté biskupství umístěno v Plzni, ale pro odpor tamních radních musel od svého plánu upustit.¹⁶⁷ Kardinál měl již pro tento úřad vybraného hraběte Jaroslava ze Šternberku, syna svého přítele hraběte Václava Jiřího Holického ze Šternberku. Myšlenky na vytvoření tak lukrativního postu se však nemínil jen tak lehce vzdát, velice rychle si našel město náhradní, Klatovy. Jejich kraj velice dobře znal ze svých častých vizitací, a proto přikročil ihned k pátrání po vhodném statku v okolí, kterým by hmotně zaopatřil nové biskupství.

K tomuto hledání přizval klatovské radní. Klatovští sice toužili po zřízení biskupství, ale nechtěli pro něj poskytnout budovy uvnitř města. Když se jich již při několikerém marném jednání rozhořčeně zeptal, zda by si neměl dle nich raději svůj dům vystavět v povětrí, napsal v dopise svému příteli, výše zmíněnému hraběti Holickému ze Šternberku že, „i kdyby toto možné bylo, obávám se, že budou naříkati, že jim beru vyhlídku do nebe“¹⁶⁸. Radní totiž kardinála neustále odkazovali na Špitálské předměstí¹⁶⁹ a na rezidenci v Klenovském domě nad Drnovým potokem, který by se prý dal dle potřeby rozšířit levnou koupí okolních domů než volné domy ve městě. Ačkoli otázky kolem biskupského sídla nebyly zdaleka ještě dořešeny byl dne 21. června roku 1671 zasedáním tajné rady zvolen do funkce klatovského biskupa hrabě Jaroslav ze Šternberku. Otázka náležitého domu nebyla vyřešena ani roku 1675, kdy dne 29. dubna arcibiskup pražský Sobek z Bilenberku, umírá. Jeho nástupce, Jan Bedřich z Valdštejna, od provedení Sobkova záměru upustil a jmenovaný biskup klatovský se stal biskupem litoměřickým. Stalo se tak k nevelké radosti jezuitů, jelikož právě oni poukazovali na

¹⁶⁵ Viz tamtéž.

¹⁶⁶ Zářným příkladem toho je žádost zasláná do Prahy arcibiskupské konzistoři v roce 1670, kde radní prosili o zasvěcení kostela Beránka Božího sv. Vojtěchovi. Ve svém úsilí šli až tak daleko, že chtěli vykopat kosti z okolního hřbitůvku sv. Jakuba, kde se hojně pohřbívalo za utrakvistické slávy města. Zde našli odpočinek členové rodin Kaffunků, Korálků, Záhrobských aj. Žádost byla v Praze vyřízena souhlasně, až na otázku exhumace. Ta povolena nebyla, jelikož se nejednalo o pozůstatky zatvrzelých kacířů. Více tamtéž.

¹⁶⁷ Plzeňští namítali, že není u nich v městě žádných obav z kacířství. Není též možné, aby se vzdali patronátu nad kostelem sv. Bartoloměje ani jeho důchodů, z nichž tehdy arciděkan vydržoval čtyři kaplany, školního rektora a správce kůru. Viz Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov, I/III*149.

¹⁶⁸ Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov, I/II* 150.

¹⁶⁹ Dnes přibližně předměstí Domažlické.

větší potřebu rozmnožení far, což by nové biskupství umožnilo, „aby věřící nemuseli mnoho mil do kostela chodit a za zimních nečasů nezůstávali bez křtů, bez pohřbů a nežili jako hovada“¹⁷⁰.

Členové jezuitského řádu totiž nekázali jen ve svém chrámu či kapli, ale navštěvovali sousední děkanický, dominikánský kostel a vůbec všechny kostelíky v přilehlých či vzdálených vesnicích.

Katecheze probíhala každou neděli v chrámu či jako součást výuky na školách, a to nejen na gymnáziu, ale i ve škole triviální. Jezuité se skutečně snažili o co největší účast na těchto hodinách. Katecheta prý např. za odměnu rozdával obrázky svatých, které sám maloval, což někdy přilákalo i dospělé osoby¹⁷¹. Mnohem účinnější motivací však byly generální zkoušky, kdy o svátku Ignáce z Loyoly byly děti před celým kostelem přezkoušeny z náboženství a dobře odpovídající odměněny. Důkazem jejich úspěšné práce může sloužit skutečnost, že se již nikdo ze šlechtického stavu a ani z ostatní populace nehlásil ke staré víře.¹⁷²

7.4.1. Rektoři Koleje Neposkvrněného početí Panny Marie v Klatovech

Prvním rektorem klatovské koleje byl od roku 1644, kdy byla klatovská jezuitská rezidence převedena na řádovou kolej, již výše zmiňovaný **Ondřej Středa** (1598-1651). Po něm tento post převzal **Jiří Pelta** (1610-1654), který v této funkci zůstal po tři roky. V roce 1647 na úřad rektora nastoupil **Jan Porubka** (1600-1658) a setrval v něm do roku 1650.¹⁷³ Po **Bernardu Hermannovi** (1610-1655) se roku 1653 rektorského žezla ujal německý jezuita **Theodor Moretus** (1602-1667), který stál u položení základních kamenů koleje i chrámu v Klatovech. Šestým v pořadí klatovských rektorů byl od roku 1656 někdejší královéhradecký a kladský rektor **Jiří Bohatý** (1589-1662), původem z Brna. Dalším německým rektorem byl **Jan Institoris** (1615-1673), který kolej řídil od roku 1659 do roku 1664. Jeho rektorátem začíná roku 1660 pravidelné zapisování do Historie klatovské koleje. P. Institoris zemřel několik měsíců po svém zvolení za rektora jičínské koleje roku 1673. Od roku 1664-1667 byl ve funkci rektora **Václav Schwertfer** z Olešna (1617-1680), následující rektor **Benjamin Schlajer** (1620-1670) ve své funkci klatovského rektora umírá. Po něm roku 1670 byl zvolen **Jan Mitrovius** (1621-1688), který byl zvolen podruhé v roce 1676. V letech 1673 – 1676 byl rektorem

¹⁷⁰ Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov, I/II* 149.

¹⁷¹ Viz Podlaha 203.

¹⁷² Perers 17.

¹⁷³ P. Porubku uvádí Ryneš jako prvního rektora koleje. Ryneš 9.

Václav Milinsky (1635-1704), bývalý jičínský rektor; dále **Jan Zelenka** (1630-1684) v letech 1679-1682. **Jakub Tatyrek** (1637-1691), rodák Jana Mitrovia z Týna nad Vltavou, po ukončení rektorátu v Litoměřicích roku 1681 přešel na klatovskou kolej, kde byl téhož roku zvolen do funkce rektora klatovské koleje Tuto funkci vykonával až do roku 1686. Poté jej v úřadu vystřídal **Daniel Czervenka** (1649-1707). Od roku 1689 po svém odchodu z postu rektora koleje v Hradci Králové se ujal vedení koleje v Klatovech **Jaroslav Radwanowsky** (1648-1690), který kolej řídil až do své smrti roku 1690. Po něm byl rektorem **Karel Waniczek** (1649-1712) v letech 1690-1694, dále Němec **Marcus Schwartz** (1639-1715) do roku 1698, tehdy se role rektora zhostil tábořský rodák **František Fabri** (1650-1715). **Karel Pfefferkorn** (1657-1728), klatovský rektor od roku 1701 do roku 1704, řídil v letech 1723-1726 kolej u sv. Ignáce v Praze na Novém Městě. Do čela koleje byl roku 1704 zvolen **Václav Teicher** (1649-1718), který měl již za sebou rektoráty v březnické a královehradecké koleji, po něm následoval roku 1707 **Jan Kotz** (1662-1720) z Hlavoňovic, bývalý královehradecký rektor v letech 1702-1705.

Norbert Streer (1664-1735), 23. rektor od roku 1711 do roku 1714, byl již dříve v této funkci v Hradci Králové, po působení v Klatovech byl zvolen rektorem v Jičíně 1714-1718, znovu 1722-1725, poté v Kutné Hoře 1725-1729, odkud byl povolán do Prahy na rektorský úřad koleje na Novém Městě. **Jan Teffer** (1663-1735) byl do úřadu klatovského rektora zvolen dvakrát, poprvé pro funkční období 1714-1718 a znovu pak až po polském **Jiřím Slezinovi** v letech 1722-1725. Dalšími rektory byli již Češi: **Antonín Meisner** (1670-1727) v letech 1725-1727, **František Starzimsky** (1680-1757) pro období mezi lety 1727-1731, **Kryštof Foelix** (1667-1737) 1719-1722, rodák z nedalekých Domažlic; **Karel Maget** (1684-1746) v letech 1734-1737, bývalý rektor Koleje u sv. Ignáce a sv. Františka Xaverského v Březnici; **Antonín Hruška** (1683-1757) v letech 1737-1740; bývalý rektor královehradecký a pražský **Karel Vorel** (1676-1744) pro funkční období 1740-1743.

Zde řetězec Čechů na tři roky, tedy jedno volební období, přerušuje **Sebastian Loth** (1681-1755) z Polska, který před tím zastával rektorský úřad na jičínské koleji. Po něm byl opět zvolen P. Hruška pro léta 1746-1749, na jehož práci navázal **Jan Paleczek** (1701-1774). P. Paleczek byl za svůj život rektorem v Březnici, poté v Litoměřicích, odtud byl po uplynutí svého mandátu povolán do Klatov, po zdejším působení byl střídavě rektorem v Jičíně a Kutné Hoře, zde jako rektor vyslechl breve o zrušení Tovaryšstva. Dalším rektorem klatovské koleje byl od roku 1753 **František**

Oppersdorff (1693-1770), který již před tím řídil koleje v Litoměřicích, Praze a v Kutné Hoře a dokonce byl zvolen v letech 1763-1766 do funkce *praepositus domus professae* pro pražský profesní dům u sv. Mikuláše a sv. Václava na Malé Straně.

V roce 1756 byl ve funkci rektora klatovský rodák a budoucí jičínský rektor, **Matěj Sexstetter** (1699-1763), po něm **Antonín Kerber** (1706-1782) z Jihlavy v letech 1761-1764, kterého ve funkci vystřídal bratr Matěje, **Josef Sexstetter** (1705-1767). Ten ve své funkci zemřel roku 1767. Na jeho místo nastoupil **Jan Rirenschopf** (1710-1773) a polský **Jiří Strogetitzky** (1717-1785) 1762-1765 byl posledním v této funkci. Jeho jméno uzavírá katalog rektorů jezuitské koleje v Klatovech.

Na postu jezuitské koleje se během jejího fungování od roku 1644 do odchodu jezuitského řádu z Klatov roku 1773 vystříдалo 38 rektorů. Z toho tři kandidáti byli zvoleni dvakrát (P. Mitrovius, P. Teffer, P. Hruška) a to vždy s minimálním odstupem tří let od posledního roku svého mandátu. Dohromady bylo tedy 41 funkčních období¹⁷⁴, jejichž délka byla stanovena na tři roky. V některých případech však rektor setrval ve funkci déle, maximálně však čtyři roky (P. Teffer 1. 11. 1714 – 6. 11. 1718). Většinou z důvodu neúspěšné volby kandidáta. Naopak nejkratší dobu ve funkci setrval P. Radwanovsky, který zemřel půl roku po své inauguraci. Obvyklá obměna ve funkci připadal na začátek školního roku, kdy byli studenti uvítáni ve školních lavicích novým rektorem, podobně jak je tomu dnes zvykem na vysokých školách.

Co se týče národností rektorů v Klatovech, jednalo se převážně o Čechy, ačkoli to nebylo v žádném případě podmínkou. Důraz se kladl pouze na dobrou znalost českého jazyka, což se ovšem týkalo každého jezuita působícího v českých zemích. Rektoři - cizinci byli naprosto běžnou realitou v počáteční fázi jezuitského působení u nás. Pak již měla i česká provincie své vynikající bratry jezuita, kteří mohli snadno splnit nelehký úkol, vedení řádové koleje. Klatovy mohly přivítat v úřadě rektora svého prvního rodáka v roce 1756 Matěje Sexstettera, kterého po čase následoval jeho bratr Josef, cizí v Klatovech určitě nebyl ani P. Foelix z nedalekých Domažlic.

Ve většině případů klatovský úřad nebyl pro výše jmenované prvním nebo posledním. Na klatovskou kolej byli posíláni již zkušení patres, což vylučuje, že by Klatovy byly periferií mezi jezuitskými kolejami. Pro Klatovy bylo nepochybně poctou zvolení P. Oppersdorffa za představeného domu profesů, radost jim určitě nekazila skutečnost, že výše zmíněný byl rektorem i na jiných kolejích než klatovské.

¹⁷⁴ Podle toho je počítáno pořadí rektorů v katalogu. Viz Fechtnerová 261-280.

7.4.2. Mariánský zázrak v Klatovech a jezuitská úcta ke svatým

Barokní zbožnost je typická svou úctou ke svatým. V českých zemích představoval kult světců takřkajíc novinku, jelikož předchozí doba protestantství okázalé uctívání mučedníků církve odmítala. Jakýmsi koníčkem bylo shromažďování různých relikvií a jejich ukládání do malých oltářků v kenotafech, jakési skleněné rakve s voskovou figurou a s několika úlomky svatých ostatků. Nejvyššího rozmachu pak dosáhl mariánský kult. Mnoho kostelů bylo zasvěceno P. Marii, mariánská výzdoba kostelů a to vše doprovázeno neutuchající vírou v zázrak. Lidem v té době někdy ani nic jiného nezbývalo.

Vrcholem úcty jezuitů k P. Marii bylo zakládání mariánských družin. V Klatovech byla latinská družina „Panny Marie bez poskvrny počaté“ založena již v roce 1639 a téhož roku byla agregována v Římě stejnojmennou kongregací. Členy byli kněží, z řad laiků se jednalo o osoby znalé latinského jazyka. Členství v mariánských družinách bylo nepsanou povinností pro studenty vyšších tříd jezuitských gymnázií, kteří tak zakoušeli své první aktivní působení v církvi. Česká družina „Panny Marie na nebe vzaté“ se šedesáti členy z řad šlechticů a měšťanů vznikla o dvacet let později. Obě družiny se předháněly v okázalosti svých průvodů. Latinská např. pořádala na Velký pátek náboženský průvod městem, při kterém se účastníci oblékli v hrubou, pytlovou látku, na zádech někteří nesli břevna kříže a bičovali se do zad na způsob flagelantství. Oblibu si tyto družiny nezískaly u tehdejšího klatovského děkana Václava Klaudia, který si na ně stěžoval na pražském arcibiskupství, že členství v družinách obyvatele odcizuje farnímu chrámu, což dokládá tím, že při jednom z jejich slavných průvodů opomenuli děkanský chrám.¹⁷⁵ Jeho nástupce G. Sottner pak znemožňoval družině, aby navštěvovala v průvodu děkanský kostel. Nařídil, aby se v něm v době procesí konaly různé pobožnosti či náboženská cvičení.

Mariánské družiny byly novým projevem zbožnosti. Zdůrazňovaly individuální vztah člověka k Bohu, umožňovaly jeho duchovní růst, racionální přístup ke spiritualitě. Společenství mělo realizovat to, o čem Ignác hovoří ve smyslu aktivní spoluúčasti na životě církve. Toto osobní nasazení dospělých bylo, jak jsem se již výše zmínila, i příležitostí pro studenty gymnázií. Absolventi pak odcházeli do svých domovů, kde

¹⁷⁵ Podlaha uvádí na s. 208, že děkan Kladius, ač býval spíše nakloněn dominikánům než jezuitům, na sklonku svého života se obklopoval jezuiti a když roku 1664 zemřel, odkázal koleji svou cennou knihovnu.

kolem sebe získávali pro tato společenství nové členy, jelikož bytí ve spirituálním společenství se pro ně stalo nutnou potřebou k duchovnímu životu.

Potřeba života v duchovním společenství je i v dnešní době. Zvláště mládež vyhledává tato společenství, kde by našla odpovědi na své otázky týkající se nejen duchovního života. Bohužel i dnes se můžeme setkat ohledně společenství mládeže s nevolí kněží, kteří stejně tak, jako výše zmiňovaní klatovští klerikové, vidí v těchto aktivitách útok proti své osobě. Družina pro ně byla rušivým elementem, který nezapadal do jejich představ poslušných farních oveček. Mariánské družiny ve své podstatě popíraly formální autoritu kněze jakožto jediného zprostředkovatele vztahu s Bohem, když upozorňovaly na osobní povahu tohoto kontaktu. Role kněze byla chápána podobně jako role exercitátora, člověka, který je pro druhého rádcem, partnerem.

Všechna tato činnost byla konána pro větší slávu Marie Panny, proto byla reakce Tovaryšstva vůči klatovskému mariánskému zázraku v roce 1685 pro Klatovany nečekaným překvapením. Tehdy se v domě krejčího Ondřeje Hiršpergra na obraze Panny Marie objevil krvavý pot. Tento obraz byl posledním pozůstatkem z rodinného dědictví jeho manželky Anny, jednalo se o kopii zázračného rejského obrazu. Již v prvních letech manželství promrhal Hiršpergr celé manželčino dědictví a tak se časem rozhodl, že obraz prodá, což prý nakonec pro náhle propuklé onemocnění v rodině neučinil. Na obraze se jednoho dne objevily krůpěje. Když jednu z nich Hiršpergr rozmázl, zjistil, že je krvavá. Na to byl zavolán jezuita P. Loučanský, který shledal, že se zřejmě jednalo o „drobný hmyz z nečisté domácnosti, načež oba manžele z toho trestal a napomínal, aby toho po druhé nedělali“¹⁷⁶. Když však začal Hiršpergr tvrdit, že již před tím obraz zázračně působil nejen na členy jeho rodiny¹⁷⁷, byl obraz po odchodu jezuity děkanem přenesen na oltář městského kostela, kde byl zázrak po celou noc oslavován zpěvy. „Když my, vyčkávající schválení ordinariátu, nechtěli jsme do chrámu choditi, nebyli jsme z počátku tupeni, když však potom bylo rozkázáno konzistoří Klatovským, aby byl obraz ukryt do zákonného vyšetření, tu ovšem zlořečením a kameny téměř jsme byli zasypáni, jakoby původcové zákazu.“¹⁷⁸ Avšak když byl zázrak uznán a byl nařízen veřejný průvod, přišli jej jezuité uctít procesím s celým gymnáziem.

¹⁷⁶ Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov, I/II* 218.

¹⁷⁷ Více tamtéž.

¹⁷⁸ Peters 22.

Podle všeho se však s jezuitským přístupem k tomuto zázraku Klatované zcela nesmířili, což může být patrné z různých stížností na kolej ohledně hanobení obrazu, které se vždy podařilo úspěšně vyvrátit. Jedna za všechny. „Při návštěvě hraběte Morzina v Klatovech zabředl prý jeho host kapucín Jovita da Vollaufano do rozhovoru s jezuitou J. Palladiem, při kterém na kapucínovu otázku, zda se dějí u obrazu P. Marie zázraky, prý jezuita odpověděl, že nic takového jim zatím nebylo v koleji oznámeno. Posléze pak ještě dodal, že za největší zázrak pokládá on skutečnost, že k němu putuje tolik tisíc lidí.“¹⁷⁹Tento výrok se velice rychle rozšířil po celých Klatovech a kolej se jen těsně vyhnula úhoně ze stran rozhořčených věřících.

Otázkou zůstává, proč takový postoj jezuité k zázračnému obrazu zaujali. Tehdejší obyvatelé je obviňovali z žárlivosti, neboť byl obraz uložen v děkanském kostele a ne v jejich. Skutečným důvodem jejich chování, však byla nedůvěra v pravost tohoto zázraku. Jezuité znali velmi dobře Ondřeje Hiršpergra, který díky zázračnému obrazu začal jako jeho ochránce pobírat doživotní rentu. V jeho chování pravděpodobně viděli jen čirou vypočítavost. Také pro město byl zázrak ekonomicky výhodný, neboť díky němu vzrostl počet zúčastněných na klatovských poutích a trzích, kde se nejen zvýšil obrát trhovců, ale i město samo si přišlo na své prodejem svatých obrázků klatovského zázračného obrazu.¹⁸⁰ Ke skutkům víry a k zázrakům se jezuité vždy snažili přistupovat jako kriticky myslící lidé, kteří se ve své spiritualitě neorientují na výstřednosti a senzace, ale na osobní modlitbu a aktivní duchovní život. Na postoji k zázračnému obrazu je ale také vidět jejich poslušnost vůči církevnímu nařízení. Ačkoli si totiž o původu zázraku mysleli cokoli, respektovali rozhodnutí komise, která potvrdila pravost tohoto zázraku.

7.4.3. Jezuitské gymnázium

Klatovské gymnázium bylo typickým akademickým gymnáziem. Svým velmi stabilním počtem studentů, pohybujícím se v průběhu let kolem 320, bylo největším z běžných jezuitských učilišť¹⁸¹ české provincie. Klatovy byly spádovou oblastí pro celou Šumavu, studenti samozřejmě přicházeli i odjinud.

¹⁷⁹ Peters 23.

¹⁸⁰ Různými glety a nařízeními bylo městu přisouzeno jediné právo malovat kopie zázračného obrazu a kdo chtěl obrázky prodávat, musel je od kostela, potažmo města, kupovat. Viz Vančura *Dějiny někdejšího král.města Klatov, I/II* 235.

¹⁸¹ Nejvíce studentů mívalo Brno (průměrně 575) a Opava (533). Viz Kol. *Balbinovská miscellanea*. In: Bobková, Kateřina. *Profesoři rétoriky na klatovském gymnáziu 1711-1714*, 1. vydání. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2002, 63-76.

V roce 1654 bylo na gymnáziu zapsáno kolem 220 studentů a mohlo tak nabýt již řádné gymnazijní formy rozdělením do pěti tříd, k nimž byla připojena ještě jedna třída nižší¹⁸². Ústav měl charakter akademického gymnázia a počet žáků v dalších letech různě kolísal. Jejich jména se dozvídáme jen ojediněle, a to pouze u studentů, kteří po dokončení gymnázia byli posláni do Brna studovat filozofii a teologii. Zpravidla se jednalo o jednoho či dva studenty ročně. Jinak známe jen některé výčty studentů, kde se uvádí pouze jejich stavovská příslušnost. Jezuité si samozřejmě kladli za čest vychovávat budoucí vysoké představitele a ve své podstatě k tomu i jejich výchova vedla. Dnes je tento cíl formulován v *Příznačných rysech jezuitské výchovy* jako cíl vychovávat vůdce, „kteří budou moci zaujmout ve společnosti zodpovědná postavení a budou tak působit svým pozitivním vlivem na ostatní“¹⁸³, mnozí jejich odpůrci jim v tomto ohledu vytýkali skryté politické ambice.¹⁸⁴ Tento cíl však lze vyčíst ve slovech sv. Ignáce, když hovoří o poslání jako o využití všech možností k dosažení většího úspěchu svého cíle, kdy podtrhuje práci s vlivnými lidmi.

Vyučování bylo svěřeno z části kněžím, jejich počet kolísal mezi devíti a čtrnácti, částečně magistrům. Těch bývalo kolem pěti a vyučovali zpravidla v nižších třídách od principie až k syntaxi, případně pak poetice, kdežto kněží vyučovali v humanitních třídách poetice a rétorice. Členové řádu v Klatovech se poměrně často střídali¹⁸⁵.

Gymnázium se těšilo po všechn čas velké úctě a vážnosti mezi všemi. Důkazem toho je zápis z roku 1682, kdy na gymnázium poslala své syny i jedna šlechtická bavorská rodina. Ústav si též nemohl stěžovat na nedostatek sponzorských darů k zaopatřování chudých studentů. Např. v roce 1690 31. ledna odkázala veškeré své nemovité jmění jezuitské koleji paní Kateřina Lucie Stránská, které mohlo být v případě nutnosti prodáno a tím se měla zřídit fundace na vydržování jednoho či dvou studentů schopných řádného studia a hudbě, kteří by se v semináři cvičili ve zpěvu či hře na nějaké hudební nástroje.¹⁸⁶

Školní rok zpravidla začínal v polovině listopadu a v polovině října končil. V obdobích mezi lety 1650 – 1690 bylo vyučování pravidelné. K jeho přerušení došlo jen výjimečně, např. z důvodu hrozícího vpádu nepřátelských vojsk či morové nákazy.

¹⁸² Blíže k organizaci gymnázia kapitola Popis jezuitského gymnázia 17. století.

¹⁸³ *Příznačné rysy jezuitské výchovy* 22.

¹⁸⁴ Viz výše v kapitole Liturgická práce, katecheze, pastorec.

¹⁸⁵ K této otázce blíže kapitola o Komunitním principu.

¹⁸⁶ Viz Peters 34.

Představený dbal vždy na čest svého ústavu a tak nemohlo zůstat bez povšimnutí, když roku 1712 člen jednoho kláštera vzdáleného od Klatov tři míle, jiný popis v pramenech bohužel není, zřídil latinskou školu a začal vydávat žákům vysvědčení, na kterých se podepisoval jako „professor humaniorum“ a využíval ještě i pečeť výše nespécifikovaného kláštera. Prefekt klatovského gymnázia žádal od něj bližší vysvětlení a doložení jeho tvrzení. Avšak škola pak byla hned na to bez jediného vysvětlení raději zrušena. Její žáci pak přešli na gymnázium do Klatov se slovy, že „zde se zdarma učí, v klášteře žádali od nás roční plat 156 rýnských“¹⁸⁷.

Zlomem v životě gymnázia se stal rok 1740, kdy na český trůn nastoupila Marie Terezie. Byly přijaty nové studijní řády a na jejich základě došlo k rozšíření výuky o dějepis, povinnou němčinu a přírodní vědy.

Očekávanými akcemi gymnázia, pokud pomineme veřejné disputace, byla vždy divadelní vystoupení žáků za vedení jejich profesorů. Divadelní představení se většinou pořádala při církevních svátcích jako součást průvodu či při jiných významných událostech. Tak tomu bylo i roku 1699, kdy se hrálo klatovské městské radě, která tehdy osvobodila jezuitskou zahradu i oba domy od všech poplatků a odpustila i za více jak čtyřicet let jejich nahrazení.

Bylo pravidlem, že každá třída hrála jednou ročně a stejně jednou ročně více tříd či celé gymnázium společně. Tato představení byla jakousi třešničkou na dortu školního roku, jelikož se při nich rozdávaly odměny za uplynulý školní rok.

Dramata si skládali třídní učitelé sami a v případě, že by ten který vyučující veršování nesvedl, raději se upustilo od plánovaného vystoupení, jelikož nebylo zvykem, aby mu jiný vypomohl či aby se hrály starší hry. V Klatovech měl jeden z magistrů na starosti divadelní rekvizity, které byly jistě vyzdobeny dle vši barokní symboliky.

První hra byla v Klatovech uvedena roku 1641 pod názvem „Asotus“, dále pak roku 1646 „Theodorich, král Ostgotů“, roku 1655 „Sv. Zikmund, král a mučedník“, roku 1657 „Všechny stavy opovrhují pravdou, všude vládně lež a klam“, zřejmě velmi na tu dobu kritická hra. Často v různých knihách vzpomínanou hrou byla roku 1674 „Abraham prosí za Pětiměstí“ a roku 1686 ztvárnili studenti sloup vedoucí Izraelity do Zaslíbené země jako paralelu s vedením císařských vojsk proti Turkům. V pozdějších letech se hrály spíše jen pašijové hry a od roku 1762, kdy už byl jezuitský řád zrušen,

¹⁸⁷ Podlaha 207.

zprávy nejsou. Za 120 let trvání divadelních her na klatovském ústavu se zachovalo na 60 divadelních programů.

7.5. Vyhnanství Bohuslava Balbína

Klatovská kolej posloužila dvakrát jako místo nechtěného pobytu jezuita Bohuslava Balbína. Poprvé tuto kolej navštívil v letech 1663 – 1664, kdy mu po obvinění z „nemravností“ byl uložen zákaz pedagogického působení, a podruhé z podobných důvodů a na přimluvu Bernarda Ignáce Bořity z Martinic, nejvyššího purkrabí království českého, v období mezi lety 1671 – 1676. Během svého druhého pobytu v Klatovech sepsal Balbín svou *Rozpravu krátkou, ale pravdivou* původně jen „do šuplíku“, která odráží autorovo zklamání z tehdejší situace českého národa a nachází hlavního viníka, Bernarda Ignáce Bořitu z Martinic.

Bohuslav Balbín se narodil 3. prosince 1621¹⁸⁸ v Hradci Králové jako sedmé, poslední dítě svých rodičů, bývalého královského purkrabí Lukáše Skořice z Vorličné a Zuzany rozené Vodičkové. Potomek rytířského rodu Balbínů-Skořiců přišel na svět ve víru bělohorských událostí. Balbínův otec zemřel rok po jeho narození a matka z důvodu zhoršující se finanční situace rodiny přijala pohostinství pana Otty z Oppersdorfu na zámku v Častolovicích.

Jako většina Balbínů se ani Bohuslav netěšil pevnému zdraví¹⁸⁹, již ve svých třech letech bojoval se smrtí. Jeho matka se jej rozhodla zasvětit Bohorodičce ve Staré Boleslavi. Ryzí katolický ráz jeho rodiny, víra v mariánské zázraky, se hluboce vryl do mysli již v jeho útlém dětství a ovlivnil jeho přístup k budoucí historické práci

V Častolovicích se poprvé setkal s jezuitským řádem, když jeho opatrovník pán z Oppersdorfu roku 1625 na své panství povolal misionáře z řad Tovaryšstva. V průběhu jejich působení se malý Bohuslav seznamuje s Kronikou českou Václava Hájka z Libočan, která v něm probudila zájem o historii. Jako devítiletý v roce 1631 začal navštěvovat benediktínský ústav v Broumově, rok poté jezuitské gymnázium. Pro vstup do Tovaryšstva se rozhodl ve svých čtrnácti letech.¹⁹⁰ Zde našel své životní přátele a potřebné podmínky pro kultivaci své historické práce.

¹⁸⁸ V některých pramenech se uvádí jako den jeho narození 1. prosinec. Srov. Kol. Balbínovská miscellanea. In: Kratochvíl, Antonín. Bohuslav Balbín – osobnost, profesor, přítel studentů. 1. vydání. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2002, 83-91.

¹⁸⁹ Jeho otec zemřel v pouhých 37 letech. Viz Kučera, Rak 72.

¹⁹⁰ Rozhodnutí učinil na základě „otcovského přátelství“ se svým učitelem jezuitou Mikulášem Leczkým, se kterým se setkal během svého studia rétoriky v Olomouci.

V letech 1663 – 1664 pobýval Bohuslav Balbín v prostorách klatovské koleje poprvé. V té době měl již za sebou vydání knih *Diva Wartensis* (Bohorodička Vartská) a *Diva Turzanensis* (Tuřanská Bohorodička), důkaz jeho mariánské zbožnosti. Důvody tohoto „vyhnanství“ nejsou dodnes příliš jasné. Ryneš uvádí jako hlavní důvod silný vlastenecký náboj jeho díla *Examen melissaeum* (Včelí boj)¹⁹¹ a domněnku, že řádová cenzura patrně našla v díle „jakési necudnosti“¹⁹². V pozdější monografii Bohuslava Balbína její autoři Kučera, Rak zmiňují dopis generála řádu týkající se druhého vyhnanství v Klatovech, který však osvětluje příčinu jeho první internace. „Jak se na celou záležitost P. Balbína dívám, sdělil jsem posledně dost obšírně. Dosti však padá na váhu, k čemu se sám přiznává. Myslím, že nemůže být považováno za dostatečný trest, káže-li se, aby bylo zachováno, co se zachovávatí má, totiž že nesmí chlapce zvátí k sobě do pokoje. To se zapovídá všem, i těm, kdo se nijak neprovinili.“¹⁹³ Důkladná cenzura díla Včelí roj tedy nepramenila, jako u pozdější Epitome, z politických důvodů, ale z obavy nad mravní čistotou díla. V roce 1661 mu zřejmě ze stejného důvodu byla zakázána další učitelská činnost.¹⁹⁴ K aféře pravděpodobně došlo již v Jindřichově Hradci, odkud byl přeložen do Brna a následně po vyslovení zákazu do Jičína. V té době generál uvažoval o jeho vyloučení z řádu, na základě posudků jej nakonec v řádu ponechal, ale zakázal mu jakýkoli „styk se studující mládeží a všelijaké jiné příležitosti, která by mu mohla uškodit a řád zneuctít.“¹⁹⁵ Celá tato nešťastná událost poznamenala jakékoli příští vztahy mezi Balbínem a představenými řádu. Balbín svou vinu uznával a žádal o přeložení do Itálie, do poutního chrámu v Loretě. Nedůvěra v Balbína se přenesla i na jeho díla, která byla od té doby důkladněji cenzurována, jelikož první myšlenka představeného řádu byla publikační činnost Balbínovi zakázat úplně.¹⁹⁶ Jako trest pokání byl českým provinciálem přeložen na kolej v Klatovech.

Z Jičína odcházel velmi nerad a ve svých dopisech na jičínské časy často vzpomínal. Objektivně vzato však jeho situace v Klatovech nebyla příliš zoufalá. Klatovská kolej patřila mezi jednu z přednějších v české provincii.¹⁹⁷ V katalogu je navíc zapsán jako „skriptor historie provincie – dějepisec české jezuitské provincie“¹⁹⁸. Jakožto

¹⁹¹ Tento historický stereotyp převládá ve většině Balbínových monografiích.

¹⁹² Ryneš 11.

¹⁹³ Kučera, Rak 103.

¹⁹⁴ V té době měl již za sebou pedagogickou praxi z Prahy, Brna a Jindřichova Hradce. Blíže Kučera, Rak 86.

¹⁹⁵ Kučera, Rak 88.

¹⁹⁶ Viz tamtéž.

¹⁹⁷ Viz Ryneš 12.

¹⁹⁸ Ryneš 14.

provinciální dějepisec měl volný přístup k různým pramenům, ale práce na dějinách provincie „jej dokonce přiváděla k zoufalství a také ji nikdy nedokončil“¹⁹⁹. Zde se začal stýkat s hejtmanem plzeňského kraje hrabětem Jindřichem Bedřichem z Gutštějna, který jej požádal o vypracování genealogie rodu pánů z Gutštějna a života blahoslaveného Hroznaty, který měl být údajně jeho předkem. Od Hroznaty však odvozovali svůj původ také Vrtbové a ti se cítil být Balbínovými vývody uraženi. Práce na tomto díle přinesla Balbínovi i přátelství, tak např. seznámení s Wolfem Maxmiliánem Lamingerem z Lamingenu²⁰⁰, který byl s Gutštějny spřízněn, velice významným bylo přátelství s opatem premonstrátského kláštera v Teplé Raimundem Wilfertem I. a profesorem teologie Aloisem Hackenschmidtem, se kterými spolupracoval při hledání materiálů pro svou další práci, celistvé sepsání českých dějin. V roce 1644 se dočkal vytouženého přeložení do Českého Krumlova, kde pro jeho práci byly přeci jen příhodnější podmínky, zvl. rozsáhlá krumlovská knihovna. Avšak přístup svatovítské kapituly a některých šlechticů mu při vyhledávání potřebných spisů ztrpčoval život. Nakonec i přes tyto překážky dílo dokončil a odevzdal řádové cenzuře, jejíž souhlas k tisku posléze dostal a tak roku 1669 mohla jít *Epitomae rerum Bohemicarum seu Historia Boleslaviensis* (Výtah z českých dějin aneb historie staroboleslavská) do tisku. Když však byla vytištěna více než polovina knihy²⁰¹, byl tisk cenzurou „na udání z Prahy“²⁰² zastaven. Na Balbína padlo podezření, že do rukopisu po schválení dodal závadné texty. Na příkaz řádového generála měl být opět odstraněn z Prahy „někam, kde nebude moci škodit“²⁰³. A tak se Balbín znovu stěhoval do Klatov, do koleje, kde se cítil již jednou tak nešťastný.

Druhý pobyt na něj působil ještě tíživěji, neboť se nemohl přímo podílet na boji o svou Epitome. Nezbyvalo mu nic jiného než se spoléhat na vliv svých přátel v Praze a na jejich dopisy. Z jednoho z nich, z listu od hraběte Františka Oldřicha Vchynského²⁰⁴, se Balbín dozvěděl důvod svého druhého pobytu v Klatovech. Byl obviněn z velezrady kvůli svým výrokům ohledně dědického práva Habsburků na český trůn.²⁰⁵ Snad jen díky známosti s dvorským knihovníkem Petrem Lambeckem, který dílo doporučil císaři Leopoldovi I., a následné císařské přímlově mohl Balbín vděčit za to, že bylo dílo po

¹⁹⁹ Kučera, Rak 90.

²⁰⁰ Známy Lomikar z Jiráskových *Psohlavců*.

²⁰¹ Epitome se skládá ze sedmi svazků.

²⁰² Kučera, Rak 93.

²⁰³ Tamtéž 94.

²⁰⁴ Ryneš uvádí hraběte Františka Oldřicha Kinského, alternativa jména rodu. Viz Ryneš 31.

²⁰⁵ Viz tamtéž.

dlouhé době doporučeno k dotisku. Během svého pobytu plnil funkci řádového zpovědníka. Postupem času si znovu získal provinciálovu důvěru a byl zvolen do funkce poradce rektora koleje, kde se mohl blíže seznámit se stavem klatovské společnosti.

Z těchto nálad, ze strachu o své dílo, z pocitu pronásledování a opuštěnosti a nakonec i z nenávisti vzniklo v Klatovech Balbínovo nejznámější dílo *Rozprava krátká, ale pravdivá*²⁰⁶. Toto dílo nebylo přímo určeno k vydání. Autor mu svěřuje celou svou bolavou duši. Píše o urážce své národní hrdosti o nenávisti k člověku, který byl hlavním původcem jeho potíží s Epitome, jeho vyhnanství v Klatovech, k nejvyššímu purkrabí království českého Bernardu Ignáci Bořitovi z Martinic. Jeho též činí odpovědným za stav české země.²⁰⁷ Během druhého pobytu se u Balbína začínají projevovat sklony k hluboké depresi a v návalu zlosti píše čtyři fiktivní náhrobní nápisy na adresu (dosud samozřejmě ještě žijícího) Martinice.

Vysvobozením z klatovského vězení bylo Balbínovo přeložení do Opavy roku 1674. V roce 1676 již slavil Vánoce mezi svými přáteli v Praze, zde nabral nových sil pro boj o vydání své Epitome. Ta byla nakonec roku 1677 dána konečně do tisku. Teprve nyní si Balbín trpce uvědomil kolik energie a času jej tato bitva stála. Času i sil mu očividně ubylo. V roce 1681 jej ranila mrtvice, takže byl ochrnut po celé pravé straně těla a při práci byl odkázán na pomoc písaře. V posledních deseti letech svého života Balbín v podstatné části realizoval své nejobdivuhodnější dílo *Miscelanea historica regni Bohemiae*, které odráželo jeho celoživotní práci. Vydáním tohoto díla tak definitivně rezignoval na sepsání podrobných dějin české země, neboť začal mít i problémy se svou, kdysi tak geniální, pamětí. V roce 1688 Bohuslav Balbín zemřel ve věku 67 let a svůj věčný odpočinek našel v jezuitském kostele sv. Salvátora v Praze.

„Tovaryšstvo ztratilo muže výmluvného, učeného a pilného, který sobě nic nepředsevzal, aby toho s pochvalou přemnohých nedokončil. Jeho svatá památka vždycky v mé mysli potrvá a nedopustím, aby mi z mysli vypadla zvláštní a laskavá jeho upřímnost.“²⁰⁸

Kristián Weis.

²⁰⁶ Nesprávný ovšem často používaný název tohoto díla je *Obrana jazyka slovanského, zvláště českého (Dissertatio apologetica pro lingua slavonica precipue bohemica)*, kterou vydal František M. Pelcl roku 1775. Viz Kol. Balbínovská miscellanea. In: Chýlová, Helena. Balbínova Rozprava krátká, ale pravdivá. 1. vydání. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2002, 21-26.

²⁰⁷ Více Kučera, Rak 98 – 102.

²⁰⁸ Kučera, Rak 107.

Díky nechtěné reklamě cenzury byl o Balbínovi knihy stále velký zájem nejen u nás, ale i v cizině. Mnoho lidí si Balbínovu Epitome přečetlo spíše ze zvědavosti, než že by je historie zajímala. Zapsal se mezi evropské učence tehdejší doby.

Václav Černý uvádí Bohuslava Balbína jako hlavního „hrdinu“ druhé barokní generace²⁰⁹, kterou dále charakterizuje jako „pokolení zbuldozerování národní společnosti“²¹⁰. Balbínovými vrstevníky byli současně i jeho přátelé P. Jan Tanner, S. J. (1623-1694), jeho bratr, budoucí rektor pražské koleje P. Matěj Tanner, S.J (1630 – 1692); Václava Šteyer S.J. (1630-1692); litomyšlský děkan, posléze svatovítský kanovník P. Tomáš Pešina z Čechorodu (1629 – 1680). Tato generace vnímá fenomén Bílé hory jako historickou událost, proto je Černý nazývá „přistěhovalci do nového českého času“²¹¹. Ačkoli se aktivity výše zmiňované první generace překrývají s touto²¹², jejich pohled na stávající situaci českého národa je znatelně odlišný, což je pochopitelné, neboť jinak hodnotí události člověk, který je přímo zažil, a jinak ten, který se o nich dozvídá zprostředkovaně. Většina vzdělaných té doby pocházela z jezuitského řádu²¹³, což mělo značný vliv na jejich přístup k českým dějinám.

Barokní člověk studoval historii, aby ostatním zprostředkoval příklady chování, ze které by bylo vhodné následovat a kterých se vyvarovat. V době rekatolizace navíc historie nabývala na důležitosti ještě z jiného hlediska. Stoupal zájem o rodopisy šlechticů, monografie významných členů předních českých rodin. Cílem těchto prací, jak vysvětluje Černý, bylo dokázat hlubokou katolickou minulost českých zemí²¹⁴ a přesunout pozornost od přehmatů rodu během stavovského povstání k svatým činům dávných předků.²¹⁵ Rozvíjela se v té době v rámci podněcování k národnímu sebevědomí i posila českého jazyka a podněcování k aktivní činnosti každého člověka při obnově společnosti.²¹⁶

²⁰⁹ Viz výše kapitola Vnitřní misie a Albert Chanovský, rytíř z Dlouhé Vsi

²¹⁰ Černý 288.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Balbín se např. setkává s P. Chanovským při svém pobytu v pražské jezuitské koleji. Bohuslavovi bylo tehdy kolem dvaceti let a na tohoto zbožného muže vzpomíná na mnoha místech svých děl. Pravděpodobně později patřil mezi ty přátele Jan Tannera, kteří jej žádali o sepsání životopisu rytíře z Dlouhé Vsi.

²¹³ „nejtvůřivější jezuitské pokolení naší historie vůbec“ Černý 289.

²¹⁴ Kult sv. Jana Nepomuckého dospěl v tomto období ke snahám o kanonizaci, na mnoha místech se již v té době psalo jako o svatém. Srov. Peters 12.

²¹⁵ „Filozofickým či teologickým východiskem je zde křesťanské učení od dědičnosti hříchu, a tedy mravní solidaritě lidských pokolení v čase: plyne z něho, že v baroku se lidský jednatel, a byť byl sebevíce zjednotlivěn svou osobní výjimečností, může plně realizovat teprve v živé tradici rodiny, rodu, stavu, dynastie.“ Černý 290.

²¹⁶ Na těchto podnětech můžeme vidět značný vliv spirituality sv. Ignáce a jezuitské pedagogiky. Viz výše.

Historická díla Bohuslava Balbína nejsou jen přehledem důležitých dat. Události jsou popisovány v širším kontextu dějin. Autor se snaží odhalit jejich příčiny, uvést důsledky např. pro český národ. Nebojí se odhalit u událostí jejich politické a ekonomické výhody, které byly pro panovníka více důležitější než národnostní otázky. Na Balbínově práci se odráží jeho kritický přístup k materiálům, které pečlivě shromažďoval po celý svůj život. Z jeho děl vyzařuje hluboké zaujetí pro českou otázku, která se v tehdejší době začala utvářet a byla společná jak pro katolíky, tak i protestanty²¹⁷. Dnes nejvíce hodnocené dílo *Rozprava krátká, ale pravdivá* představuje Balbína předně jako humanitně vzdělaného člověka, který je schopen prostřednictvím svých rétorických dovedností²¹⁸ a všeobecného rozhledu čistě argumentovat ve prospěch slovanského jazyka. Na pozadí jeho literární činnosti lze vyčíst tehdejší názory na vývoj společnosti, zvl. jazyka.

O postavu Bohuslava Balbína se v průběhu let vedly různé spory. Jeho důležitost byla zdůrazňována nejen v oblasti historické, ale hlavně v otázce vlastenectví. Jak jsem již výše zmínila a jak je možné si dodnes dohledat v různých přehledech české literatury, jako důvod Balbínova vyhnanství v Klatovech byla vždy zdůrazňována jeho vlastenecká práce. Byl a je líčen jako věrný vlastenec, který prostřednictvím svých děl bojoval proti tyranům českého národa v osobě Bernarda Ignáce Bořity z Martinic. Obraz, který dnes většina z nás o Balbínovi zná, se nese v duchu Národního obrození, je dílem Františka Palackého, který Bohuslava Balbína takřka vzkřísil z mrtvých. Tento obraz byl dále využit i historiky minulého režimu, kterým vyhovovalo Balbínovo „rebelství“ v jezuitském řádu. Jako každá ideologie i tato si z dochovaných materiálů vybrala ty informace, které potvrzovaly jejich jednostranné hypotézy. Upozorňovala na jezuitskou cenzuru, která bránila vydávání Balbínových děl skrze jejich „přílišnou lásku k vlasti“²¹⁹. Charakterizovala Balbína jako světlou výjimku v jezuitské tvorbě, která měla „pověštině zpátečnický ráz“²²⁰. Samozřejmě pomlčela o mravních poklescích autora, jejichž pokračování chtěl řád zabránit, a o propagování národní otázky v rámci jezuitských stanov, které zdůrazňovali výjimečnost každého národa a znalost jeho jazyka.

²¹⁷ V té době již žijícími za hranicemi českých zemí. Samozřejmě každá strana české společnosti zdůrazňovala trochu odlišně jednotlivé etapy národních dějin.

²¹⁸ Učitelem rétoriky byl osm let do udělení zákazu pedagogické činnosti. Viz výše.

²¹⁹ Srov. heslo Bohuslav Balbín In Štastný, R. *Čeští spisovatelé deseti století: Slovník českých spisovatelů od nejstarších dob do počátku 20. století*. Praha: SPN, 1974, 12.

²²⁰ Viz tamtéž.

Nechci zde tvrdit, že cenzura Balbínových děl byla oprávněná, často bylo dílo zdržováno z malicherných důvodů. Na druhé straně je nutné se vcítit do role jezuitského představeného, který kvůli Balbínovi musel čelit různým obviněním, která kazila dobrou pověst celého řádu. Stačí si pouze připomenout současné skandály kolem obvinění katolických kněží ze sexuálního obtěžování, které církvi na oblibě rozhodně nepřidávají. Na Balbínově vyhnanství je navíc možné vidět tolerantní přístup jezuitů k těm, kteří se proti řádovým pravidlům jakkoli proviní. Z korespondence mezi českým provinciálem a řádovým představeným vyplývá, jak opatrně se v takových případech postupuje, aby se předešlo škodě řádu i obviněného. Bilancuje se mezi přínosem daného jezuita pro řád, který v Balbínově případě doceňoval jeho vzdělání, literární činnost i jeho pedagogické schopnosti, a váhou mravních prohřešků, kterých se dotýčný dopustil. Balbínovi bylo v jedné fázi jednání dokonce doporučeno přejít k jinému řádu, který se nevěnuje pedagogické činnosti mládeže a kde by mohl ve stejné míře uplatňovat své badatelské schopnosti. Vždy je tedy snaha, aby se našlo řešení, které by bylo pro obě strany nejlepší. Opět zde zazníávají slova Ignácových exercicií o individuálnímu přístupu k člověku, o tom, že člověk je primárně dobrý, a o pomoci v boji s pokušením. Balbínovo vyhnanství pak nelze brát v první řadě jako trest, ale jako poskytnutí pomoci. V Klatovech, vytržen z navyklého prostředí, mohl v klidu přemýšlet o svých skutcích, o své budoucnosti a také se věnovat práci, kvůli které byl osvobozen z různých povinností jezuita. Zákaz pedagogické činnosti mu měl též pomoci „umrtvit“ v sobě nevhodné touhy.

Skutečnost, že nakonec v řádu zůstal, jen dokazuje jeho osobní provázanost s Tovaryštvem. Nelze jej tedy podle mého názoru od jezuitů nijak odtrhovat. Pouze v kontextu s dějinami řádu můžeme pochopit jeho osobnost. Balbín byl zcela ztotožněn s Ignácovými myšlenkami, byl v nich vychováván již od útlého dětství. Stát se jezuitou bylo jeho vytouženým snem od studentských let, kdy se setkal s P. Leczyckým; podle jeho rady „studuj ze všech sil a staneš se jezuitou“²²¹ se řídil celý život. Svými díly se snažil provokovat ve svých čtenářích touhu měnit staré struktury, podílet se na životě společnosti. V duchu Ignácových myšlenek poukazoval ve svých pracích na kritické myšlení, realistické pojetí dějin, na zdravý lidský rozum. Jeho díla jsou plná zbožnosti,

²²¹ Kučera, Rak 107.

mariánské úcty a tolerance²²², která sahala i za hranice katolické konfese²²³. Bohuslav Balbín byl jezuitou, teprve poté historikem.

²²² „Píši nerad donucen protivníky, píši bez záměru uškodit, neobviňuji žádný jazyk, všechny miluji, nezáleží mi na tom, který vládne nebo kterým mluví vládnoucí“ Viz tamtéž.

²²³ Viz jeho dlouholeté přátelství s luteránem Kristiánem Weisem, rektorem gymnázia v Žitavě. Kučera, Rak 105n.

7.6. Zrušení jezuitů v roce 1773 a jejich odchod z Klatov

Od počátku 18. století se stále více množila kritika zaměřená především na školské působení Tovaryšstva a na jeho snahy o získání politického vlivu v zemi. Ačkoli posledně zmíněný bod kritiky již nebyl v této době tak markantní. Osvícenští panovníci zdaleka tak nelnuli k jezuitským duchovním rádcům, jak činili jejich předchůdci.

Tzv. antijeuitismus se stal jedním z význačných rysů 18. století.²²⁴ „V zásadě lze rozlišit tři protijeuitské skupiny. V první řadě to byli osvícenští laikové, odpadlí katolíci, intelektuálové i publicisté a skladatele aktuálních pamfletů ve Francii a v Říši. Dále francouzští a nizozemští jansenisté, které k jejich nenávisti vedly již letité teologické rozpory...Jiná protijeuitská skupina vznikla uvnitř římské katolické církve z členů jiných řádů, které sočili na jezuitskou nadvládu v oblasti vyššího školství. Nakonec se i noví katoličtí reformátoři, často z řad vysokého světského kléru, ...stávali aktivními odpůrci Tovaryšstva Ježíšova.“²²⁵

Ačkoli se hlavní antijeuitský proud utvořil až v polovině 18. století²²⁶. Ostré kritice museli jezuité čelit i v dřívějších dobách. Pokud pomineme Ignácovy konflikty se španělskou inkvizicí a snahy papežů zasahovat do řádových záležitostí, hlavní konflikty mezi jezuitou a ostatními řády vznikaly v důsledku narůstajícího jezuitského monopolu ve školství. V našem prostředí je příkladem za všechny spor o správu Karolina. Na univerzitu, která byla roku 1622 předána do rukou jezuitů²²⁷, si činili nárok jak dominikáni, tak i kapucíni. O vliv na ni usiloval i pražský arcibiskup, pozdější kardinál, Arnošt Vojtěch Harrach. Konkrétně se jednalo o kancléřské právo, na které měl dle privilegií Karla IV. pražský metropolita nárok. Kolem něj se sdružili členové řeholních řádů země. Ti viděli v jezuitech nebezpečnou konkurenci. Konflikt se promítal na církevní život Českého království a nevyřešil se ani Harrachovou smrtí. Můžeme říci, že se vryl do myslí obou stran a různé nářky se objevovaly v průběhu působení jezuitů u nás.²²⁸ Nová situace nastala až se zásadními studijními reformami Marie Terezie. Postupně bylo upraveno formální uspořádání vysokých učen v celém Rakousko-Uhersku bez větších ohledů na místní tradice. Reformy předepsaly i užívání závazných

²²⁴ Viz Čornejová 202.

²²⁵ Viz tamtéž 202-203.

²²⁶ Viz tamtéž.

²²⁷ Viz výše.

²²⁸ Více Čornejová, *Tovaryšstvo Ježíšovo*; Kolářek, *První z Čech*. V beletrii můžeme tento konflikt sledovat od příchodu jezuitů až po převzetí práva nad Karolinem na pozadí života Jana Kampana Vodňanského v díle Zikmunda Wintra *Mistr Kampanus*, kde jsou jezuité líčeni v podobném tónu jako v románu *Temno* od Aloise Jiráka

učebnic a dosadily na školy nové státní úředníky. Dle Čornejové bylo pro jezuitu největší ranou, když byli na profesorské posty teologické katedry dosazeni nejezuité (1762 – 1763).²²⁹ Tyto zásahy světské moci stály otevřeně proti základním pilířům jezuitské pedagogiky. V duchu centralistické vlády Marie Terezie a později i jejího syna Josefa II. měla církev sloužit jako nástroj císařského majestátu.²³⁰ Pro individuální přístup zde již nebylo místo.

Roku 1765 Ludvík XV. tento řád ve Francii zakázal, ve Španělsku byli jezuité nařčeni z úkladů proti králi, zatýkáni a vypovídáni ze země.²³¹ Dne 21. července roku 1773 vydal papež Kliment XIV. breve *Dominus ac redemptor*, kterým v celé církvi ruší Tovaryšstvo Ježíšovo. Papež Kliment XIV. se domníval, že se řád v průběhu let odklonil od duchovní cesty předurčené sv. Ignácem. Mimo jiné neschvaloval benevolentní přístup kleriků vůči mimoevropským národům, kdy akceptovali mnohé „pohanské“ zvyky a nedbali na mínění autorit obecné církve a usilovali o dosažení světské moci, proti které se mnohokrát stavili na odpor. Komise kardinálů pak vydává apel, podle kterého „je jedinou dostačující formou zveřejnění breve *Dominus ac redemptor* jeho úplné přečtení každým diecézním biskupem (nebo jeho řádovým zmocněncem) v každém jezuitském domě na území jeho diecéze.“²³² Jediným územím, na kterém byl řád zachován i přes papežův příkaz, bylo Rusko, jelikož carevna Kateřina II. neudělila povolení tomuto papežskému breve.

Z Klatov jezuité odešli v létě roku 1773, kdy veškerý nemovitý majetek řádu byl převeden pod císařskou správu. Osudy exjezuitů byly různé. Největší počet kněží přetrval v úloze městských zpovědníků a kazatelů, jen několik málo mohlo i nadále působit na misiích. Ani učitelé a informátoři²³³ nebyli výjimkou. Dále se někdejší členové Tovaryšstva uchytli v roli domácích kaplanů a duchovních úředních písařů či úředníků na konzistoři.

Při svém odchodu z města roku 1773 zde jezuité zanechali kromě kostela sv. Ignáce a Neposkvrněného P. Marie, školní a kolejní budovu a na ni navazující budovu semináře. Od tohoto roku byla kolej využívána jako jízdárna a kasárna. Ani při stavbě nových klatovských kasáren kolem roku 1892 se situace nezměnila, zůstala tak stále majetkem

²²⁹ Čornejová 204.

²³⁰ Rozdělování farností a povinnosti kněze sdělovat vládní nařízení.

²³¹ Viz výše kapitola Misie.

²³² Jezuité v historickém přehledu 26.

²³³ Takto se označovali soukromí učitelé ve šlechtických a měšťanských domácnostech.

„vojenského eráru, kterýž nepropustí je k žádným jiným účelům“²³⁴. V citovaném článku se hovoří o nutných opravách stávající koleje – kasáren, které by měly být provedeny stavitelem Vincentem Bláhou do 1. září 1893. Kolej sloužila k vojenským účelům až do roku 1994, kdy celý objekt přešel smlouvou z 19. prosince 1994 do majetku města Klatov. Jeho vstupní prostory a suterén jsou využívány jako obchodní centrum a zbytek byl upraven pro potřeby městské knihovny, která je umístěna společně s pečovatelskou službou v zadním křídle.

Jezuitský seminář sv. Josefa, další to nuceně opuštěná budova řádu, byl zřízen pro ubytování a stravování studentů gymnázia. V roce 1892, tedy ve stejné době, kdy se jednalo o opravách koleje, se uvažovalo i o vytvoření nového právovárečného pivovaru měšťanstva v Klatovech. Ten byl následně zřízen právě v budově bývalého semináře, která dle záznamů delší dobu ležela ladem.

V neposlední řadě zde zůstal chrám sv. Ignáce a Neposkvrněného početí P. Marie, který se roku 1791 po požáru dostal pod správu obce. Ta však nalezla pro jeho opravu finance až kolem roku 1868 a protáhla se až do roku 1896. Tehdy byla stavba znalecky zrestaurována. Ve dvacátém století se větší opravy neprováděly. Význam má pouze rekonstrukce oltářů kolem roku 1941. V 80. letech byl kostel díky snahám tehdejšího patera Šestáka nově omítnut a byly opraveny věže i střecha. Pod chrámem se rozprostírají rozsáhlé krypty, které jsou dnes známy spíše pod názvem katakomby.²³⁵ Posledním pohřbeným byl Antonín Weichs v roce 1783, jelikož o rok později bylo z moci císařské zakázáno pohřbívání v prostorách kostelů. Celkem bylo v kryptách pochováno asi 200 osob a jejich jména se vyrývala na olověné destičky, kterými byly opatřeny původní dubové rakve. K mumifikaci těl bylo postaveno důmyslné větrání, kterým docházelo k postupnému vysoušení mrtvých těl.

V roce 1937 byla celá řada průduchů ve sloupech a pilířích nedbale zasypana a došlo tak k narušení vzduchového proudění. Následně napadla mumie plíseň a hniloba. Červotoč pak napadl dubové rakve. Většina těl podlehla zkáze a byla pohřbena do hromadného hrobu na svatojakubském hřbitově. K nápravě stavu byly první kroky učiněny až v roce 1963. Katakomy patří v dnešní době, stejně jako kostel, farnosti.

Další budovou bylo sídlo gymnázia. Krátce po zrušení řádu se snažila obec zachovat gymnázium městu a nechávala v něm učit bývalé jezuitské profesory. Na sklonku 18.

²³⁴ *Šumavan*. 2. 7. 1892. roč. 25, č. 13, s. 113.

²³⁵ Zaujímají podzemní prostor celé příčné lodi a presbyteria a táhnou se i pod pravými bočními kaplemi až k jihovýchodní věži.

století však byly Marií Terezií učiněny již výše zmiňované různé reformy na poli školství. Zrušením latinských škol a na místo nich zavedením škol hlavních se stala hlavním jazykem němčina. Klatovské gymnázium bylo přeneseno roku 1778 do Písku. Náhradou za něj byla vytvořena v Klatovech hlavní škola německá, která převzala budovu po gymnáziu a sídlila v něm až do roku 1881. Snah o znovuzavedení gymnázia v Klatovech se ale měšťané nevzdali, a proto hned po smrti Marie Terezie se ucházeli Klatovští o jeho obnovení. Ale žádosti z roku 1781, 1784 a 1790 byly z Vídně zamítnuty²³⁶. Až za vlády císaře Františka II. Klatovy dosáhly znovuotevření vytouženého ústavu. Stalo se tak v roce 1812 v prostorách dřívějšího dominikánského kláštera. Do pedagogického sboru byli přizváni členové benediktinského emauzského kláštera v Praze. Jejich počet se časem stále více a více ztenčoval, až roku 1870 opustili gymnázium poslední kněží a ústav byl předán světské správě.

Zásadním mezníkem rozvoje gymnázia se stal rok 1848. Gymnázium bylo přeměněno na osmitřídňé a byla na něm zavedena státní maturitní zkouška. Definitivně se také prosadila praxe odborných profesorů, kteří učili jen předměty své specializace. Zavedly se též nové předměty – na českých gymnáziích je to český jazyk, dále němčina. Gymnázium se v této době rovněž stává aktivním kulturním a osvětovým centrem Klatovska. Je nejen jazykově, ale i duchovně české a přispívá tak k rozvoji českého etnika v česko-německém pohraničí. Roku 1866 bylo pak oficiálně prohlášeno za české a čeština se stala jediným vyučovacím jazykem.

Roku 1880 je škola prohlášena státním gymnáziem, a to po splnění podmínky vídeňského ministerstva školství, po vybudování nové gymnaziální budovy. Stalo se tak v letech 1876-77. Statut státního gymnázia pak přinesl potřebnou stabilitu a lepší finanční zajištění školy.

Klatovské gymnázium také tehdy ve svých zdech vzdělává budoucí českou intelektuální elitu, mezi kterou jistě patří Rudolf Mayer, Karel Klostermann, Jaroslav Vrchlický, Heinricha Jiřík, František Wenig, přední český lékař Josef Thomayer, profesor pražské univerzity Josef Reinsberg či jeho vídeňský kolega Josef Drozda, Karel Hostaš – v letech 1912-1919 starosta města Klatov, Antonín rytíř Řanda - prezident České akademie věd a umění, zakladatel české právní vědy, ministr rakouské vlády v letech 1904-1906, český historik Dr. Jindřich Vančura, slavný stavitel a mecenáš Josef Hlávka²³⁷

²³⁶ Švec 40.

²³⁷ Viz Stehlík 190.

25. září 1932 byla slavnému básníku a absolventovi klatovského gymnázia odhalena pamětní deska na budově školy²³⁸ a 17. února 1933 udělilo Ministerstvo školství gymnáziu čestný název Státní československé reálné gymnázium Jaroslava Vrchlického v Klatovech, v dnešní době nese ústav tento název pozměněný - Gymnázium Jaroslava Vrchlického v Klatovech.

²³⁸ Dnešní budova Obchodní akademie v Klatovech.

8. Závěr

Cílem mé práce bylo představit klatovskou kolej jako místo pedagogického působení jezuitů. Pedagogická činnost se prolíná ve všech oblastech jezuitského působení, neboť hlavním úkolem řádu je vychovávat svobodného člověka, plně zodpovědného za vlastní jednání, kterému není lhostejný osud ostatních lidí a aktivně se podílí na životě společnosti a samozřejmě i církve. Klatovská kolej byla zprostředkovatelkou jezuitských principů pro Šumavu a Prácheňsko. Nejbližší koleje byly v Chebu a v Českém Krumlově. Za svého působení přispěla k rozvoji města a jeho vzdělanosti věrna úkolu, který jí byl uložen: vzdělávat občany, přiblížit jim podstatu křesťanského života a povzbuzovat je v jeho dodržování. Svým příkladem měla přivést zpět do lůna církve odpadlíky od katolické víry nejen z řad měšťanů, ale i z odlehlých koutů Šumavy. Do jaké míry se jí to podařilo, můžeme vidět na aktivní účasti měšťanů v mariánských družinách a návštěvnosti klatovských poutí. V tomto ohledu byla klatovským jezuitům ze stran dominikánů a městského děkana vyčítána určitá podbízivost v otázkách víry, při jejichž hlásání se prý spoléhají na laciné divadelní triky a k dodržování církevních předpisů přistupují příliš volně. Nelze přesně říci, do jaké míry byla tato kritika oprávněná, jezuité byli také jen lidé a člověk je tvor chybující. Pravděpodobným důvodem této výtky však mohlo být nepochopení Ignácovy spirituality založené na uznání osobního vztahu člověka s Bohem a na individuálním přístupu jedinci. V souvislosti s tímto přístupem byli nakonec jezuité odvoláváni z křesťanských misíí, zvl. z Číny.

Kolej Neposkvrněného početí Panny Marie v Klatovech vzdělávala a připravovala pro další studium tamější mládež od roku 1636, tehdy ještě jako řádová rezidence, do roku 1773, tedy po více jak jedno století. Kolej patřila mezi lepší průměr české provincie soudě podle počtu studentů a kvalit jejích rektorů, které byly oceňovány i předními kolejemi provincie. Kolej důsledně pečovala o svou pověst, což dokládá případ z roku 1722 kolem neakreditované výuky nejmenovaným klášteřem. Jezuitským gymnáziem prošlo za dobu jeho působení na desetitisíce studentů. Mezi absolventy patřili i Josef Dobrovský a Václav Matěj Kramerius.

Pokud mám zhodnotit přínos jezuitské koleje, respektive gymnázia, pro Klatovy, musím zároveň zhodnotit i obecný přínos jezuitské pedagogiky, jelikož Klatovy nebyly ve svém působení ničím výjimečným. Klatovské gymnázium nabízelo v rámci možností kvalitní a hlavně bezplatné vzdělání, které absolventům umožňovalo pokračování ve

studiu. Prostřednictvím individuálního stylu výuky, což přes vysoký počet žáků umožňovaly různé pokrokové metody pedagogů doporučené v *Ratio studiorum*, si student osvojil potřebné znalosti latiny a řečtiny. Navíc bylo pečováno o celkový rozvoj žáka, nejen intelektuální. O duchovní stránku bylo postaráno prostřednictvím mariánských družin. Sociální růst umožňovaly různé slavnosti, přípravy divadelních představení, charitativní činnost koleje a nebyla zanedbávána ani tělesná stránka mládence, neboť jezuité pamatovaly na prostorné kolejni zahrady nabízející vyžití i v této oblasti. Student byl vychováván ke kritickému náhledu na svět, k neustálému zdokonalování sebe sama, k toleranci vůči ostatním lidem a k aktivní účasti na veškerém dění kolem sebe. Takovým žákem a později i členem řádu byl Bohuslav Balbín, kontroverzní osoba své doby, který v Klatovech prožíval dny svého vyhnanství a zde sepsal svou *Rozpravu krátkou, ale pravdivou*.

Výukové metody se od těchto dob změnily, výchova v Ignácově duchu je však stále živá a platná. V dnešní době možná potřebná ještě více než dříve. Svět se sice zmenšil, ale obzory vědění se rozšířily a pro člověka je obtížné zvolit si svou cestu; vybrat si z široké nabídky to, co mu bude ku prospěchu. Mladý člověk hledající cestu k Bohu se pak může snadno ztratit sám sobě. Při tomto hledání mu mohou být Ignácova slova potřebným vodítkem. Barokní doba může být pro nás paralelou naší dnešní postmoderní společnosti, která svými změnami prohlubuje rozdíly mezi generacemi a neuspokojuje duchovní potřeby člověka.

Jezuité se do Klatov již nikdy nevrátili, ani po roce 1853, kdy obnovili svou činnost na našem v Bohosudově a roku 1866 u sv. Ignáce v Praze.

9. Resumé

My thesis depicts the college of The Company of Jesus in Klatovy during barocco and lays the emphasis on education activity of this order. First Chapter describes the most important moments of Saint Ignatius y Loyola, the founder of the order and it also gives notice about the first years of order 's existence.

The second Chapter comprises the brief commentary on the works of Saint Ingnatius - "Spiritual Exercises" (Chapter 4.1.) and "Constitutions" (Chapter 4.2.). At the same time this chapter clarifies the spiritual principles and illustrates in detail the principal field of order's activity (from Chapter 4.3. to Chapter 4.7.) .

The third Chapter attends to descibe the first part of main thema – Jesuit pedagogy (Chapter 5). This finally work carries on brief description of the situation in Bohemia and in the region of Klatovy after the arrival of Jesuits to Klatovy (Chapter 6). The activity of Jesuits in Klatovy can serve as a visual example of the order's influence on the development of certain towns in Bohemia and Moravia. The last chapter briefly features the history of college and important persons who worked there as Albert Chanovský (Chapter 7.2.) and Bohuslav Balbín (7.5.). In the attachments you can also find the photographs of described places and images.

10. Použitá literatura

- Bílek V., Tomáš. *Tovaryšstvo Ježíšovo a působení jeho v zemích král. Českého vůbec a v kollegiu Pražském u sv. Klimenta zvláště*. Praha: b.n., 1873
- Candido de Dalmases. *Otec s Magister, Ignác z Loyoly - život a dílo*. Řím-Praha, s. 269, 1991
- Centrum Aletti. *Jezuité v historickém přehledu*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002, s. 61, ISBN 80-86045-83-8.
- Černý, Václav. *Až do předsíně nebes. Čtrnáct studií o baroku českém i cizím*. Praha: Mladá Fronta, 1996
- Čornejová, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo*. 1. vydání. Praha: Mladá Fronta, 1995, s. 245, ISBN 80-204-0471-6.
- Čornejová, Ivana. *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci*. 1. vydání. Praha: UK v Praze, Ústav dějin UK – Archiv UK, Skriptorium, 2003, s. 391, ISBN 80-86197-49-2.
- Fechtnerová, Anna. *Rektoři koleji Tovaryšstva Ježíšova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do roku 1773*. Svazek I. - Čechy. Praha: Národní knihovna v Praze, 1993
- Hostaš, Karel; Vaněk, Ferdinand. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu klatovském*. Praha: Archeologická komise při české akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1899, s. 193.
- Ignác z Loyoly. *Duchovní cvičení*. 2. vydání. Velehrad: Refugium Velehrad – Roma, 2002, s. 141, ISBN 80-86045-85-4.
- Kánský, Alois; Hora, Ladislav. P. Antonín Koniáš. *Několik pohledů na působení jezuitů v pobělohorských Čechách*. Praha 1991
- Kol. *Balbínovská miscellanea*. 1. vydání. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2002
- Koláček, Josef. *200 let jezuitů v Brně*. 1. vydání. Velehrad: Refugium, 2002
- Koláček, Josef. *První z Čech*. 1. vydání. Velehrad: Refugium, 1999
- Koláček, Josef. *Zrození pro nebe*. 1. vydání. Velehrad: Refugium, 2002
- Kolektiv autorů. *Gymnázium Klatovy 1812 – 1987*. 1. vydání. Plzeň: Stráž, 1987
- Menšík, F. *Příspěvky k dějinám českého divadla*. Praha 1895
- Mikulášek, František. *Jezuité kdysi a dnes*. Praha: Societas, 1994
- Peters, Karel. *Dějiny jezuitské koleje v Klatovech*. Klatovy: Vlastivědné muzeum Klatovy, 1945

- Peters, Karel. *Dějiny jezuitské koleje v Klatovech*. Klatovy: Vlastivědné muzeum Klatovy, 1945, s. 35.
- Petrosillo, P. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998
- PG.Parnisetti – Bohumil Spáčil T.J. *Mám se Bohu zasvětit v řeholi? Rozpravy o povolání za řeholního bratra v Tovaryšstvu Ježíšově*. Praha: nákladem a vlastním tiskem TJ, 1925
- Podlaha, Antonín. *Dějiny kolejí jezuitů v Čechách a na Moravě od r.1654 až do jejich zrušení*. b.m.: b. n., bez vrocení, Kolej Klatovská
- Príznačné rysy jezuitské pedagogiky* září 1980, Řím
- Rak, Jiří; Kučera, Jan. *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha: Vyšehrad. 1983
- Ryneš, Václav. *Vyhnanství p. Bohuslava Balbína*. Praha: Vyšehrad, 1940
- Řehák, Karel Lev. *Albert Chanovský, rytíř z Dlouhé vsi, apoštol a misionář krajů Pošumavských. Jsou-li Jezuité hrobaři národa českého?* Praha: Družstvo Vlast, 1912
- Stehlík, Ladislav. *Země zamyšlená II*. 5.vydání. Praha: Československý spisovatel, 1975
- Štastný, R. *Čeští spisovatelé deseti století: Slovník českých spisovatelů od nejstarších dob do počátku 20. století*. Praha: SPN, 1974
- Šumavan*. 2. 7. 1892. roč. 25, č. 13, s. 113
- Švec, František. *Obrázky ze starých klatovských škol*. přetisk z časopisu Klatovské listy, bez vrocení.
- Vančura, Jindřich. *Dějiny někdejšího král.města Klatov*. Klatovy: b. n., 1928-1929, 1. část II. dílu
- Vaněk, Ferdinand; Hostaš, Karel. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Klatovském*. Praha, 1899
- Váňová, Ladislava; Procházka, Zdeněk. *Klatovy město – historicko-turistický průvodce č.14*. Klatovy: Typos, 2000
- Wagner, Václav. *Poklady národního umění*. Praha: Vyšehrad, 1940
- Wagner, Václav. *Poklady národního umění*. Praha: Vyšehrad, 1940, 19. svazek
- Jesuitský kostel v Klatovech
- Weinmann, Jiří. *Zajímavosti z historie Klatov od založení města až do konce roku 1939*.

Klatovy v obrazech

Seznam fotografické přílohy – Klatovy v obrazech

1. obr. Černá věž a kostel sv. Ignáce a Neposkvrněného početí P. Marie.
2. obr. Náměstí míru.
3. obr. Kostel sv. Ignáce a Neposkvrněného početí P. Marie.
4. obr. Portál jezuitského kostela.
5. obr. Volné prostranství vedle kostela.
6. obr. Pohled na kostelní věž od vchodu do katakomb.
7. obr. Pohled na kostel z oken bývalé jezuitské koleje.
8. obr. Průhled Balbínovou ulicí od náměstí.
9. obr. Budova dřívějšího gymnázia.
10. obr. Detail nápisu nad jedním z oken budovy gymnázia.
11. obr. Budova koleje a seminář.
12. obr. Kolejní schodiště.
13. obr. Vojenská výzdoba koleje.
14. obr. Arciděkanský chrám.
15. obr. Vnější městské hradby.
16. obr. Kaple Zjevení Panny Marie.
17. obr. Obraz P. Marie Klatovské.

Foto autorka, pokud není uvedeno jinak.

1. Pohled na Černou věž a kostel sv. Ignáce a Neposkvrněného početí P. Marie od jihozápadu. Za stromy je možné rozeznat budovy dřívější jezuitské koleje a semináře, které se od Černé věže táhnou po celé levé straně fotografie.

2. Náměstí míru s kostelem sv. Ignáce a Neposkvrněného početí P. Marie a Černou věží v sousedství s městskou radnicí na levé straně a s budovou dřívější jezuitské koleje na straně pravé.

3. Kostel sv. Ignáce a Neposkvrněného početí P. Marie.

4. Portál jezuitského kostela se sochou sv. Ignáce z Loyoly.

5. Volné prostranství vedle kostela s vchodem do jezuitských katakomb.
V pozadí na chrám volně navazuje budova dřívějšího gymnázia.

6. Pohled na kostelní věž od vchodu do katakomb.

7. Pohled na kostel z oken bývalé jezuitské koleje.

8. Průhled Balbínovou ulicí od náměstí. Po levé straně vchod do kolejní budovy, těsně na ni přisedá na pozadí budova semináře. Za kostelem se rýsuje stavba gymnázia.

9. Budova dřívějšího gymnázia na rohu Balbínovy a Denisovy ulice

10. Detail nápisu „Gymnasium Societatis Iesu“ nad jedním z oken budovy bývalého gymnázia.

11. Po levé straně budova koleje a na ni navazující budova semináře. Zde je možné do budovy vstoupit z Balbínovy ulice.

12. Zrekonstruované schodiště v kolejní budově.

13. Dnes již neexistující památka na dobu, kdy jezuitská kolej sloužila vojenským účelům čs.socialistické lidové armády. Nyní jsou zde vstupní prostory Městské knihovny. (foto Městská knihovna Klatovy)

14. Arciděkanský chrám Panny Marie (pohled z parku mezi vnitřním a vnějším opevněním).

15. Vnější městské hradby v pohledu od kaple Zjevení Panny Marie.

16. Kaple Zjevení Panny Marie, zvaná též „Chaloupka“, postavená roku 1686 na místě Hirsbergerovy chalupy. Za sochami sv. Václava a Panny Marie stával špitál z roku 1725.

17. Obraz P. Marie Klatovské.(foto Čermák)